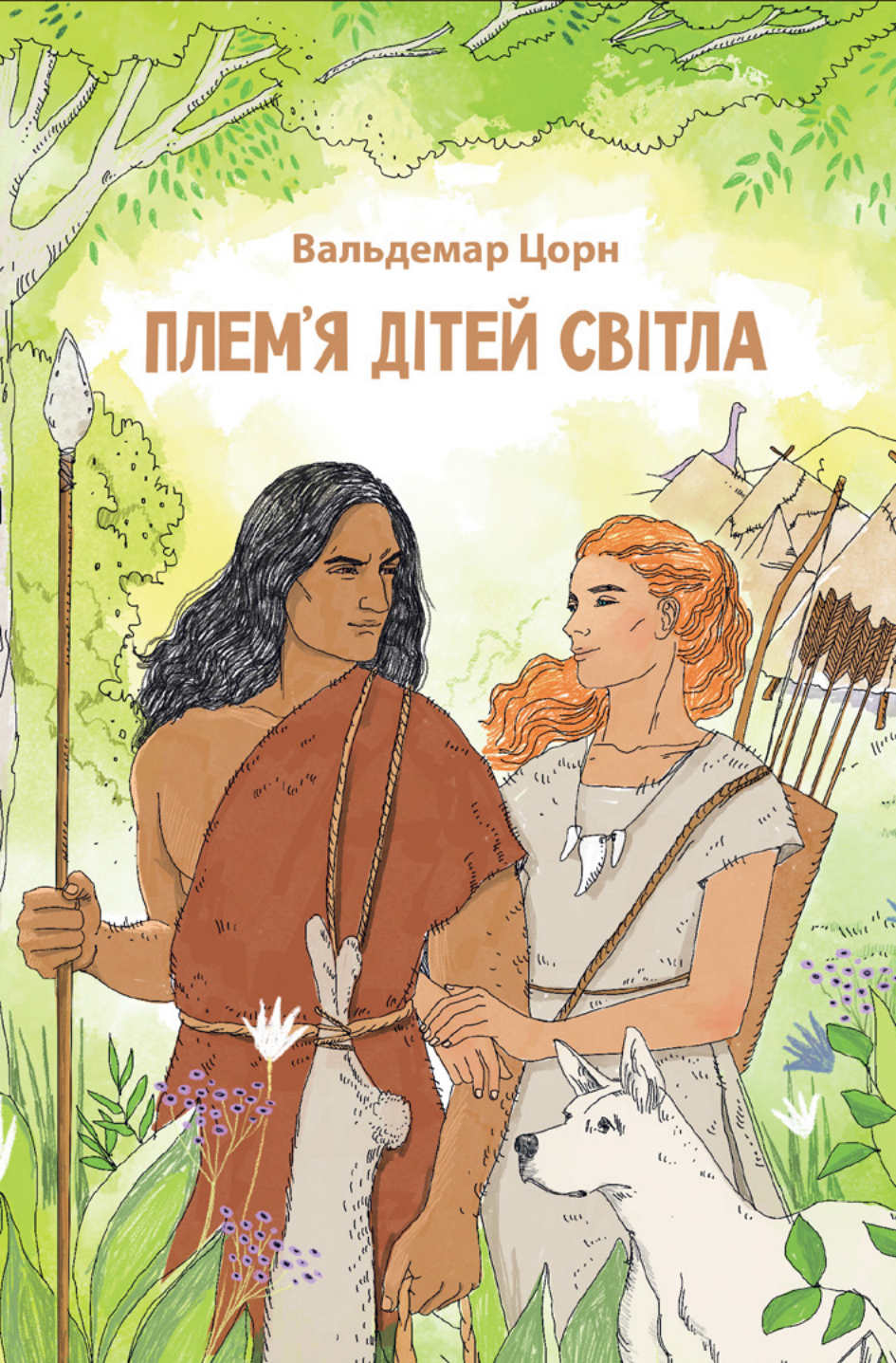

Вальдемар Цорн

ПЛЕМ'Я ДІТЕЙ СВІТЛА

УДК 821.161.1(430)'06-97=161.2

Ц81

Цорн В.

Ц81 Плем'я дітей Світла / Переклад В. Новомирової. – Третє видання, виправлене. – К. : Світло на Сході, 2024. – 208 с.

ISBN 978-966-2089-93-6

Ця повість – жива й захоплива розповідь про те, як люди жили після вигнання з раю, про наших далеких предків: що вони відчували, у що вірили, на що сподівалися. Вони були дуже схожими на нас, але це й не дивно, адже ми всі – діти одного Небесного Отця.

Продовження історії мисливців із племені Світла можеш прочитати у книжці «Шлях до Саду».

Переклад з російської.

Для середнього і старшого шкільного віку.

УДК 821.161.1(430)'06-97=161.2

Вид. № 02.291

ISBN 978-966-2089-93-6

© «Свет на Востоке», 2016

© «Світло на Сході», 2016, 2020, 2024,
укр. переклад

Зміст

Передмова	5
Розділ 1. Важливе рішення	11
Розділ 2. Історія Ва	20
Розділ 3. У дорогу	28
Розділ 4. Несподівана зміна планів	35
Розділ 5. Союзник	44
Розділ 6. Звільнення	49
Розділ 7. Втеча	57
Розділ 8. Мисливці на мамонтів	63
Розділ 9. В гостях у Кочівників	69
Розділ 10. Полювання на мамонтів	76

Розділ 11. Човен	83
Розділ 12. Погоня	91
Розділ 13. Очеретяне море	99
Розділ 14. Біля мети подорожі	106
Розділ 15. Облаштування печери	113
Розділ 16. Смертельна сутичка	122
Розділ 17. Острів	133
Розділ 18. Повернення	141
Розділ 19. Знову вороги	149
Розділ 20. Велика рада племені	158
Розділ 21. Чи будемо ми в Саду?	166
Розділ 22. Ворог у серці	174
Розділ 23. Що таке щастя?	181
Розділ 24. Прибуття в долину	187
Розділ 25. Нова батьківщина	196
Епілог	203

Передмова

Ця книжка – жива й захоплива розповідь про те, як жили люди після вигнання з раю. Що нам відомо про це? Той світ був надто великим для нечисленних племен. Багато незвіданого, багато що належало відкрити і зробити. Сучасні вчені-археологи, старанно розкопуючи залишки стародавніх міст, виявляють сліди тих, хто їх збудував. Іноді дивує майстерність, аж ніяк не примітивна, з якою зводилися споруди і створювалися речі, якими користувалися люди тих часів. Палеонтологи знаходять рештки скелетів мамонтів і динозаврів, скам'янілі дерева, кістки людей і худоби. І коротка історія людського роду проноситься в уяві, як шматки старої вицвілої кінострічки. Треба лише правильно, без упередженості інтерпретувати ці мовчазні свідчення. Події повісти відтворюють той далекий час – дивовижні пригоди людей, які зовсім не боролися з дикою природою, а навпаки: намагалися жити з нею в гармонії, прагнучи зберегти все те, що їхній Творець заклав у людину від самого початку.

Тут знайдете пояснення багатьом речам, які, здавалося б, зовсім несумісні. Наприклад, коли археологи знаходять предмети так званого «кам'яного віку» (кремнієві ножі та наконечники стріл) поруч із майже сучасними сокирами й іншими знаряддями, типовими для «залізного віку», – геть іншої, більш розвиненої епохи.

Той світ був зовсім не схожим на наш, сучасний. Земля тоді була надійно захищена від шкідливих, а часом і смертоносних випромінювань космосу (згадайте, що все створене відносно недавно, і Господь добре подбав про життя на Землі, захистивши її товстим шаром води). У Біблії написано: «І сказав Бог: “Нехай станеться твердь посеред води, і нехай відділяє вона між водою й водою”. І Бог твердь учинив, і відділив воду, що під твердю вона, і воду, що над твердю вона. І сталося так. І назвав Бог твердь “Небо”. І був вечір, і був ранок – день другий» (Бут. 1:6–8). На Землі переважав рівний м'який клімат. Не було суворих морозів і нестерпної спеки. Дощів також іще не було, та вони й не потрібні: «на землю дощу Господь Бог не давав... І пара з землі підіймалась, і напувала всю землю» (Бут. 2:5–6). Це був дивовижний, ні на що не схожий світ. На Землі росли височезні дерева, плавуні та хвощі. Великі птахи гніздилися на деревах, підказуючи людям, де можна добре й безпечно влаштуватися на ніч.

Літали гігантські бабки, скрекочучи своїми прозорими метровими крилами. Динозаври ліниво простували мілководдям у пошуках їжі. Усього було вдосталь. Наш дім, Земля, був іще зовсім новим і наповненим смачними плодами та соковитою травою. Вода була чистою і прозорою. Її можна пити звідки завгодно й не боятися шлункових хвороб. Це був майже рай, майже... але не зовсім.

У Біблії записано зовсім небагато. Але ми можемо уявити те далеке життя, яке розвивалося на ще юній Землі, використовуючи дані, накопичені археологами. Уже знайдено багато залишків стародавніх міст. Напевно, серед них є те, яке почав будувати Каїн, перший братовбивця в людській історії. І змальоване в цій книжці місто вийшло таким, як і сам убивця: похмурим, смердючим. І всі мешканці носили тавро на обличчі, ніби демонструючи свою причетність до жахливого гріха.

Різні люди жили за тих часів. Одні насолоджувалися Божим творінням, зображуючи свій світ на стінах печер і гротів; інші вдосконалювали знаряддя вбивства й виходили на справжнє полювання на своїх братів, маючи намір перетворити їх на рабів. Тут описано, як жили нащадки Каїна, які мастили обличчя чорною фарбою, і нащадки Сифа (діти Світла), які поклонялися живому Богові. Одні будували міста,

вирубували ліси та плавили метал – одним словом, створювали цивілізацію.

Інші племена, живучи в лісах і печерах, були не слабкішими за нащадків Каїна, навпаки, вони виявляли неабияку міцність і витривалість, але обрали шлях Світла й поклоніння Тому, Хто створив усе. Їхні старійшини розповідали про той час, коли все було інакше, і люди намагалися бути вірними заповітам довгожителів. Вони дбайливо зберігали вогники цього Світла, захищаючись від своїх «цивілізованих» братів. Вони пам'ятали свого небесного Отця й поклонялися Йому та висловлювали вдячність у своїх нехитрих молитвах і ритуалах. Але зло вже почало ширитися по Землі. І люди з помальованими чорним обличчями сіяли його щедро, немовби заздалегідь готувалися до того часу, коли Творець, глянувши на Землю, Своє досконале творіння, прекрасне й неповторне, побачить, «що велике розбещення людини на землі, і весь нахил думки серця її тільки зло повсякденно. І пожалкував був Господь, що людину створив на землі. І засмутився Він у серці Своїм» (Бут. 6:5–7).

Діти Світла завжди мали бути на сторожі, і водночас вони нікого не хотіли вбивати. Тож коли до рук одного з героїв потрапляє залізний меч мешканця міста, то зі страхом його відкидає. Це знаряддя вбивства, і він не хоче мати

з ним жодних справ. Між тими, хто біжить від лиця Господнього, приховуючи власне обличчя під шаром чорної фарби, і тими, хто закликає ім'я Бога, не може бути нічого спільного. Ці дві групи людей ще тоді, на самому початку, уособлювали дві крайні позиції, які простежуються й до теперішнього часу. Це ті, хто вірить, що все навколо створене Господом, і ті, інші, які вірять в еволюцію, у випадок і покладаються тільки на власні сили. «Цивілізовані» люди пішли шляхом свого прабатька Каїна, усіляко намагаючись забути Того, Хто створив усе, або ж перекрутити спогади про Нього.

Ця книжка про далеке минуле Землі. Вона є прелюдією до тих грандіозних і трагічних подій, які незабаром неминуче розпочнуться...

Минули три-чотири тисячоліття довгої історії Землі. За цей час відбулося багато подій, але ті іскри віри, про які розповідає ця повість, не зникли безслідно. Настав той великий момент, коли прийшов на нашу Землю «Той, Хто просвічує кожну людину, що приходить на світ» (Ів. 1:9). Дві тисячі років тому справдилися слова пророка: «Народ, який в темряві ходить, Світло велике побачить, і над тими, хто сидить у краю тіні смерті, Світло засяє над ними» (Іс. 9:2). Коли настала повнота часу, Творець зі Своєї великої милости послав цілюще Світло на Землю – Свого єдинородного Сина. Ісус Христос

так сказав про Себе народу: «Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити в темряві той, але матиме світло життя» (Ів. 8:12).

Ця повість – про наших далеких предків, про те, як вони жили, що відчували, у що вірили, на що сподівалися. Вони були дуже схожими на нас, але це й не дивно – адже ми всі діти одного Небесного Отця.

*Доктор біологічних наук
Ігор Савич*

Важливе рішення

Ва вийшов з печери, коли перші промені сонця м'яко висвітлили верхівки дерев у лісі, що за річкою тягнувся вдалину, наскільки сягало око. Ва потягнувся й пострибав на місці то на одній, то на іншій нозі, немов струшуючи із себе залишки сну. Нічний охоронець, старий Хел, сидячи біля згаслого багаття, докірливо похитав головою, а потім, крекчачи, підвівся зі свого місця й подався до печери. Час його чергування закінчився. Починався новий день.

Зістрибнувши з тераси, Ва побіг униз крутим схилом, по вкритій ранковою росою траві. Прямо з прибережного валуна хлопець стрибнув головою вниз у прозору чисту річку, яка неподалік від їхньої печери утворювала заплаву, оточену великим гладким камінням.

– Ух! – затрусив кучерявою головою Ва, виринувши з води.

Холодна вода, як завжди, обпекла юнака та майже одразу наповнила його пружне тіло новою силою, а серце – теплом від радісного відчуття життя. Гомін птахів, дзюркіт води, шепіт

дерев і звичне мирне гудіння порогів нижче за течією робили його надзвичайно щасливим. Не встиг хлопець зробити й кількох помахів руками, як у воду стрибнули його друзі й виринули поруч.

– Ти хотів утекти від нас? – засміялася рудоволоса Ел. – Невже вважав, що після вчорашнього свята ми будемо спати цілий день?

– Він просто пожалів нас, не захотів будити, – як завжди, намагався захистити друга Арун.

Перекинувшись на спину, хлопець кількома сильними помахами рук наблизився до Ел, яка встигла відплисти від них, знову перевернувся і, захопивши її зненацька, занурив із головою у воду.

Поплававши й попустувавши ще трохи в холодній воді, друзі вилізли на валуни й розляглися на них, підставивши обличчя теплим променям сонця, яке встигло вже нагріти гладку поверхню каменів.

– Останнє полювання було дуже успішним, – продовжила розмову Ел, присівши, щоб просушити густе, потемніле від вологи вогненно-червоне волосся й заплести його в тугу косу. – Не завжди вдається за одне полювання підстрілити трьох оленів.

– Так, це правда. Свято вдалося на славу. А ти бачила, як за вашою матір'ю увивався Дан? – Ва запитав, не чекаючи відповіді. – Дні печалі за

твоїм батьком уже давно минули. Шкода, що його немає. Він був таким веселим і сильним.

– Зате тепер маємо запас м'яса на цілий місяць, тож можемо почати готуватися до великої риболовлі. Луската скоро вже має піти на нерест, – швидко перевів розмову на іншу тему Арун, помітивши, як потемніли від сліз очі сестри.

– Ходімо! – промовила Ел і, легко схопившись, почала підійматися схилом, на якому, захищена від сторонніх поглядів скелястою терасою, була їхня печера.

Весела, метка, струнка й легконога Ел подобалася Ва. Коли юнак дивився в її блакитні очі, які, залежно від освітлення, іноді ставали зеленими, у нього чомусь щеміло серце.

Дівчина вміла стріляти з лука не гірше за нього, лазити по деревах і плавати як риба. Вона могла годинами розповідати історії, почути від матері, яка все ще була першою красунею в їхньому племені, або від Хела, такого старого, що вже ніхто не міг точно сказати, скільки років він прожив. Ва любляв слухати Ел. Лише її голос викликав у його серці щемливі картини дитинства, коли ще живі були його батько й мати, брат і сестра, й жили вони не в печері, а у великому, зробленому зі шкір наметі. Їхнє плем'я мешкало в легких хатинах або в таких, як у його сім'ї, наметах. Вони називали себе

племенем Вовка, бо полювали переважно на зайців, косуль та іншу дрібну дичину. У вовчі шкури вони одягалися, а також із них робили підстилки для снання. Звідси й назва племені.

Люди з племені Мисливців на оленів, до якого належала Ел, нашттовхнулися на зруйноване поселення десять років тому, коли прямували на пошуки нового місця полювання. Жителі лежали у своїх хатинах убиті, видно, що їх захопили зненацька вночі. Ва тоді залишився живий лише тому, що хотів довести своєму на чотири роки старшому братові, що не боїться нічого й може цілу ніч провести в лісі. Йому було тільки вісім років, але ні батько, ні мати проти цієї його вигадки не заперечували: Ва був сміливий і самостійний. Відійшовши від поселення на доволі велику відстань, він знайшов підходяще дерево. Уже сутеніло, коли хлопчик улаштував із гнучкого гілля собі гніздо у кроні величезного дуба, уместився там і чекав. Темний ліс наповнився нічними звуками, небо, що здавалося таким близьким, сяяло від яскравих зірок.

Заснув Ва пізно й не помітив ворогів, які прокрадалися до їхнього поселення. А коли на світанку повернувся додому, то застав там розвідників племені Мисливців на оленів, які вже склали мертвих перед їхніми зруйнованими хатинами, що великим колом тулилися одна біля одної. Кілька чоловіків уже копало

на узліссі велику яму, щоб поховати загиблих жителів.

Ва серед убитих знайшов своїх батьків, які лежали горілиць, а їхні очі дивилися на синє небо спокійно й непорушно. Такими він їх і запам'ятав. Брата й сестри серед убитих не було. Коли мисливці побачили Ва, то дуже здивувалися, оскільки нападники забирали в полон усіх дітей, дівчат і молодих жінок. Переслідувати чорнолицих, – а в тому, що вбивцями були саме вони, ніхто не сумнівався, – мисливці не наважилися. Їх було надто мало, щоб спробувати відбити бранців у цих кровожерливих і злостивих людей.

Чорнолицими їх називали всі племена, тому що ті покривали свої обличчя чорною фарбою. Жили вони біля Смолястих гір – так називали район розлогих гір за лісом, що простягався на схід на багато днів шляху. Своїх дітей у них було мало, тому, нападаючи на сусідні племена, вони забирали із собою всіх дітей. Ширилися чутки, ніби довгожителів серед них небагато, а ще чорнолиці дуже жорстокі. Самі ж вони називали себе плем'ям Знака...

– Ви де пропадали? Знову до річки бігали? – запитала висока рудоволоса жінка, коли Ва, Ел і Арун повернулися до печери.

– Так, ма! День такий гарний! – відповіла за всіх Ел і поцілувала її в щоку, чим одразу

викликала на обличчі матері широку усмішку, яка відкрила два ряди білосніжних зубів.

– Молодці! – похвалив їх Дан, який щойно вийшов з печери. – Лі, ти ж знаєш: хто щоранку плаває в річці, ніколи не хворіє.

На широкій кам'яній терасі перед печерою палало кілька вогнищ, витав аромат часнику, свіжого смаженого м'яса і стояв гомін від голосів дітей, які сновигали між дорослими; дівчат, які щебетали між собою, та старих, які ділилися своїми снами. Усі чоловіки й підлітки носили на стегнах пов'язки зі шкур рисі, вовка чи лисиці. Жінки вбиралися в короткі, трохи вище колін сорочки без рукавів, зроблені із сириці. На шії в декого висіли прикраси з мушель. Десяток собак, дуже схожих на вовків, лежало біля входу в печеру і, дрімаючи, ліниво помахувало хвостами. Видно, що й вони не залишилися обділеними після вдалого полювання.

Кілька жінок виготовляли борошно – били закругленими довгастими товкачками зерно в кам'яних ступах, інші вже пекли на пласких, розжарених на багатті каменях коржики, від яких навкруги ширився надзвичайно приємний запах свіжоспеченого хліба.

Плем'я Мисливців на оленів було невеликим – разом із дітьми їх налічувалося трохи більше ста осіб. Майже всі вони були білявими й високими, окрім деяких жінок, які виділялися

серед інших темним волоссям. Видно, що вони були родом з племені Гір, але, вийшовши заміж, потрапили сюди. Довгожителі радили брати дружин із сусідніх племен. Самі довгожителі були високими, статними, з густою копицею сивого волосся. У племені їх було більше десятка. Жінки-довгожительки заплітали довгі коси, які укладали так, що здавалося, ніби їхні голови оточені білястим сяйвом. Усі надзвичайно шанували довгожителів. Люди вважали, що ті знають усі таємниці життя й смерти, пам'ятають історію їхнього племені та всього людського роду від самого творіння. Ніхто, навіть Ор, не міг сказати, скільки разів за його життя здійснювали переходи з півночі на південь величезні кошлаті мамонти.

Троє довгожителів – одна жінка та двоє чоловіків – сиділи біля багаття, над яким смажилися великі, нанизані на товсті вербові шпички шматки м'яса, і тихо між собою перемовлялися.

– Племя наше надто велике, пора шукати ще одну печеру, щоб відокремити п'ять-шість сімей, – промовив Ор, найшанованіший з-поміж усіх довгожителів.

– Але час зараз небезпечний для поділу племені, – заперечила Нуа, його дружина, – наші розвідники бачили сліди чорнолицих у лісі на протилежному березі річки. Вони будь-коли можуть з'явитися і на нашому березі.

– Ніхто з племені Знака не вміє плавати, а річка широка, – зауважив Хел. – Якщо ж вони перетнуть річку нижче порогів, то їм доведеться підійматися вздовж берега, а там, за цими горами, іти повз довгозубих¹, які вже забули, хто така людина, і не погребують полюванням на неї.

– Не знаю, не знаю... – захитав головою Ор. – Наша печера стала надто тісною для всього племені. Усе одно доведеться шукати іншу. Більшої, ніж ця, я за все життя не бачив. Пам'ятаєте, як десять років тому Великий показав нам цю печеру? Я вважаю, що нам треба вирушити на пошуки кількох молодих воїнів, які потім зможуть заснувати новий рід...

– І ти вже давно натякаєш на Ва та Аруна? – подала голос Нуа, відрізаючи кам'яним ножом шматок м'яса й подаючи його чоловікові.

– Так, цих двох юнаків, а ще Дана. У них іще немає супутниць, вони вільні, сміливі, сильні й уже досвідчені в полюванні, уміють читати всі сліди й розрізняють лісові звуки, – перераховував вміння одноплемінників Ор, загинаючи один за одним довгі пальці на міцній руці.

– Дай мені спокій! – без зла гримнула на пса Ел, яка стояла неподалік і уважно прислухалася до розмови довгожителів.

¹ Тобто шаблезубі тигри.

Собака ще раз підстрибнув, лизнув Ел у щоку й побіг, махаючи хвостом, до Дана й Лі, які стояли біля сусіднього багаття.

Історія Ва

Увечері того ж дня посеред просторої печери палахкотіло, як завжди, велике багаття, навколо якого сиділо кілька довгожителів і досвідчених мисливців. Останні з-поміж інших вирізнялися поставою та вплетеним у волосся довгим пір'ям. У кожного на поясі у шкіряних піхвах висіли крем'яні ножі, у деяких ще пращі та невеличкі мішечки з камінцями, які іноді брязкали, коли мисливці надто гаряче щось обговорювали.

– Добре. Тоді так і зробимо. Домовилися, – погодився Ор, коли всі охочі висловилися. – Дан, Ва й Арун вирушать униз за течією річки, але не далі ніж на п'ять днів шляху. І не більше ніж на пів дня шляху від річки. Якщо вони знайдуть велику хорошу печеру й вона буде вільна, то побудуть у ній кілька днів, аби жоден звір її не зайняв. Якщо там уже мешкає лев чи ведмідь, то повернуться, і ми дамо їм на допомогу десять воїнів для звільнення печери.

Коли всі розійшлися по печері до своїх родин, відгороджених одна від одної завісами

з оленячих шкур, жінки й діти вже зручно влаштувалися на шкурах. Подекуди горіли лойові світильники, висвітлюючи оманливим світлом людей племені Мисливців на оленів, які вкладалися на ніч.

Біля великого багаття, у якому догорали вуглини, залишилися тільки Ор, його дружина Нуа, Дан і Лі. Неподалік влаштувався Ва. Хлопець не мав родини, тому завжди спав біля головного багаття.

– Оре, хочу в тебе про дещо поцікавитися, – тихо, щоб не турбувати інших, промовив Ва.

– Так, звичайно. Завжди радію, коли молоді хочуть щось дізнатися.

– Ти якось розповідав нам, що більшість людей живе в містах або поселеннях. Плем'я мого батька теж жило в поселенні. Чому твоє плем'я, а також і багато інших племен не живуть у містах, а туляться в печерах?

– Ти торкнувся дуже важливого питання, Ва. Коротко на нього відповісти важко, але спробую. Багато-багато років тому, коли ще жили ті, хто знав перших людей, деякі племена почали будувати міста, орати землю й розводити худобу. Та від того, що люди стали жити заможнo та їсти досита, вони не стали кращими. З'явилися такі, хто, замість того щоб працювати власними руками й годувати таким способом свої родини, почали жити грабунком. Одне поселення нападало

на інше, один рід – на інший. Для захисту від розбійників люди вигадали зброю, призначену для вбивства таких, як вони. У містах запанували насильство й розпуста. Люди забули Великого, а незабаром навіть почали молитися витворам рук своїх...

– Пробач, Оре, що я тебе перериваю. Однак у нашому племені є люди, які вранці й увечері у своїх молитвах звертаються не до Великого, як ти вчиш це робити, а до духів тварин, на яких ми полюємо. Я сам бачив, як нещодавно кілька воїнів приносило жертви духам он тих оленів і зубрів, – показав Ва на стіну, на якій невиразно проступали зображення тварин і озброєних списками воїнів їхнього племені.

– Це через невігластво. Великий – Він незбагнений, невидимий. А зображення здаються людям більш доступними. Я стільки разів переконував не робити цього, та вони заперечують, кажучи, що їхні жертви допомагають. Наприклад, останніми днями було дуже вдале полювання. То деякі вважають, що їм допомогли їхні заклинання. Але повернімося до твого запитання...

– Пробач, Оре, що я тебе перервав...

Ор нахилився до Ва й поплескав його по чорній кучерявій голові:

– Не біда. Так-от, коли в містах майже не залишилося шанувальників Великого Отця, деякі довгожителі рушили зі своїми родинами до лісу.

Вони відмовилися від усього, що вигадали люди для своїх злодіянь, і почали жити так, як до вигнання із Саду² жили наші предки.

– Тому ми й носимо одяг зі шкур? – доєднався до розмови Дан.

– Так, саме тому. Великий власноруч для перших людей зробив одяг зі шкур тварин, тому наші предки вирішили теж носити таке вбрання. І ще вони ухвалили ніколи не будувати міст, а жити у злагоді з природою, як це робили перші люди.

– Батько нам розповідав, що перші люди могли розмовляти з тваринами, і звірі їх слухалися, – сказав Ва й запитливо подивився на Ора.

– Не всі, але багато тварин розуміло людей, і люди розуміли їх. Але цю повну злагодю з природою ми втратили. Тепер ми тільки намагаємося розуміти поведки та звички звірів, птахів, риб, – у голосі Ора лунала печаль.

Ор підклав у багаття кілька товстих гілляк, від чого вгору злетіли іскри та зникли в розщелині, куди повільно витягувався весь дим.

Давно, коли Ва ще тільки освоювався в племені, він дуже хотів дізнатися, куди лине дим і що криється за скелями в кінці другої, трохи меншої за розмірами печери, потрапити до якої можна було тільки протиснувшись у вузьку шпарину під самісінькою стелею. Він тоді не знав, що це

² Едемський сад, рай.

заборонено, і отримав неабиякого прочухана від батька Ел, який іще був живий і був вождем племені, хоча всі знали, що все вирішують довгожителі.

Тоді за Ва вперше заступився син вождя Арун. Відтоді хлопці стали друзями. Другу маленьку печеру плем'я використовувало як комору – місце для зберігання необхідних речей, і дітям вхід туди був заборонений.

Ва не спалося. Дан подався до себе, Лі пішла до своєї дочки, яка вже міцно спала в дальньому кутку. Як завжди перед великим полюванням чи важливими подіями, Ва крутився на своїй підстилці з вовчої шкури й ніяк не міг заснути. Він не міг (чи не хотів) позбутися видінь, що виникали одне за одним перед внутрішнім зором. То йому вбачалися батьки і старший брат, які кличуть його кудись, то він біг по мокрій від ранкової роси траві за рудим пучком зібраного на потилиці волосся, що розгойдувався перед ним, схожий на хвіст коня, й намагався впіймати його господиню, яка раз у раз оглядалася, виблискуючи синьо-зеленими очима. Від цього видіння юнакові ставало боляче в грудях, там, де билосся серце, і водночас томлива солодкість розливалася по всьому тілу. Він мимоволі кинув погляд у той кут печери, де спали Ел і Лі. Але там було темно й тихо. Чулося тільки мірне дихання чоловіків, жінок і дітей племені. Молодий пес, який

прив'язався до нього ще минулого року, а зараз спав поруч, крутнув головою, подивився йому в очі й, підвівшись, потрусив до виходу з печери.

«Напевно, вирішив скласти компанію старому Хелові», – подумав Ва. Той, як завжди, влаштувався під великим скелястим навісом на терасі перед входом у печеру. Хел, як і Ва, не мав родини. Він багато років тому вирішив щоночі вартувати плем'я. Усі до цього звикли, як звикли до сходу й заходу сонця.

«Потрібно завтра попросити в Хела для подорожі новий лук і стріли», – вирішив Ва. Хел міг за день з одного голиша кремнію зробити десяток дуже гострих наконечників, а виготовлені ним луки та стріли вирізнялися легкістю, далекобійністю й точністю.

З цими думками Ва заснув. Снівся йому ліс. Він бачив простору галявину, оточену віковими дубами й соснами, і розташовані великим колом хатини та намети. Посеред поселення стояла група людей і щось жваво обговорювала. Ва ніяк не міг розчути, про що вони говорять, але знав, що бачить уві сні плем'я батька. «А де ж батько й мати?» – подумав він, сподіваючись зустріти їх серед натовпу.

Аж раптом Ва побачив свого брата Ана. Він так зрадів, що не знав, що й сказати. «Ти шукаєш батьків? Їх тут немає, – мовив Ан. – Вони чекають на тебе в Саду». – «А як потрапити

туди?» – запитав брата Ва. Однак Ан тільки за-
сміявся, як у далекому дитинстві, тнув його кула-
ком у бік і пішов геть. Ва кинувся за ним, схопив
за плече, але чоловік, обернувшись, виявився не
Аном. На Ва дивилося обличчя чорнолицього. На
його лобі був круглий білий знак, що яскраво ви-
різнявся на вкритому чорною фарбою обличчі.
Ва закричав і, відчувши мокрий дотик собачого
язика, обійняв свого вірного супутника, а після
цього міцно заснув. Він не почув, як Хел, який
повернувся за чимось у печеру, мовив Ору:

– Йому знову сниться його плем'я. І коли тіль-
ки ці сни залишать його в спокої?

– Не знаю. А ти сам уві сні де буваєш? І чому
ти не спиш?

– Спи, Оре, спи, – дружелюбно відповів старий
і знову вийшов на терасу.

Хел знав, що Ор мав на увазі, запитуючи його.
Хел теж утратив свою сім'ю, коли залишив дру-
жину й дітей у лісі, а сам вирушив на полювання.
Вони тоді шукали плем'я, яке жило в мирі з Вели-
ким і з природою, щоб до нього пристати. Коли
чоловік повернувся, то знайшов усіх убитими.
Сліди свідчили, що одноплемінники чинили від-
чайдушний опір, але чорнолицих було більше,
а ще вони краще озброєні..

Уві сні Хел часто намагався повернутися з по-
лювання раніше, щоб захистити сім'ю. Цей сон
повторювався вже багато років, і Ор знав про це.

Щоправда, останнім часом цей сон снівся Хелові дедалі рідше. Через день після тих трагічних подій Хел натрапив на воїнів племені Мисливців на оленів і залишився з ними. Чоловік більше не завів сім'ю. Цей біль утрати він не хотів пережити знову.

У дорогу

Нічого не забули? – голос Ора виказував його хвилювання.

– Ні, усе перевірили, і неодноразово, – відповів Дан і обійняв довгожителя: – Благослови нас, батьку.

– Нехай буде з вами в дорозі Великий, нехай дасть Він вам успіх у всьому, що на вас чекає, та нехай захистить Він вас від ворогів і диких звірів, від зла ззовні та зсередини, нехай поверне вас нам здоровими та збагаченими до свідом, – помолився Ор і, опустивши підняті під час благословення руки на плечі Данові, додав, звертаючись до юнаків: – Ва, Великий знає твоє серце, довірся Йому. Аруне, нехай будуть твоя сила і твоя вірність радістю для твоїх друзів. Не бійся нічого й нікого, Великий з тобою.

Потім Ор повернувся до людей, які зібралися на терасі перед печерою:

– Ми відпускаємо цих молодих мисливців із тривожним серцем, усвідомлюючи, що настали

важкі часи. Але ми також знаємо: якщо зараз не робити того, що потрібно робити, то незабаром ці часи стануть нестерпними. Ми довіряємо розвідників волі Великого Отця, щоб Він пробував із ними.

Коли Ор закінчив свою промову, усі оточили Дана, Ва й Аруна, потискуючи їм руки й обіймаючи на прощання. У Лі на очах стояли сльози, коли вона обійняла Ва, Аруна і трохи довше Дана.

Ел тільки й промовила:

– До зустрічі, друзі! – заплакавши, дівчина побігла до печери.

Троє мисливців, ідучи один за одним, почали спускатися до річки. Попереду рушав Дан, за ним Ва, останнім був Арун. У кожного за плечима висіли лук і сагайдак зі стрілами, на поясі – ніж і праща, у руках тримали великий спис із міцного букового дерева з видовженим кам'яним вістря, прикріпленим до держака переплетеними навхрест оленьчими жилами. Їхнє вбрання вказувало, що мисливці зібралися в далеку дорогу. Окрім пов'язки з м'якої сириці на стегнах, у кожного на плечах висів плащ з оленьчої шкіри. Сильні, м'язисті, вони прямували пружним кроком, розрахованим на чималий шлях. З ними вирушили в дорогу два собаки: один – улюбленець Ва, інший, як і всі

тварини, належав племені, однак на полювання завжди ходив із Даном.

– Річку переплинемо трохи нижче за течією. Там вона не така широка, як тут, а що нас плином віднесе, то від цього тільки вигода, – вирішив Дан.

Підійшовши до того місця, де вони мали намір переплисти річку, мандрівники зняли із себе весь одяг, спорядження та зброю й упаковували все це в тонкі, майже прозорі клунки, зроблені зі шлунків зубрів, і міцно зав'язали їх. Тятиву з луків вони теж зняли й упаковували. Кожен прив'язав свій клунок довгим шкіряним шнурком на талії і спустився у воду. Течія тут була дійсно стрімкою, і їх почало швидко зносити. Але плавати вони вміли чудово, і минуло небагато часу, як опинилися на іншому березі. Шум порогів став уже більш чутним. Собакам переплисти річку було справжніми пустощами.

– Коли пройдемо пороги, а це станеться до кінця дня, нам потрібно знайти місце для ночівлі. До тієї пори непогано було б добути щось, щоб не чіпати без потреби припасів, – голос Дана, завжди такий привітний і веселий, набув незвичного для Ва й Аруна забарвлення.

Хлопці багатозначно перезирнулися, зрозумівши, що, як це часто з ними траплялося, подумали про одне й те ж саме. Подорож, у яку вони вирушили, сповнена небезпек, і на Дана

покладена відповідальність за успіх самої мандрівки та за безпеку ще доволі недосвідчених юнаків.

Швидко одягнувшись і взявши зброю та спорядження, вони вирушили далі на південь. Шум порогів ставав дедалі сильнішим, тож для розмови один з одним потрібно було підвищувати голос.

Ось і пороги залишилися позаду й збоку, оскільки мандрівники не завжди йшли уздовж берега річки. Цю місцевість уже давно неодноразово досліджували: печер там не було. За порогами річка робила велике, на день шляху, якщо йти вздовж берега, майже замкнене коло. Перешийок цього величезного півострова височів над безмежною рівниною. Він утворювався невеликим ланцюгом доволі високих пагорбів, укритих соснами та кремезними дубами. Від одного краю перешийка до іншого мисливці йшли останню чверть дня, пильно вдивляючись у скелясті ущелини. Тут уже могли бути печери.

Коли сонце почало опускатися до гір за Великою рікою, подорожні підіймалися на останній пагорб. Тут вони вирішили зробити свій перший привал.

– Он під тим розлогим деревом розведемо багаття, щоб його не було видно здалеку. Ва, поки ми приготуємося до нічлігу, сходи зі своїм

собакою он до тих заростей. Бачиш, у тій високій траві і густому чагарнику напевно водяться дрохви або фазани, – розпорядився Дан, знімаючи з плечей сагайдак із луком.

Поки Арун влаштовував на міцних гілках кремезного дуба місце для ночівлі, Дан розвів багаття й заготовив на ніч хмизу.

Раптом пролунав гавкіт собаки, й із чагарникових заростей з гучним шумом випурхнула ціла зграйка фазанів. Незабаром біля дерева з'явився Ва із собакою. У руках він тримав двох фазанів.

– Одного, який намагався сховатися в кущах, упіймав собака, іншого я підбив з пращі, – сказав усміхаючись Ва і поклав свою здобич біля багаття. Собака уместився поруч.

Арун зістрибнув з нижньої гілки величезного дерева і, звертаючись до Дана, сказав:

– На четвертому рівні гілок я приготував два гнізда. Одне – тобі, друге – мені та Ва. Дане, чи знаєш, чому ми не спимо на землі? Це було б простіше...

– Так у нашому племені заведено. Напевно, через змій і довгозубих. Раніше цих хижаків було значно більше, ніж зараз, але звичай залишився.

Дан спритно обробив фазанів, і собаки радісно накинулися на їхні нутроці. Знявши з птахів шкуру разом із пір'ям, чоловік ножем обрізав

усе м'ясо і, розклавши його на пласкому камені, притрусив травами зі свого мішечка. Кістки із залишками м'яса знову дісталися собакам, які, задоволено гурчачи, вляглися віддалік.

Коли вогнище майже догоріло, Дан товстою гіллякою з жару посунув плаский камінь, швидким рухом витер поверхню пучком зеленої трави й виклав на нього дрібно нарізане м'ясо, яке запеклося, перш ніж камінь устиг охолонути. Ва дістав із клунка хлібець, розламав його на три частини й поклав біля каменя.

– Великий Отче, ми дякуємо Тобі за турботу про нас. Ти зберігав у дорозі весь день, вчасно дав нам їжу. Тобі довіряємося на цю ніч, – слова Дана звучали урочисто й дуже особисто.

Швидко поївши, мандрівники спритно залізли на дерево у приготовані затишні гнізда. Постеливши на гілки свої плащі, вони зручно розташувалися на ніч. Зброю та спорядження розвісили під рукою на віттях. Собаки залишилися під деревом, знаючи, що їхній обов'язок – охороняти спокій людей.

Величезне коло сонця вже закотилося за далекі гори на заході, ніч ввійшла у свої права. Ліс наповнився таємничими звуками, голосами нічних птахів і звірів.

– Чуєте, це печерний лев ричить. Його голос дуже далеко чути. А здається, ніби зовсім поруч, – сказав трохи згодом Арун.

– Спи, – перервав його Дан. – Печерні леви на людей не нападають. От якщо люди на них нападуть, тоді вони захищатимуться.

Незабаром почулося мірне сопіння Ва.

Несподівана зміна планів

сь уже третій день мандрівники були в дорозі й ночували поза рідною печерою. Їхні пошуки ще не увінчалися успіхом. Цього вечора вони вирішили зупинитися під кам'яним навісом, який утворював природне шатро над невеликою печерою в скелястому схилі пагорба. Арун прокинувся першим. Стояла ще глибока ніч.

– Дане, ти чуєш?

– Так, чую. Десь гавкає собака.

Тепер і Ва почув далекий злісний гавкіт собаки, який раптом перейшов у скиглення, а потім стих.

– Що це було? – запитав він більш досвідченого мисливця Дана.

– Гадаю, що в тій стороні хтось залишився на ніч у лісі й на нього напали звірі або, що небезпечніше, чорнолиці.

– Шум і гавкіт собаки лунали з того боку, звідки ми прийшли. Хто б це міг бути? – запитав Арун. – Там полюють тільки люди нашого

племені. До місць полювання сусіднього племені ще зо два дні шляху.

– Вважаю, доведеться повернутися й подивитися, у чім річ. Уночі йти марно, слідів не видно. Підемо на світанні, – вирішив Дан.

До ранку вже ніхто не зімкнув очей. Собаки раз у раз подавали голос – то тихо скиглячи, то глухо рикаючи.

Під ранок, коли ще було темно й пора нічної роси не повністю минула, подорожні зібрали свої речі й вирушили у зворотний шлях. Собаки так і рвалися вперед, але Дан суворим окликом не дозволяв їм забігати далеко.

Йти довелося недовго. Саме почало світати, коли собаки, нікого не слухаючись, кинулися в гущавину, а потім раптом загавкали й завили, голосно й моторошно. Хлопці застали їх під великим деревом. Поруч із розжареними вуглинками лежав великий собака з проламаним черепом. Дан нахилився до трупа собаки й підвівся, умить посірілий.

– Це собака Лі та Ел, – сказав він здавленим голосом. – Її лапи поранені чимось дуже гострим. Це справа чорнолицих.

Від страшної здогадки у Ва похолело серце.

– Ел сказала нам: «До побачення, друзі!» Саме це вона й мала на увазі. Вона всі ці дні слідувала за нами. Одна! – вимовив він ледь чутно з неприхованим жахом у голосі.

Дан хутко видерся на дерево, де, як припускав, мало бути влаштоване гніздо. Так воно й виявилось. Гніздо було порожнім, і ніщо не вказувало на те, хто ночував у ньому. Спустившись униз, Дан почав досліджувати простір навколо дерева й незабаром дещо знайшов: дві стріли з кам'яними наконечниками, такими самими, які виготовляв Хел.

– Ці стріли я зробив для Ел, – промовив він і подав стріли Ва.

Юнак узяв їх, але нічого сказати не зміг. Він тільки зі страшним болем в очах подивився на Дана й видавив:

– Ми їх знайдемо й уб'ємо!

– Ми звільнимо Ел, навіть якщо нам доведеться переслідувати їх до Смолястих гір, – відповів Дан і обійняв Аруна, який стояв увесь цей час, не рушивши з місця, а по його щоках текли сльози. – Але наша мета – не помста. Ми хочемо звільнити Ел. Бажання помсти зрозуміле, проте воно засліплює та позбавляє допомоги Великого. А без Його допомоги нам у цій справі не обійтись.

– Чому Ел раніше не приєдналася до нас? – запитав, ні до кого не звертаючись, Арун. – Чому вона зволікала?

– Упевнений, вона вирішила, що як відійде від печери на три дні шляху, то ми її назад уже не відішлемо, – пояснив свою здогадку Дан.

Собаки тим часом металися по невеличкій галявині під деревом і нетерпляче поглядали на чоловіка. Дан іще раз пройшовся по ще мокрій, притоптаній багатьма ногами траві й ізнову дещо знайшов. Він тримав у руці пучок трави, рясно вимазаний кров'ю.

– Тут, у кущах, ціла калюжа крові. Серед нападників є принаймні один поранений, до того ж серйозно. Отже, йти вони будуть повільно.

Дан підніс до собак закривавлений пучок трави й дав команду шукати. Тварини кинулися крізь невеликий чагарник прямо вглиб лісу. Незабаром мандрівники вийшли на стежку, якою лісові звірі вночі ходять на водопій.

– Відразу видно, що чорнолиці – мешканці міста, – промовив Дан. – Сліди залишають, як стадо оленів.

– Як вважаєш, Дане, скільки їх? – запитав Ва.

– Гадаю, близько десяти.

– Чорнолиці всі низькорослі, кволі, ми з десятима впораємося! – вирішив Арун.

– Аруне, у них зовсім інша зброя, а нас лише троє, – заперечив Дан і продовжив: – Нам потрібно спочатку вистежити їх, потім вигадати, як звільнити Ел, не вдаючись до насильства. Це чорнолиці все вирішують силою. Ми тому й живемо в лісі, щоб не чинити, як вони. Довірмося Великому та скористаймося перевагами.

– Які переваги ти маєш на увазі? – запитав Ва.

– Вони в лісі – сліпі та глухі. Сліди читати не вміють, голоси лісу не розрізняють.

Очевидно, що собаки тримали слід. Вони жодного разу не загавкали, розуміючи, що перебувають на полюванні, тому не можна лякати дичину. Бігли тварини не дуже швидко, так, щоб мисливці могли встигати за ними. Стежка вивела їх на берег невеличкої річки, де в заростях високого очерету собаки втратили слід. Дан дав їм команду бігти поруч, але собаки виконували її знехотя.

Обстеживши берег, мандрівники знайшли місце, де чорнолиці зі своєю здобиччю перейшли на протилежний бік. Річка в тому місці була неглибокою, тож її легко можна перетнути вбхід. Дан запропонував повернутися в тінь дерев, аби порадитись, що робити далі.

– Припускаю, що на протилежному березі річки вони десь зроблять привал. Вони не можуть так довго йти без відпочинку. Ор казав, що коли чорнолиці кудись ідуть, то відпочивають кілька разів на день. Вони не можуть, на відміну від дітей лісу, бігти впродовж цілого дня й жодного разу не відпочити, – сказав Дан.

– Може, нам краще пройти вище за течією річки й там переправитися на інший бік. Потім спуститися вниз за течією до цього місця і знову взяти їхній слід, – запропонував Ва.

– Слушна думка, – погодився з ним Дан. – Так і зробимо.

– Я можу залишитися тут і простежити, якщо вони повернуться. А коли ви будете на протилежному березі, я приєднаюся до вас, – додав Арун. – Ви йдіть без нічого, а клунки я зможу перенести на інший берег, коли ви з'явитесь.

– Молодець, Аруне! – похвалив його Дан, через що вкрите ластовинням обличчя юнака зашарілось від збентеження.

Коли Дан і Ва в супроводі собак піднялися вище за течією річки й Дан, розсунувши очерет, зайшов у воду, він раптом відчув чийось присутність і мовчки підняв руку. Усі відразу завмерли, навіть собаки. Від відкритої води їх відокремлював густий очерет, який ріс уздовж берега кроків на десять завширшки. З протилежного берега чулося гучне сопіння. Дан опустив руку й пішов далі.

– Це зубри, – прошепотів він. – Отже, небезпеки немає.

Дан розсунув останні очеретини й увійшов у воду. На іншому березі, трохи вище за течією, до річки виходила широка стежка, якою рухалося невелике стадо зубрів. Деякі зубри вже ввійшли у воду й пили, інші ще стояли на березі й дивилися на порушників спокою.

Раптом один із зубрів, стоячи на березі, видав якісь звуки, і все стадо негайно сховалося в лісі.

Дан і Ва під прикриттям дерев швидкими кроками спустилися вниз за течією річки, приблизно до того місця, де вони на іншому березі залишили Аруна. Той помітив друзів і, навантажений клунками, перейшов річку вбхід, намочивши тільки пов'язку на стегнах. Розібравши спорядження, Дан ізнову дав собакам команду взяти слід, потримавши перед ними пучок закривавленої трави. Собаки одразу ж тикнулися носами в землю, пробігли трохи вгору, потім униз за течією й обидва зупинилися у стійці, що означала «здобич».

– Ми залишимо тут усе, окрім зброї. Потім зможемо сюди повернутися, нам усе одно доведеться повертатися, – сказав Дан.

Знайшовши підходяще дерево, Арун і Ва сховали у верхніх гілках усі три клунки та плащі. Далі вони вирушили без нічого, але дуже повільно. Йшли вони не стежкою, по якій бігли собаки, а вздовж неї, добре, що ліс був сосновий і під величезними деревами чагарники росли подекуди, та й папороті були негустими.

Незабаром собаки зупинилися, збуджено махаючи хвостами й поглядаючи на Дана. Ледь чутно повискуючи, вони немовби говорили: «Чекаємо команди нападати». Дан притиснув їх до землі, схвально поплескав між вухами і прошепотів:

– Ви почекаєте тут, а я піду в розвідку.

Сказавши це, він просто на очах зник у низьких заростях папороті. Ва, Арун і собаки сховалися неподалік стежки поміж квітами, папороттю і дрібним чагарником. Над ними звівся рій комах.

– Нам потрібно натертися соком он тих рослин, – сказав Арун, указуючи на високу, вкриту дрібними білими квітами й соковитим листям траву. – А то буде непереливки, спокійно не пожежимо.

Так вони й зробили. Натерлися листям базилику. Навіть собак, попри їхній спротив, натерли. Чекати довелося довго. Уже почало сутеніти, коли поруч із ними розсунулися кущі й з'явилося обличчя Дана.

– Т-с-с! Вони неподалік. Думаю, залишаться тут на ніч. Їх усього восьмеро, один із них серйозно поранений у плече. Отже, семеро.

– А Ел? – в один голос пошепки запитали Ва й Арун.

– Її зв'язано по руках і ногах. Виходить, вона відмовилася йти, її теж несли.

– Що з нею? Як вона? – навперебій запитували юнаки.

– Хитає головою, виблискує очима! Рот зав'язаний. Отже, з нею все гаразд, – з гірким гумором повідомив Дан.

Раптом ледь чутно потягнуло димом.

– Чорнолиці готуються на нічліг. Зупинилися вони на галявині, посеред якої стоїть невеличке

дерево. До нього й прив'язали Ел. По краю всієї галявини проходить звірина стежка. Не розумію, чому вони там зупинилися: уночі звірі тією стежкою на водопій підуть, – міркував уголос Дан. – Багаття вони розвели віддалік, на скелястому виступі посеред галявини. Упевнений, уночі ми матимемо шанс звільнити Ел.

СОЮЗНИК

Але ні тієї ночі, ні наступної до чорнолицих не можна було підступитися. Цілу ніч яскраво палало вогнище, і поряд з Ел, спиною до багаття, а обличчям до неї, увесь час сидів хтось із чорнолицих. З іншого боку вогнища спав іще один охоронець. Упродовж ночі вони змінювали один одного кілька разів, щоб усі могли відпочити. Чорнолиці не тримали собак. Хтось розповідав, ніби вони собак відгодовують, щоб потім з'їсти. Чорнолиці хочуть почекаати, поки їхній товариш видужає, вирішили друзі Ел. Самі ж вони настільки освоїлися в лісі навколо галявини, що могли спостерігати за чорнолицями день і ніч, не побоюючись бути виявленими.

Надвечір третього дня мисливці відійшли від галявини на безпечну відстань, щоб обговорити ситуацію й ухвалити рішення щодо подальших дій.

– Нам нічого не залишається, як напасти на них посеред ночі. Використаємо власні переваги: ми сильніші за них, нападємо несподівано, – запропонував Ва.

– Ми можемо їх усіх вбити, не виходячи з лісу. Відстань із будь-якого місця на узліссі для наших луків підходяща. Тож необхідно розділитися так, щоб стріляти з трьох сторін, – запропонував Арун.

– Я добре розумію вас, друзі. Але ким ми станемо після цього? Нам залишиться тільки пофарбувати чорним обличчя та намалювати на лобі знак, – укотре заперечив Дан.

– Але щось же треба робити! – гаряче наполягали Ва з Аруном.

– Чекати. Ми довірилися Великому. Почекаємо, що Він скаже, як допоможе. Я знаю, що чекати завжди важко, але в цьому випадку ми не маємо вибору. Чи ви хочете, щоб ваші серця стали темними?

Хоча юнаки й підкорилися Данові, проте не погодилися з його словами. Тому Дан після тривалого мовчання продовжив:

– Ви пам'ятаєте, що означає ім'я Ор?

Юнаки похмуро подивилися на Дана й заперечливо захитали головами.

– Слово «ор» означає «світло».

– Я думав, що Ора так звуть, бо він увесь білий, – зізнався Ва.

– Але ім'я він отримав дитиною, – знову заперечив Дан. – Ми хочемо жити у злагоді з Великим, з природою, зберігати в серці мир і світло. Т-с-с! – раптом прошепотів він. – Стежкою хтось іде.

У собак умить на загривку настовбурчилася шерсть, вони притиснули вуха й ощирилися. З їхньої поведінки зрозуміло, що то не звір на водопій іде. Тепер уже й кроки стало чути від стежки. Майже навпроти заростей, де ховалися юнаки, чоловік, що прямував стежкою, зупинився й неголосно прокашлявся.

Дан подав знак усім залишатися на місцях, а сам спритно, як вуж, зник серед високих папоротей. Чоловік нечутно наблизився до незнайомця на стежці. Одягнений той був так само, як і всі чорнолиці, його обличчя було пофарбоване чорним, а на лобі виднілася біла пляма. Праве плече молодика було перев'язане тонкими шкіряними пов'язками, рука лежала на перев'язі. Він просто стояв і чогось чекав. Трохи згодом він іще раз голосно кашлянув. Помітно було, що зробив він це навмисно, а не з необхідності. Потім тихо, озираючись, промовив:

– Я знаю, що ви поруч. Покажіться. Я друг.

Дан не знав, як поводитися. Він був приголомшений. Молодик, який стояв перед ним на стежці, був широкоплечий, м'язистий; чорне густе волосся, перев'язане по лобі, хвилями спадало на його плечі. М'яке вечірнє світло виказувало його всього. На поясі незнайомця висіла зброя чорнолицих – довгий, у лікоть, меч у шкіряних піхвах. Молодик стояв посеред стежки й терпляче чекав.

Дан ухвалив рішення. Стиснувши в руках держак списа, він виступив із-за дерева на стежку й опинився віч-на-віч із чорнолицим.

– Хто ти? – запитав Дан.

– Я вже сказав, я – друг, – спокійним голосом відповів поранений. І в тому, що це правда, не було сумніву.

– Чому ти тут?

– Ми давно помітили, що нас хтось переслідує. Але не знали, хто й скільки вас. Тому чорнолиці послали одного воїна по допомогу. Вона має прийти завтра вдень, якщо їх ніщо не затримає в дорозі.

– То ти сам не чорнолиций?

– Ні! – очі незнайомця блиснули. – Я їхній бранець. Уже багато років. Вони вважають, що я став одним із них. Але цього ніколи не буде. Та й у похід із ними пішов, щоб знайти тих, хто живе в мирі з Вічним і природою.

– Я тобі вірю, – тихо сказав Дан.

– А ви хто? – натомість поцікавився в мандрівників поранений.

– Ми з племені Мисливців на оленів. Нас старійшини вирядили в подорож. Але кілька днів тому ми зрозуміли, що одну дівчину з нашого племені чорнолиці захопили в полон. Відтоді вас переслідуюмо. На цьому місці ми вже три дні, стільки ж, скільки й ви.

– Чому ви не напали на нас?

– Ми живемо в мирі з природою і Великим...
– І не хотіли стати чорнолицими? – збуджено перервав його поранений.

– Звісно, ні, – тільки й відповів Дан.

Він помітив, як від сліз заблищали очі його співрозмовника.

– Я поверну вам полонянку. Чекайте на мене тут, коли місяць буде он над тим деревом, – сказав поранений. – Натомість маю до вас одне прохання.

– Яке?

– Ви можете взяти мене із собою?

– Якщо приведеш полонянку, то ти – наш друг. Ти вільна людина, можеш іти з ким завгодно й куди завгодно.

– А з вами – можна?

– Вважатимемо за честь, – відповів Дан.

– Мені пора, а то почнуть шукати.

Дан знову зник серед дерев, а поранений повернувся й пішов стежкою до галявини.

Звільнення

Звірі зачули присутність великої кількості людей і стежиною не ходили. З галявини доносився запах диму й чогось незнайомого. Це чорнолиці готували вечерю, запах від якої тримався цілу ніч.

– Хотів би я знати, чим вони харчуються, що так дивно пахне, – пробуркотів Арун, чим заслужив дружнього стусана від Ва.

– Знайшов про що думати! Ми ж тільки один день не їли як слід.

– Тихо! – прошепотів Дан. – Бачите, місяць уже наближається до вказаного місця.

– А раптом не прийде? – запитав Ва.

– Прийде! – упевнено відповів Дан. – І Ел приведе.

– І ти йому просто так повірив?

– Еге ж, просто так. Він схожий на людину, якій просто так можна вірити.

– Побачимо. Я думаю, що чорнолицим не можна вірити, – сказав Ва.

– А він не чорнолиций. Тільки одягнений, як вони, та й розфарбований за їхнім звичаєм. Він

такий самий заввишки, як і я. І, можливо, навіть сильніший за мене.

Арун і Ва презирнулися. Вони не сподівалися почути таке від Дана. Юнаки вважали, що немає людини, сильнішої за нього. Принаймні їм такі не зустрічалися. Навіть коли до них на свята приходили гості із сусідніх племен, серед них не було нікого, хто б міг змагатися з Даном з бігу та метання списа.

– Усе! Тепер ані слова! – наказав Дан і погладив собак, що лежали поруч, бо вони почали виказувати занепокоєння. – Час прийшов.

– Якщо ти не заспокоїшся, я знову зав'яжу тобі рота, – почули юнаки гучний голос зі стежки.

– Хто ти такий і куди мене ведеш? – голос Ел дрижав від гніву.

– Трохи терпіння, і все дізнаєшся, – спокійно відповів поранений, голос якого Дан одразу впізнав.

– Це вони! – сказав він пошепки.

– Чому вони так гомонять? – здивувався Арун, теж не підвищуючи голосу.

Підійшовши до домовленого місця, поранений підкреслено голосно кашлянув. Лівою рукою він вів дівчину, яка чинила опір, а його права рука все ще була на перев'язі, хоча тримав у ній і свій спис, і лук Ел разом із сагайдаком, наповненим стрілами.

Дан і його друзі вийшли з укриття на стежку. Собаки кинулися на приголомшену Ел і заходилися лизати її в обличчя й тертися об ноги. Дан, Ва й Арун навперебій запитували Ел, чи все з нею гаразд, чи не поранена, чи не заподіяли чорнолиці їй лиха.

Ва й не пам'ятав, щоб у його житті хоч колись була більша радість, ніж зараз, коли він тримав у своїх обіймах Ел.

– Гадаю, нам пора, – сказав чорнолиций, про якого тієї миті всі геть забули.

Запала незручна мовчанка. Усі обернулися в його бік. Великий блідий місяць вплив із-за дерева й освітив людей своїм оманливим світлом. Усі вступилися в чорнолицього, обличчя якого загрозливо розфарбоване, а на лобі виділявся білий знак. На зріст він був навіть трохи вищий за Дана.

– Твоя правда, потрібно поспішати, – погодився Дан, – бо чорнолиці зараз кинуться за вами.

– Ну, почнуть шукати вони не скоро, вважаю, десь ближче до середини дня. Але стояти всю ніч посеред лісу теж нерозумно.

– Що ти маєш на увазі, говорячи «до середини дня»? – запитав Дан.

– Я підсипав у юшку порошок, який чорнолиці дають пораненим як знеболювальний засіб. Якщо його прийняти понад норми, то важко

прокинутися. Гадаю, вони отямляться, коли завтра їх розбудить загін чорнолицих, яких вони покликали на допомогу.

– Я думаю, що ми, незважаючи на ніч, зможемо дістатися до річки, де сховали свої речі. Там спробуємо не залишати слідів. Можливо, вони надумують переслідувати нас, і вже тоді вирішимо, що робити далі, – промовив Дан. Слова його були сказані тихим, але владним голосом. Вони додали спокою у збудження, що опанувало всіма. – Я піду зі своїм собакою попереду. За мною – Ел, потім – Арун, за ним – ти. А ти, Ва, зі своїм собакою будеш останнім. Ніч не найкращий час для подорожі лісом, тож будьте особливо уважними.

Мандрівники просувалися дуже швидко. Незважаючи на майже цілковиту темряву, вони йшли швидким кроком. А коли місяць освітлював велику ділянку стежки, вони навіть бігли. Ва зі своїм собакою замикав вервечку. Іноді чорнолиций, який ішов перед ним, озирався й лякав його не тільки своїм чужим і ворожим виглядом, а й тим, що викликав дивне відчуття, ніби Ва його вже десь зустрічав. І тоді юнак пригадав свій сон: галявину в лісі, людей, обличчя чорнолицього...

Ор говорив, що снам не слід надавати значення, вони приходять і йдуть. Це наша пам'ять показує нам те, що ми бачили, і зі шматочків

пережитого складає картини. Такі, як на стіні їхньої печери, тільки живі, пояснював він.

Решта ночі минула без пригод. Коли дісталися до річки, настав час роси. Щоб не промокнути, усі зібралися під густим деревом, на якому були заховані речі.

– Добре, що встигли до роси, – сказав Дан. – І не промокли, і сліди наші не такими помітними будуть.

Сонця не було видно, воно ще ховалося за високими деревами, але його тепле світло вже розігнало ранковий туман, і роса³ перестала випадати. Незабаром земля звично ввібрала вологу; папороті, трави й безліч квітів отримали свою добову порцію води й уже готові зустріти новий прекрасний день. Не зовсім так райдужно було на серці мандрівників. Вони міркували про те, куди спрямувати свій шлях, як краще приховати власні сліди від можливих переслідувачів. Тільки Ва й Ел сиділи під деревом і говорили про щось дуже важливе. Судячи з вигляду Ва, розмова текла в прийнятному руслі. Він тримав свою подругу за руку й дивився їй в очі поглядом, здатним враз висушити росу по всій землі.

– Тоді так і зробимо, – вирішив Дан, вислухавши інших. – Ел і Ва, йдіть-но сюди.

³ За часів до потопу дощу не було, щоранку земля зволожувалася рясною росою.

Коли вони приєдналися до групи, Дан продовжив:

– Ми вирушимо вниз за течією цієї річки. Вона десь має впадати в нашу річку або в якесь озеро. Якщо ми побачимо, що вона веде нас надто далеко, тоді знайдемо підходяще місце, щоб вийти на берег, не залишивши слідів. Ми надуємо наші клунки з припасами та скористаємося ними, щоб зберегти власні сили. Так ми можемо плисти цілий день, якщо знадобиться, і довше. А зараз нам необхідно підкріпитися. Аруне, приготуй для всіх поїсти з наших припасів.

Усі почали готуватися до плавання. Дан запитав чорнолицього:

– А ти хоч плавати вмієш?

– Так, – коротко відповів той і відійшов до річки, де почав змивати з обличчя фарбу.

Свою зброю незнайомиць залишив під деревом. Ва взяв у руки короткий, дивно легкий, з блискучим гострим вістрям спис, спробував, як лежить у руці, й поклав на місце. Потім узяв меч і витягнув його з піхов. Гострий клинок, посередині прикрашений якимось орнаментом, був теж дуже легким і гострим з обох сторін. Махнувши ним по траві, він одним порухом зніс навколо себе всю траву й верхівки квітів. Зі страхом Ва засунув меч у піхви й теж поклав на місце.

Від берега повертався поранений. Пов'язку він зняв: рана від стріли Ел уже затяглася. Він

був лише в пов'язці на стегнах, зроблений із незнайомого матеріалу. Його тіло переливалося від пружної ходи всіма м'язами, чорне, трохи кучеряве волосся спадало на плечі і приховувало обличчя, коли він робив останні кроки вгору, прямуючи до дерева, під яким стояли Дан і його друзі. Коли ж підійшов до них, то застав їх із розкритими від подиву ротами. Зі страшного ворога поранений перетворився на вродливого усміхненого молодика із сяючими карими очима.

– Ти, ти... – спробував щось сказати Ва й кинувся в обійми.

– Так, це я, – зізнався поранений. – А ти такий схожий на нашу матір. Я тебе майже одразу впізнав, але не наважився сказати...

– То ти Ан, брат Ва? – здивувався Дан.

Усі захвилювалися. Навіть собаки почали збуджено гавкати й бігати навколо людей, які обіймали одне одного, сміялися й плакали водночас.

– Я приготував їжу, – перервав першими зрозумілими словами всі ці веселощі Арун і, показавши рукою на розкладені на плащі зачерствілі шматки коржів, смужки копченого м'яса та свіжі, щойно зірвані фрукти, додав: – Прошу!

– Так, – погодився Дан. – Я хочу подякувати Вічному.

Усі розсілися навколо плаща та схилили голови. Тільки Ан дивився на все це з подивом.

– Великий Отче, дякуємо Тобі за те, що Ти почув наше прохання. Ти не дозволив нам пролити крові людини і стати чорнолицими. Ти повернув нам, як ми Тебе про це просили, Ел. І Ти зробив більше: Ти подарував Анові свободу, а Ва – сім'ю. Ти великий і незбагнений, Тобі одному хочемо приносити жертви й поклоніння. Дякуємо за їжу. Просимо: збережи нас від ворогів наших і від темряви в серці!

Коли всі роздяглися, залишившись лише в пов'язках на стегнах, і розподілили свої речі по надувних мішках, Ан, стоячи поруч із Ва, раптом розмахнувся й закинув свій меч на середину річки. Усі охнули.

– Ви сказали, що я можу бути з вами, – промовив стримано Ан. – Вам мечі не потрібні. Мені теж. Вони зроблені для вбивства людей. А я не хочу бути чорнолицим.

Далі Ан трохи повагався, а потім каменем збив із держака вістря свого бойового списа й також жбурнув у річку.

– Тепер ти наш, – усміхнувся Дан. – У мене є запасне вістря для списа й доволі жил. На наступному привалі ми зробимо тобі справжню мисливську зброю.

Втеча

Мандрівники пливли від самого ранку, ніде не пристаючи до берега. То ліворуч, то праворуч у річку впадали невеликі потічки та струмочки. Річка поступово стала дедалі глибокою та стрімкою. Пливли вони набагато швидше, ніж ішли б лісовими стежками. Бігом, звичайно, можна було їх нагнати, але не всі можуть як Мисливці на оленів бігти цілий день з ранку до вечора, жодного разу не зупиняючись на перепочинок. Після декількох поворотів, які, однак, не вплинули на загальний напрямок течії, річка линула швидким широким потоком на південь.

Трималися подорожні разом. Дан був один біля свого мішка; Ва з братом пливли поряд, тримаючись за мішок Ва; Арун плив зі своєю сестрою. Тримаючись за мішки, вони зовсім не витрачали сил.

Іноді вони полохали стадо оленів, які прийшли на водопій, або пропливали повз велике сімейство лосів, які стояли по груди у воді й здивовано дивилися людям услід. Ліс ставав

рідким. Річка текла вже широкою рівниною, на якій виднілися тільки острівці лісу або поодинокі велетенські дерева. Ліс залишився праворуч високою темною смугою вздовж усього обрію, а ліворуч простяглася безмежна рівнина, де паслися величезні стада антилоп, зубрів, коней.

– Нам потрібно знайти місце, щоб зійти на берег, – сказав Дан. – Собаки вже зовсім знеслилися.

– На який берег зійдемо: правий чи лівий? – запитав Ан.

– Як гадаєш, на якому березі нас шукатимуть чорнолиці? – відповів запитанням на запитання Дан.

– Припускаю, що на правому. Якщо вони взагалі вас шукатимуть. Коли я звільнив Ел, я не залишив жодних слідів. Ні своїх, ні її. Вони можуть вирішити, що я зазіхнув на полонянку й украв її. Можливо, якщо не натраплять на ваші сліди, то вважатимуть, що я один відповідальний за те, що сталося, тим більше, їх залишили живими. Цього вони ні зрозуміти, ні пояснити не зможуть.

– Добре, будемо видивлятися кам'янисте місце на лівому березі, де ми не залишимо слідів.

Незабаром таке місце знайшлося. Це був кам'янистий спуск до річки, яким тварини

користувалися для водопою. Там усі дуже обережно, щоб не залишити слідів босих ніг на піску серед валунів, вибралися на берег. Перестрибуючи з каменя на камінь, уся група відійшла від берега на доволі значну відстань і влаштувалася на відпочинок під кроною самотнього дуба. Земля під ним була встелена торішнім листям і подекуди перерита кабанами, які шукали жолуді.

Собаки задоволено струсили із себе воду і, сховавши носи під пухнастими хвостами, відразу поснули.

– Чому ви не носите взуття? – запитав Ан, на ногах якого були майстерно зроблені черевики з м'якої шкіри.

– Ми надіваємо взуття, тільки коли полюємо в горах: там багато гострих каменів і є небезпека поранити ноги. А босоніж значно простіше й легше ходити, бігати й плавати, – відповів за всіх Дан, спостерігаючи, як Ан розв'язує ремінці й знімає мокре взуття.

– Ой, брате, з такими ногами далеко не підеш, – сказав усміхаючись Ва. – У тебе шкіра на стопі як у немовляти.

Ан повісив своє взуття на гілку.

– Так близько від берега ми не будемо робити зупинку. Раптом чорнолиці все ж таки поженуться за нами й здогадаються, що ми вийшли з річки на цьому березі, тоді вони легко

візьмуть слід. Ми трохи відпочинемо, дамо можливість поспати собакам і рушимо далі, – розпорядився Дан і влігся просто на траві.

Невдовзі під деревом усе стихло. Стомлені кількома безсонними днями й ночами, мандрівники поснули мертвим сном. Охороняти всіх зголосився Ан, переконавши друзів, що останні дні він спав більше, ніж нормальній людині необхідно. Дан попросив його розбудити, коли сонячне коло буде на дві п'яді над горизонтом.

– Я тільки стулив очі, а вже пора вставати, – пробурчав Арун, однак схопився як ужалений, коли побачив, що всі готові вирушати в дорогу.

– Далі ми підемо так само, як уночі. Послідовність порушувати не бачу сенсу, – сказав Дан і без подальших пояснень попрямував своїм пружним кроком геть від річки прокладеною сотнями копит стежкою. У руках він тримав лук і дві стріли, спис засунув під ремінь за спиною. Так вони йшли, аж поки сонце не торкнулося чорної смужки лісу на горизонті на заході. Раптом Дан подав знак рукою всім зупинитися. Цей знак розуміли й собаки. Усі завмерли. Дан пригнувся і пройшов, прикриваючись високою травою та розкиданими степом чагарниками, трохи вперед. Потім він поклав у лук стрілу, натягнув і прицілився. Після пострілу Дан швидко повернув ліворуч зі стежини й нахилився до

землі. Коли ж випростався, у руках була молода антилопа. Стріла потрапила їй у самісіньке серце.

– Зарий кров у землю, – попросив він Ва.

Витягнувши з рани стрілу, Дан спустив залишки крові на землю й заткнув рану пучком трави, щоб кров не капала на стежку.

Пройшовши ще якийсь час, вони помітили збоку від стежки велике дерево, у кроні якого можна добре влаштуватися.

Було вже зовсім темно, коли, нанизане на гнучкі шпички, смажилося духмяне м'ясо, а обличчя людей, які сиділи навколо багаття, набули якогось мрійливого чи навіть побожного виразу. Усі мовчали. Дан щойно закінчив молитву. Він присвятив свою здобич Вічному. Дан попросив Його прийняти цю пролиту кров на знак милости за все темне, що було в їхніх серцях, і як знак подяки, що з ними Ел, жива й неущкоджена, і Ан, який шукав і знайшов свободу.

Над долиною стояв нічний гомін: гарчання хижаків, мукання зубрів і регіт гієн, гучний шерех крил нічних птахів, які пролітали над ними, і ще якісь звуки, які молодим мандрівникам були незнайомі.

Собаки з Аном влаштувалися під деревом, а решта – у звичних гніздах, споруджених на гілках дерева. Багаття залили водою та присипали

землею. Краще було б сидіти вночі біля розведеного багаття, але його надто далеко видно. Ніхто з них не помітив, а собаки не почули, що із заростей з підвітряного боку за ними спостерігало кілька пар очей.

Мисливці, на мамонтів

Прокинулись усі від злого гарчання собак. Те, що вони не гавкали, а гарчали, означало, що небезпека походила від людини, а не від звіра. Час роси ще не починався, долина була залита слабким місячним світлом. Дерево оточило десяток темних силуетів. Видно, що всі вони озброєні великими списами й потужними палицями.

– Хто з вас головний? Підійди до мене! – пролунав голос одного з них, що трохи виступив із утвореного незнайомцями кола.

– Я, – промовив Дан і зістрибнув із дерева. У його руках нічого не було.

– Чому ви не розвели багаття? У долині багато хижаків.

– Не хотіли, щоб нас знайшли чорнолиці, від яких ми ховаємося, – відповів Дан.

– Сюди вони не прийдуть, – сказав ватажок незнайомців. – Нас занадто багато, і вони нас бояться. Можете розвести багаття. З якого ви племені?

Поки точилася розмова між Даном і ватажком, решта чужинців раптом заспокоїлася, загомонила й зібралася під деревом, з якого зістрибнули молоді мандрівники. Ва швидко розвів багаття за допомогою моху та кременя, який дістав зі свого клунка.

– Ми з племені Мисливців на оленів, – відповів Дан.

– Ми так і гадали, хоча й не були в цьому впевнені, – сказав ватажок. – Один з вас дуже дивно одягнений. Так одягаються тільки чорнолиці. Тому наші розвідники потайки стежили за вами ще з вечора, а про всяк випадок покликали нас.

– Мене звать Дан, а це Ва і Ан. Вони брати, хоча з вигляду не скажеш. А це Арун і його сестра Ел. А хто ви?

– Мене звать Рехав, – назвався ватажок і потім представив усіх інших мисливців на ймення. – Ми з племені Кочівників. Як бачите, ми живемо в мирі з Великим і природою. Полюємо на мамонтів. У цій долині велетні зупиняються на кілька місяців, тому й ми залишаємося тут надовго. Якщо хочете, можете відвідати наше поселення. Це недалеко звідси. Ми залишимо вам провідника, а самі рушимо додому. Я думаю, що будемо вдома ще до часу роси. Ви теж, коли ще трохи відпочинете, після світанку приходьте до нас. Готувати вам нічого не потрібно, ми чекатимемо на вас як на гостей.

Мисливці підвелися, узяли свої списи з товстими держаками й великими кам'яними вістрями, булави з чималих круглих каменів, прикріплених до коротких міцних палиць, і пішли в ніч. Були вони всі дуже високими, і через свою м'язистість виглядали кремезними. Одягнені вони були в довговолосі шкури бізонів, що надавало їм більш страхітливого вигляду. Не дивно, що чорнолиці їх боялися.

Коли мисливці, залишивши наймолодшого, зникли в темряві, усі заспокоїлись і вместилися навколо багаття. Тільки Арун і Ел підійнялися на дерево і влаштувались у своїх гніздах.

– Дане, хочу тебе про дещо запитати, – мовив Ан.

– Авжеж.

– Я спостерігав, як ти присвячував жертву Великому. При цьому ти повернувся обличчям до півдня. Чому?

– Тому що в тій стороні Сад. Там наші прабадьки могли спілкуватися з Великим, як ми з тобою зараз, обличчям до обличчя.

– А як гадаєш, чому Великий вигнав наших предків із Саду?

– Вони порушили Його волю.

– А цей Сад можна знайти?

– Навряд. Інакше б його вже знайшли.

– Чому неможливо знайти, якщо він є і навіть відомо де?

– Великий поставив перешкоду: ангели охороняють Сад від людей. Чому цікавишся? Чому тебе це хвилює?

– Батько казав, що в Сад ми потрапимо після смерти. Там ми зустрінемося з тими, хто пішов туди ще до нас, – у голосі Ана звучали сум і надія.

– Ане, – почувся голос Ва з іншого боку багаття. – Що стало з нашою сестрою Норою?

– Вона чекає на нас у Саду.

– Як це сталося?

– Коли чорнолиці захопили наше поселення й убили всіх дорослих, Нору, мене й інших дітей зв'язали в довгу вервечку й повели до їхнього міста. Одного разу вночі ми почули крик. Виявилося, що кільком дівчаткам удалося звільнитися від пут і втекти. Їх було троє. Нора була серед них. Під час погоні за бранками її поранили. Нора померла ще в дорозі. Чорнолиці дозволили мені поховати її за нашим звичаєм.

– Розкажи про місто чорнолицих, – попросив Дан.

– Ти справді хочеш це знати? – здивувався Ан.

– Так, мені цікаво, як вони живуть.

– У них багато міст на півдні та сході. Місто, де жив я, найпівнічніше. Щоб його обійти уздовж стін, гадаю, потрібно пів дня витратити. Хоча я не перевіряв цього. Посеред міста і біля його головних воріт стоять кам'яні храми. Вони

такі великі, що зверху видно не тільки все місто, а й ліс на півночі та море на заході. Північніше цього моря перебуваємо зараз ми.

– Чим люди там займаються?

– Переважно землеробством і торгівлею. Ще є поза містом пастухи, але стада належать не їм, а заможним жителям міста. З вовни овець ось такі тканини виготовляють. Люди, які цим займаються, теж живуть у місті. Багаті й сильні мають кілька дружин: що більше дітей, то сильніший рід, вважають чорнолиці. При храмах живуть жінки й чоловіки, які присвячують себе ідолам. Це жреці та жриці. Люди, які хочуть щось офірувати якомусь ідолу, ідуть туди, приносять свій дар і сплять із жрицями або жрецями. Кажуть, що є серед них довгожителі. Але я туди не ходив, тож не знаю.

– Хел розповідав, – вступив у розмову Дан, – що через ці храми в них багато хворих і мало дітей.

– На вулицях брудно, нечистоти виливають просто в канави біля будинків. Дуже багато мух у місті, – продовжив розповідь Ан. – Мені так бракувало лісу, природи, спілкування з нормальними людьми...

– А що таке – суп? – запитав Арун із дерева.

– Чорнолиці м'ясо зазвичай варять, а не смажать. Вони наливають воду в посудину, яку ставлять на вогонь. У воду кладуть м'ясо, овочі

різні та спеції. Коли м'ясо звариться, вони його їдять і запивають наваром, який і називається супом.

– А-а, то це від нього такий гидкий запах...

– Тепер ти вдома, серед своїх, – поплескав брата по плечу Ва. – Відпочиньмо ще трохи.

В гостях у Кочівників

Після нетривалого швидкого маршу Дан і його супутники вийшли до невеликої гряди пологих пагорбів, зарослих високою, по плечі людині травою. Вів їх молодий кочівник, на ім'я Мур. Коли мандрівники піднялися на найближчий пагорб, їхнім очам відкрилася прекрасна картина: посеред вузької долини протікала стрімка річка, що брала свій початок із невеличкого озера, яке лежало між кількома пагорбами.

На березі цього озера й уздовж річки стояли невеличкі круглі хатини, покриті шкурами мамонтів і зубрів. Хатин дуже багато, напевно, більше сотень. Перед хатинами горіли вогнища, усюди снували жінки, бігали та сміялися діти, гавкали собаки. У повітрі витав запах диму, свіжого хліба та смаженого м'яса.

Першими зустріли гостей собаки, і ціла зграя з голосним гавкотом кинулася на них. Однак, побачивши Мура, їхній погрозливий гавкіт змінився дружнім собачим вітанням:

веселим повискуванням і маханням хвостами. Деякі тварини підбігли до Мура й потерлися об його ноги, потім підійшли й обнюхали гостей. Решта оббігла навколо них і помчала назад, у селище.

Назустріч гостям вийшли довгожителі племені. Обіймаючи кожного й вимовляючи урочисті вітання, повели їх до берега озера. Там, перед найбільшою хатиною, палахкотіло багаття, над яким на рожні смажилися величезні шматки м'яса. На землі перед входом у хатину були розстелені шкури бізонів, на які й посадили гостей. Одразу видно, що прибуття гостей для всього племені було великою подією: навколо них утворився щільний натовп із чоловіків, жінок і дітей. Кілька довгожителів і Рехав сіли з гостями й подали знак двом молодим воїнам, що стояли біля входу в хатину. Юнаки підняли завісу, яка затуляла вхід, і звідти вийшли дівчата, кожна несла на витягнутих руках великі коржі з гарно викладеними на них запашними травами. Це було надзвичайно піднесено й дивовижно. Дівчата поклали коржі перед довгожителами та зникли в натовпі.

– Благословенний Ти, Великий і Вічний, – урочисто промовив один із довгожителів, на ім'я Хор, – що послав нам любих нашому серцю гостей. Збагати нас усіх досвідом у спілкуванні одне з одним і благослови їжу, яку Ти дав нам.

Довгожителі розламали коржі й подали кожному гостеві. Одна з жінок-довгожительок відрізала від м'яса, що смажилося над вугіллям вогнища, невеличкі шматки й подавала кожному, починаючи з Дана й закінчуючи Ел. Це плем'я мало власні, чітко встановлені ритуали гостинності.

– Розкажіть, як ви опинилися в нашому краї?

Дан почав від самого початку. Коли чоловік намагався щось скоротити, довгожителі ввічливо просили нічого не випускати. Під час розповіді гостям раз у раз підкладали м'ясо й давали питво в дерев'яній чашці. Напій, у якому відчувалася гіркота полину і духмяний присмак солодового кореня, вони зберігали в мішках зі шкір тварин.

– Де живе плем'я Мисливців на оленів? – запитав один з довгожителів.

– Там, за лісом, – показав рукою в бік північного заходу Дан. – Дні чотири шляху звідси. За Великою рікою. У просторій печері.

– Плем'я велике?

– Гадаю, що половину вашого буде або трохи менше.

– Чи є у вас довгожителі?

– Так, більше десятка.

– Хто керує плем'ям? – запитав Хор і, побачивши, що Дан його не зрозумів, додав: – Хто ухваляє рішення?

– Це право ради старійшин, до якої входять усі довгожителі й керівник полювання, вождь.

– І хто у вас вождь?

– Був батько Аруна й Ел...

– Отже, ти? – запитав усміхаючись Хор.

– Можливо, це станеться згодом, – зніяковів Дан. – Я ще молодий. Але люди племені довіряють мені.

– Ви живете в мирі з природою та Великим і Вічним?

– Так, майже всі сім'ї племені шанують Вічного. Людей убивати нам заборонено, інакше станемо як чорнолиці. Так навчають нас довгожителі, так учить Ор.

– Ор?

– Еге ж, так звать нашого найбільш шанованого довгожителя.

– Я його знаю. Багато, дуже багато років тому, коли охочі перебувати в мирі з природою тільки-но освоювали новий спосіб життя, ми зустрічалися на березі Великого моря. Там тоді зібралися старійшини родів, батьки яких покинули міста й поселення чорнолицих. Я запам'ятав це ім'я, бо мене звать так само, як і його. Однак у нашому племені моє ім'я вимовляється як Хор. Так звали нашого спільного з Ором предка, від нього й наші імена. Наш прапрадід належав до перших, хто залишив місто чорнолицих, за що отримав від свого роду це ім'я...

– Воно означає «світло сонця, яке в серці», – додав Дан і продовжив: – Чорнолиці підійшли до кордонів нашого полювання. Добре, що вони не вміють плавати, тому ми ще в безпеці.

– Але вони вигадали човни, – наважився вступити в бесіду Ан.

– Що це? – запитав Хор, показуючи своїм запитанням, що Ан може брати участь у бесіді на рівних із ними.

– Це такі витвори з дерева, у які поміщаються два десятки воїнів і в яких вони можуть навіть море переплисти, – Ан замовк, побачивши вражені обличчя співрозмовників. – Я при нагоді покажу вам, як робляться маленькі човни, на одну людину або на двох-трьох.

– Це ж означає... – почав Дан.

– Що річка для чорнолицих – не перешкода. Усе ваше плем'я в небезпеці, – додав Ан.

Усі замовкли. Зникла радість від спілкування з гостями. Усі на якийсь час поринули у свої думки. Тоді Рехав промовив:

– Ходімо зі мною, покажу хатини, у яких ви можете відпочити. Якщо ж не дуже втомилися й бажаєте, то можете взяти участь у полюванні. Сьогодні в надвечір'я ми почнемо гін.

– Що таке гін? – запитав Дан, підводячись.

– Наші розвідники знайшли невелике стадо мамонтів у тій стороні, де натрапили на вас. Зараз іще не час великого переходу для них,

тому доведеться йти досить далеко. Ми поженемо мамонтів он до тих гір, біля підніжжя яких є глибоке урвище. Якщо Великому завгодно буде, то якийсь із цих мамонтів упаде туди й дістанеться нам. Ми починаємо гін увечері, заходимо зі сходу, щоб сонце сліпило їм очі, але підженемо їх до урвища вже в темряві.

– Ми охоче підемо з вами, – сказав Дан за всіх, лиш поглянувши на захоплені обличчя своїх одноплеменників. – Зброю нам брати?

– Звичайно! Особливо завтра вона знадобиться. Коли ми проводимо гін, багато звірів хоче поживитися нашою здобиччю. На гін зазвичай ідуть два або три десятки мисливців. Більше – небезпечно, можна втратити один одного з поля зору, а з мамонтами жарти кепські. Ел краще залишитися вдома, з жінками.

– Але ж я бігаю та стріляю з лука не гірше за будь-якого воїна! – спробувала обуритися Ел.

– Не сумніваюся, не сумніваюся, – відповів Рехав. – Але ми бережемо наших жінок. Що б ми без них робили? Та й роботи після полювання жінки матимуть днів на два, якщо не більше.

– Ми поважаємо звичаї вашого племені, і Ел залишиться з жінками, – сказав Дан і суворо поглянув на Ел. – Наші жінки беруть участь у полюванні нарівні з чоловіками.

Дівчина схилила голову й ледь помітно кивнула на знак згоди. Рехав підвів їх до хатинок,

що стояли просто на березі озера, у якому була чиста блакитна вода:

– Ось ми й прийшли. Біля підніжжя тих пагорбів, там, де вони круто спускаються до води, із землі б'є кілька джерел. Із двох лине дуже холодна вода, з одного – гаряча. Гаряча вода синя, від цього озеро має такий колір. В озері дуже багато риби, – продовжував Рехав і, з усмішкою подивившись на Ел, додав: – Наші жінки її ловлять. І ще одне: ми вважаємо, що той, хто щодня купається в цьому озері, ніколи не хворіє.

Ва, Арун і Ел на цих словах презирнулися й подивились на Дана. Той тільки засміявся.

Полювання на мамонтів

Хатини виявилися низькими й тісними. В одній поміщалося не більше п'яти людей, та й то лежачи або сидячи. Зроблені хатини були з бивнів мамонтів і висохлих вигнутих гілок, які були накриті шкурами. Земляна підлога в кожній хатині встелялася величезною шкурою бізона.

Відпочивати гостям довго не довелося: у поселенні здійснювся гамір від собачого гавкоту, збуджених голосів дорослих і дітей. Усі збиралися біля їхніх хатин. Як з'ясувалося, будівлі були в самому центрі, поруч із невеличким майданом, де повсякчас юрмилися люди. Тих, хто піде на гін, можна було запросто вирізнити: вони мали тільки пов'язки на стегнах і тримали в руках товсті списи з кам'яними вістрями. Поруч із ними крутилися собаки, великі, кошлаті, з обвислими вухами.

Гості теж вийшли на майдан, озброєні своїми списами. Але Рехав, який керував полюванням, дав кожному подорожньому по більш міцному спису:

– Ваші списи надто легкі для шкури мамонта. Візьміть оці. І залиште тут, з Ел, своїх собак, вони до такого полювання не призвичаєні, можуть загинути.

– А тепер попросимо Вічного благословити нас, – голосно промовив Хор і підняв догори руки. Він почав говорити повільним мелодійним речитативом, похитуючи в ритм своїм словам великим списом:

– Вічний і Великий, Тобі поклоняємося, від Тебе нам поміч і захист, до Тебе підносимо молитви наші: прости нам і помилуй, допоможи нам у полюванні нашому та збережи нас; дай дружинам нашим і дітям нашим їжу, рукам нашим силу й ногам нашим швидкість...

Поки він так говорив, повторюючи деякі прохання по кілька разів, мисливці стали в коло й почали ритмічно, у такт його словам, підносити вгору списи й повільно тупотіти ногами. Хор почав говорити швидше, і швидше почали тупотіти чоловіки в колі, потім коло рушило за ходом сонця, а темп знову прискорився. Усі присутні були захоплені словами, ритмом і хороводом мисливців. Коли Хор замовк, усі зупинилися і простояли ще деякий час у побожному трепеті. Мисливці за оленями такого ще ніколи не бачили. Але й вони були захоплені цим видовищем.

За командою Рехави мисливці рушили в дорогу, спочатку безладно, але незабаром темп

вирівнявся, і довга низка м'язистих бородатих чоловіків і безбородих юнаків потягнулася через сідловину між пагорбами й попрямувала туди, звідки сьогодні вранці прийшла група мандрівників.

Гості звернули увагу, що поруч з деякими мисливцями бігли по два собаки, а поруч з іншими – по одному, завжди тримаючись своїх господарів. Вони зрозуміли, що в племені Кочівників собаки належать конкретному мисливцеві та слухаються тільки його команд.

Спочатку всі рухалися на південь, через деякий час повернули на захід і бігли, освітлені заходом сонця. Невисокі гори стали зовсім близькими. Але ось Рехав сповільнив біг, а потім і зовсім зупинився.

– Вітер із заходу, мамонти нас іще не вчули. Вони пасуться за тим гаєм. Наші всі знають, кому що робити, – сказав він, – тому пояснюю тільки гостям. Зараз ми дамо команду собакам, вони здіймають гамір, щоб привернути увагу мамонтів до нас. Не можна, щоб вони відразу сильно налякалися. Потрібно викликати занепокоєння у вожака, щоб той дав команду рушити з місця. Коли мамонти рушать, ми оточимо їх півкілом і посилимо гомін, тоді вони й ринуть. А ми їх поженемо. Мамонти можуть бігати так само швидко, як і люди, але не так довго. Ті з нас, хто попереду, займуть місце праворуч, а ті, хто

біг позаду, – ліворуч. Розподіляємося! Так, серце в мамонта розташовано там само, де і в оленя. Кажу про всяк випадок. Сподіваюся, що все буде, як задумано.

Мисливці розтягнулися півколом так, що між лівим і правим флангами відстань була доволі великою, і раптом за знаком Рехави всі собаки злісно загавкали, а мисливці повільно рушили до гаю, між дерев якого вже вгадувалися темні обриси гігантів. Залишивши гай ліворуч, мисливці вийшли на рівнину, що простяглася за ним, полого піднімаючись до невисоких гір. Туди спокійно рушило стадо мамонтів. Їх було не більше десятка: два самці, три самки й кілька дитинчат, у яких іще не вирости бивні. У стаді вони йшли посередині. Мисливці почали ритмічно скандувати: «Ух-ха! Ух-ха!», водночас притопуючи в такт своїм вигукам і в такт крокам мамонтів. Потім прискорили ритм, а тварини йому підкорилися, потім ритм іще прискорили, і... все стадо, що підганялося моторошними вигуками мисливців, уже мчало до гір, сурмлячи піднятими вгору хоботами.

Тепер і гості, захоплені ритмом, гомоном, трубними звуками мамонтів, зрозуміли, що означає у племені Кочівників гін. По високій траві довго так бігти було важко, гості почали втомлюватися, натомість місцеві мисливці навіть не спітніли.

Незабаром мисливці звузили півколо і пришвидшили біг. Собаки вже відчайдушно гавкали просто біля ніг мамонтів, однак на них не нападали. Посилити напад, можна було досягти зворотного ефекту: мамонти могли зупинитись і зайняти оборону. Тоді людям нічого б не залишалося, як починати все спочатку, тільки вже наступного дня і в іншому місці. Але собаки коцівників знали, чого від них чекають, і виконували свою справу майстерно.

Раптом попереду сталося якесь замішання, мамонти різко кинулися ліворуч, прямо на декількох мисливців, які бігли на лівому фланзі півкола.

– Є! Є! – закричав мисливець, який біг праворуч. – Один зірвався!

Умить ті, що бігли ліворуч, розвернулися і щодуху помчали до решти, підтягуючись до урвища, туди, де мисливці правого флангу вже стояли й дивилися вниз. Мамонти продовжували бігти вздовж урвища, поки не зникли з очей. Сонце тим часом уже зайшло за гори, і в глибокому скелястому проваллі було майже темно. Виднілися тільки темні обриси волохатого гіганта, який трохи відрізнявся від сірих скель.

– Ми всі спускаємося в урвище. Там, ліворуч, є зручне місце. В урвищі ми приготували дрова для багаття. Ми залишимося тут на ніч. Троє побіжать у селище й повідомлять

про вдале полювання, – наказав Рехав і почав спускатися.

Урвище виявилось невеличким каньйоном. Уздовж стіни вниз – аж до самісінького дна – виляся зручна стежка, яка закінчувалася біля широкого потічка, що голосно дзюрчав у темряві. Саме там лежала величезна кудлата туша мамонта зі спрямованими до неба бивнями: голова його була неприродньо вивернута.

Рехав підійшов до поваленого велетня та щосили вдарив його списом під ліву передню ногу. Коли витягнув спис, із рани струмком потекла кров. Рехав і мисливці, оточивши здобич, здійняли руки до неба. Кілька хвилин тривала тиша, і Рехав почав молитися:

– Дякуємо Тобі, Вічний і Великий! Ти почув молитви наші й дав нам успіх у полюванні. Тобі присвячуємо жертву нашу – кров мамонта, що лежить тут. Прости нам темряву сердець наших і допоможи нам жити у світлі.

Потім Рехав відрізав кілька шматків м'яса й нагодував собак. Вони це заслужили й повинні свою нагороду отримати відразу.

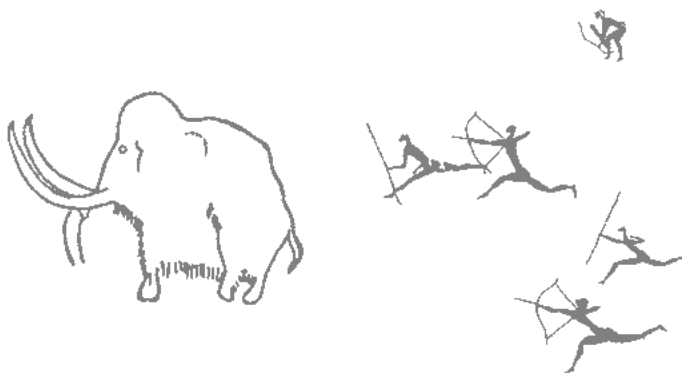
Кілька мисливців розвело багаття й приготувало місце для ночівлі. Але спати ніхто не хотів, усі були дуже збуджені. Люди посідали навколо багаття й затихли. Тільки чути задоволене повискування собак, які їли свою заслужену частку здобичі, та спів нічних птахів. Місяць вийшов

із-за стіни каньйону, і слабке розсіяне світло досягло його дна.

Ва ліг на спину, закинув руки за голову і спостерігав за місяцем. Його завжди цікавило, чому на місяці є темні плями, але ніхто не міг йому цього пояснити. «У світі є ще так багато цікавого, що нам невідомо», – думав Ва. Він заснув, і йому снилися ліс, руде волосся і його брат.

– Прокинься, скільки можна спати! – торсав за плече брат. – Он жінки вже спускаються.

Ва побачив Ел. Її волосся, зібране на потилиці в товстий пучок, було схоже на кінський хвіст і гойдалося в такт крокам дівчини.

Човен

 бробка туші мамонта зайняла весь наступний день і половину ще одного. Жінки виконували основну роботу. Чоловіки переважно носили в поселення готове м'ясо. Жінки смажили великі шматки м'яса, складали їх у шкіряні мішки й заливали розтопленим жиром. Таких мішків вийшло дуже багато.

– Так у нас м'ясо зберігається доволі довго, особливо якщо, як цього разу, додати до розтопленого жиру сіль і голівки часнику. Сіль маємо не завжди. Але наші гості, які приходили кілька місяців тому, залишили в подарунок цілий мішечок. Вони її несли до себе звідкись із півдня. Тож цього разу Вічний був до нас особливо прихильний, – пояснював Данові й Ва Рехав.

– Ми дуже раді, що могли познайомитися з вами, узяти участь у полюванні, збагатитися досвідом. Спасибі вам! – подякував Дан Рехавові. Вони стояли біля гостьових хатин. – Але завтра вранці, одразу після роси, ми вирушимо далі.

– Гарзд. Ми не можемо вас більше затримувати. Зараз потрібно готуватися в путь, добре

відпочиньте перед далекою дорогою. Візьміть собі запасів, скільки забажаєте і зможете нести, – сказав Хор, який саме підійшов до них.

Дан спробував заперечити, але той продовжив, владно піднявши руку:

– Ви не тільки наші гості, ви маєте право на частину здобичі. А ваша дівчина не тільки дечого корисного навчилася, а й добре попрацювала.

Перед сном мандрівники ще раз зібралися разом, щоб обговорити подальші дії.

– Коли дістанемося річки, потрібно вирішити, яким шляхом підемо далі, – сказав Дан. – Нам дали наказ знайти печеру щонайбільше на півдня шляху від річки і не далі, ніж на п'ять днів шляху вниз за течією.

– Пропоную спуститися вниз за течією цієї річки до місця, де вона впадає у Велику ріку, ось сюди, – Ва взяв у руки гілочку й почав креслити на землі. – До нашої печери десь п'ять днів шляху, якщо вірити Реху та Хору. Звідси піднятися вздовж річки до ось цього місця, де ми завернули в ліс у гонитві за чорнолицими.

– Пропозиція дуже слушна, – підтримав друга Арун. – Мені подобається.

– Якщо ми вирішимо... – почав Ан, але, помітивши, як усі усміхнулися, замовк.

– Продовжуй, продовжуй! – підбадьорив Дан почервонілого від збентеження Ана. – Тішимося, що ти сказав «ми».

– Так-от, якщо ми вирішимо йти вниз за течією річки, то пропоную зробити човен. Я вам уже казав, що це таке. Це прискорить і полегшить нашу подорож. Принаймні вниз за течією – це точно.

– Добре. Але тільки цього разу. Хай рада старійшин племені вирішить, чи будемо ми робити човни, як чорнолиці, чи ні, – вирішив Дан. – Що нам для цього потрібно?

– Попроси в кочівників побільше тонких ременів із сириці. Цього добра в них багато, я бачив.

– Які ще будуть пропозиції? – запитав Дан і, побачивши, що ні в кого більше ні запитань, ні пропозицій не було, дав команду розходитися на нічліг.

– Так важко спати в цій норі зі шкір, – пробурчав Арун. – Мені здається, що на мене стеля печери валиться, коли я засинаю.

– Потерпи ще трохи, – заспокоїла брата Ел. – Скоро ми будемо ночувати в затишних гніздах або у просторій печері.

Рано-вранці, коли сонце тільки-но висвітило вершини пагорбів і залило небо мінливим золотавим світлом, подорожні вже стояли перед гостинними господарями – мисливцями, жінками й довгожителлями.

– Нехай буде Великий щодня з вами! – побажав їм Хор, обіймаючи всіх по черзі, починаючи

з Ел і закінчуючи Даном. – Передавайте вітання
моєму родичеві Ору! Розкажіть, що ви бачили
й чули. Передайте, що я дуже радий познайоми-
тися з його прекрасними дітьми.

Побачивши здивовані обличчя гостей, він до-
дав, пояснюючи:

– Діти – це не тільки потомство за сімейною
лінією, а й за духом. Я переконався, що ви – його
діти за духом.

Подякувавши за гостинність, прилаштувавши
на спини клунки та сагайдаки зі стрілами й лу-
ками, й узявши в руки свої списи, мандрівники
розміреним кроком рушили до улоговини між
пагорбами, якою вони цими днями вже не раз
ходили. Діставшись до неї, вони помахали на
прощання гостинним мисливцям на мамонтів.
Тільки Ан підняв двома руками подарований
йому Рехавом великий спис і ще раз подякував.
І одягнений він був зараз як мисливець племені
Кочівників. На ньому була майстерно пошита
кудлата шкура, яка сягала майже колін, закри-
вала ліве плече й залишала вільним праве. На
широкому поясі висіли кам'яний ніж у піхвах
і мішечок із приладдям для розведення вогню.
Рехав подбав про все.

Кинувши останній погляд на гостинну доли-
ну, мандрівники почали спускатися на рівнину.
Без будь-якої команди вони вишикувалися звич-
ним чином й перейшли на швидкий пружний

крок, який був чимось середнім між ходьбою і бігом. Цим кроком вони могли йти день і ніч без відпочинку. Але сьогодні їм так далеко не треба. До середини дня вони вже були на березі річки, але значно нижче за течією, ніж те місце, де вони завернули до племені Кочівників.

– Тож починаймо! – дав команду Ан. – Ва й Аруне, бачите ті зарості очерету? Зрізуйте найбільш високі старі стебла, які біля основи з палець завтовшки, і несіть сюди. Очерету знадобиться доволі багато. А ти, Дане, пошукай ось такі гілки-рогачі. Якщо обрізати віття над рогачем і гарно зістругати, то вийде велика ложка для помішування супу.

Побачивши здивоване обличчя Дана, який не знав, що таке ложка, він показав на свою руку та детально пояснив:

– Нам потрібно буде гребти, але не рукою, а веслом. Це як велика рука, тільки довше й унизу ширше.

– Так би відразу й сказав, – засміявся Дан. – Зроблю.

Поки Дан займався виготовленням чотирьох весел, Ан і Ел розчистили від трави й чагарників чималий майданчик, на якому Ва з Аруном почали складати зібраний очерет.

– Ел, очерет потрібно очищувати від листя і складати ось сюди. А я поки зроблю з тонких дерев чотири поперечні й чотири, удвічі довші,

повздовжні жердини, до яких ми будемо прив'язувати очерет, – пояснив Ан.

Коли весла, жердини й очерет були готові, Ан розклав очерет на чотири купи: у перші дві – тонкими кінцями в один бік, у другі дві – в інший. Після цього стебла очерету пов'язали в пучки по шість або десять штук, залежно від товщини.

Коли все розкладене почали прив'язувати до поперечних і повздовжніх жердин, то вся ця купа очерету набула цілком певної форми. Ніс човна був високо загнутий догори, а корма широкою і також піднятою.

Коли всі відійшли трохи, щоб помилуватися своїм витвором, то побачили досить велике суденце. Довжина його становила п'ятнадцять ліктів, ширина посередині – п'ять ліктів. Заввишки в середині три лікті. Поверх поперечних і повздовжніх жердин було прив'язано ще по два пучки очерету, тож вони утворили борти.

– Це човен. На ньому ми можемо навіть море перепливти, – задоволено усміхаючись, промовив Ан.

Усі з подивом слухали Ана й, обходячи човен, оглядали його з усіх боків.

– Чернолиці роблять з очерету такі човни, як цей, але уп'ятеро більші. А для своїх воєнних походів вони побудували собі човни з розпиляних дерев, – пояснив Ан. – Ми можемо вирушати.

– Залишимося на ніч тут чи покладемося на вправність Ана? – поцікавився загальною думкою Дан.

– Я своєму братові довіряю, – відповів першим Ва.

– Я за те, щоб вирушати, – підтримала його Ел. – Ми ж не знаємо, де чорнолиці. На річці безпечніше.

– І я за, – приєднався до друзів Арун. – Ми ж самі човен будували. Як він може нас підвести?

– Тоді не гаймо часу. Сонце вже схиляється до обрію, – вирішив Дан.

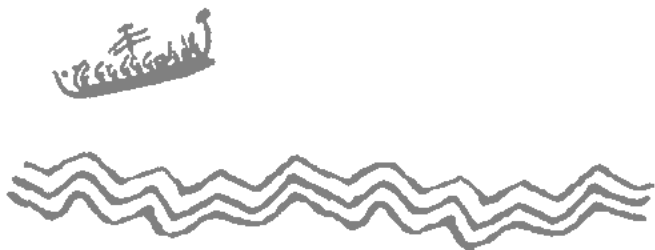
До носа човна прив'язали довгий ремінь і почали зіштовхувати в річку. Коли він увесь ліг на воду, виявилось, що тримався на поверхні не гірше за надутий повітрям мішок. Ан утримував човен, поки на нього не перенесли всі клунки та зброю, а потім і собак, що було не так просто зробити. Потім усілися всі, окрім Ана, який останнім заплигнув і за допомогою весла відштовхнувся від берега, щоб човен підхопила течія.

– Тепер потрібно сісти так, щоб двоє могли гребти ліворуч і двоє – праворуч, – розпорядився молодик.

Ан і Дан сіли попереду, а Ва з Аруном – за ними.

– Весла занурювати у воду так, як ми це робимо руками, гребти рівномірно, спокійно. Весло високо не піднімати. Я буду говорити, якщо комусь потрібно рідше або частіше гребти. Так

ми зможемо утримувати човен посеред річки або спрямовувати, куди забажаємо, – спокійно пояснював Ан, показуючи все рухами рук або весла. Не знадобилося багато часу, щоб веслярі освоїлися, і човен упевнено рушив униз за течією річки.

Погоня

Стемніло. Легкий човен безшумно плыв по воді, залитій місячним сяйвом. Ан сидів на кормі, своїм веслом спрямовуючи човен. Інші, розташувавшись хто де, розстелили накидки та дістали з клунків припаси. Вони добряче зголодніли. Собаки відразу заворушилися, хоча до того сумирно лежали посеред човна між Ва і Даном. Наситившись і напившись води з річки, усі лягли відпочивати. Ва присунувся ближче до брата.

- Розкажи мені про місто, – попросив він.
- Ми на це матимемо багато часу. Можна, я розповім тобі про це пізніше?
- Гаразд. Розумію.
- Розкажи мені краще про себе.
- Коли я повернувся в поселення й побачив усіх жителів і наших батьків убитими, у мене охолело серце. Спочатку я плакав, потім охопив мене гнів. Мисливці, що натрапили на наше поселення, прийняли мене у плем'я. Вони так само, як і наше плем'я, живуть у мирі з природою і Вічним. Але в них, тепер точніше сказати

в нас, є довгожителі, які навчають усіх і ухваляють важливі рішення. Мене взяв під свою опіку Ор, він у нас головний...

Ел прислухалася до розмови братів, і її серце наповнювалося теплим почуттям. Їй дуже хотілося обійняти Ва й більше ніколи не відпускати. Слухаючи його голос, дівчина уявляла, як вони разом ходять на полювання, як Ор благословить їх на спільне життя, як вони матимуть своє місце в печері. З цими думками вона й заснула.

Дівчина прокинулася від незрозумілої тривоги в душі. Перше, що вона почула, було тихе гарчання собак. Човен пристав до лівого берега, а хлопці пошепки перемовлялися.

Потім Ан і Ва скинули із себе накидки й тихо спустились у воду. За мить вони зникли з очей.

– Попереду, на цьому березі річки, ми помітили вогонь від багаття. Ан зараз розвідає, хто там. Якщо це чорнолиці, він краще зможе оцінити обстановку. Про всяк випадок із ним пішов Ва, – пошепки пояснив Арун сестрі.

Млосно довго тягнувся час. Місяць пройшов уже на дві п'яді свій шлях по небу, коли попереду зчинився галас, сяйво від багаття стало яскравішим і кілька смолоскипів почало наближатися до берега.

Незабаром із води біля човна виринули дві чорняві голови. Усі полегшено зітхнули. Не залязючи в човен, Ан пошепки доповів:

– Це та ж сама група чорнолицих, з якою я був у дорозі. Але їх удвічі більше, зо два десятки буде. Вони досі шукають нас. Я підслухав їхню розмову. Здається, вони помітили, що за ними хтось спостерігає: там такий переполох зчинився!

– Що будемо робити? – запитав Ва у Дана.

– Залазьте в човен. Тільки тихо.

– Якщо ми відійдемо якомога далі до правого берега, то зможемо проскочити, – сказав Ан.

Дан скептично похитав головою. Але кращої пропозиції не було.

– Так і зробимо, – сказав він, коли Ан із Ва залізли в човен, який при цьому голосно зарипів, і взялися за весла. – Спершу трохи почекаємо, може, вони заспокояться.

– Вони можуть піти в наш бік уздовж берега, тоді нас точно побачать, – знову заперечив Ан.

– Гаразд, рушаймо, – погодився Дан, злегка стиснувши собакам морди на знак повного мовчання, узяв у руки весло й почав гребти. Човен ішов легко, за кілька помахів веслами вони врізалися в майже непролазні зарості високого очерету. Човен пропливав уже навпроти багаття, що палахкотіло в невеликій пологій улоговині за розлогими вербами, які були зараз між мисливцями й чорнолицими.

Юнаки перестали гребти. Тільки Ан своїм веслом, яке він полого опустив із корми у воду,

скеровував напрямом. Усі лежали на дні й напружено чекали: помітять чи ні. Відстань до протилежного берега не була безпечною. Для списа чи дротика – дуже далеко, але для лука в руках досвідченого мисливця чи воїна вони запросто могли стати легкою здобиччю.

Усім у човні здавалося, ніби час зупинився, так повільно віддалялося від них багаття на березі, навколо якого вони бачили силуети людей. Те, що їх було лише кілька, заспокоювало, значить, решта знову лягла спочивати. Між тим човен безшумно минув небезпечне місце. І раптом попереду, прямо посеред річки, виникла якась величезна темна маса. Підпливши ближче, вони побачили, що річка розділяється на два рукави. Для роздумів часу не було, тож Ан спрямував човен праворуч. Рукав виявився досить вузьким. І ставав дедалі вужчим. Тож човен бортами майже торкався густого очерету. Мандрівники занепокоїлися. Здавалося, вони потрапили в пастку. Човен пройшов над молодими пагонами очерету, пригнувши найвищі, і коли ті розпрямилися, він опинився у справжньому полоні заростей.

– Тут ми залишимося до світанку, – вирішив Дан. – Усім відпочивати. Чергуватимемо одне за одним. Першим буде Арун.

Прокинулися мандрівники від голосів. Уже світало. Чергував саме Ва. Він притиснув до губ

палець, показуючи, що потрібно зберігати цілковите мовчання. Потім він знову поклав руки на загривки собак, шерсть на яких здійнялася дибки. З одного й іншого берега лунали голоси.

– Якби вони пропливли вночі повз нас, то ми їх неодмінно б побачили на річці чи на озері, – говорив хрипкий голос. – Вони мають бути десь тут.

– Якби вони були тут, то ми б їх уже знайшли. Ми прочесали обидва береги, – другий голос був значно молодший.

– Вони тут! – впевнено наполягав перший. – Їхні сліди вище за течією були абсолютно чіткими. Наші розвідники бачили місце побудови човна.

– Та ці дикуни не вміють будувати човни! – знову заперечив молодий.

– Я вважаю, що Ан з ними...

– Бути не може...

Голоси поступово віддалялися вниз за течією. Раптом у тій стороні пролунав оглушливий рев і несамовитий крик людини, що потрапила в лапи дикому звірові. Берегом у той бік промчало кілька чоловіків, збуджено вигукуючи щось, мабуть, команди, які важко на такій відстані було розібрати.

Рев пролунав знову, потім перейшов у загрозливе гарчання. Це гарчання мисливцям було знайоме.

– Довгозубий! Вони в цей час полюють, – прошепотів Дан. – Тихо! Мені здається, що чорнолиці повертаються.

– Я казав, що час повертатися, – почувся знову той голос, який вони визначили, як голос молодого. – Ми втратили тепер уже двох. Тільки тому, що наш вождь не має дружини...

– Стули пельку! – грубо обірвав його владний голос. – Але твоя правда: нам слід повертатися.

Коли голоси стихли, принишкли в човні мандрівники почули плескіт весел, що віддалявся до лівого берега.

– Вони теж човен зробили. Але не такий великий, як наш: чути тільки два весла, – сказав Ан.

– Їх десь п'ятеро. Не рахуючи того, на якого довгозубий напав, – припустив Ва.

– Той, що з владним голосом, був нашим ватажком, – Ан пересмикнувся. – А той, молодший, так само, як і я, уперше в поході. Але йому убивати за радість. Принаймні він нетерпляче чекав першої сутички. З Ел же все було просто...

– Ане, спасибі, що не вбив мене, – у голосі Ел була щира подяка, без будь-яких ознак сарказму.

– Що це означає? – одноголосно запитали Арун і Ва й навіть не перезирнулися, як це зазвичай траплялося, коли в них були однакові думки або вони говорили одне й те ж одночасно.

– Коли я вночі побачила, що на мене напали, то встигла схопити лук із сагайдаком і, поки чорнолиці воювали з моїм собакою, зістрибнула з дерева й кинулася в гущавину. Але я потрапила на стежку, якою прийшли чорнолиці. На ній стояв зі списом у руках Ан. Великий і страшний. Але просто дивився й не метнув у мене списа. Я встигла натягнути лук і вистрілити. Тоді мене схопили ззаду, і далі я вже пам'ятаю себе тільки пов'язаною по руках і ногах, із затуленим ротом.

– Що сталося? – запитав брата Ва.

– Коли вся наша група напала на самотню людину, я не хотів брати в цьому участь і навмисне відстав. А тут на мене напало таке зухвале дівчисько з розпатланим волоссям. Не можу ж я жбурнути спис у неї, навіть якщо вона цілить мені в серце.

– Якби я цілила в серце, то влучила б! – сказала з викликом Ел. – Куди цілила, туди влучила. Ми не вбиваємо людей!

– Ти мало не вбила мого брата! – жартівливим тоном дорікнув Ва.

– А він мені не відрекомендувався, – відповіла в тон йому Ел.

– Усе ясно! – перервав їхню розмову Дан. – Треба подивитися, чорнолиці пішли чи ні. Від цього залежить, сидіти нам у цій пастці чи ні.

– Я добре знаю, де вони розташувалися, і можу підплисти до них із боку верб, – сказав

Ва. – Але хочу зауважити, що це не пастка, а надійне укриття. Якби ми залишилися біля берега, нас знайшли б їхні розвідники; а якби подалися в ліву протоку, пропливли б повз них і потрапили б їм у руки, коли вони вирушили на пошуки. Тож Великий подбав, щоб ми знайшли надійне укриття.

– Твоя правда. Він нам іще й довгозубого на допомогу послав, – сказав Дан. Чоловік був дуже схвильований таким явним втручанням Великого. – Добре. Нумо, Ва, пливи. Ми почекаємо.

Ва зісковзнув у неглибоку воду, але не пішов по дну, щоб не знімати мул, а поплив, обережно розсовуючи очерет і намагаючись не зламати жодної стеблинки.

Повернувся він скоро. Із задоволенням обличчям і гучним шумом заліз у човен й оголосив:

– Човен чорнолицих догорає на їхньому багатті. Вони його, йдучи, у вогонь кинули. Я піднявся на берег і побачив, як вони прямували туди, на південний схід.

– Там їхнє місто, – сказав Ан. – Вони пішли додому.

Очеретяне море

Поглянь, попереду річка впирається в кілька островів і стає дуже широкою! – Арун дивився на відкритий мандрівникам вид із захопленням і подивом.

– Пристаньмо до правого берега. Він такий високий і скелястий, подивимося, що там на горі, – сказав Дан.

Човен слухняно повернув до берега й легко поплив по тихій річковій гладіні. Коли всі висадилися і прив'язали човен, собаки, скучивши за рухом, почали щодуху носитися вздовж річки. За вузькою піщаною смугою берег здіймався крутими скелями, подекуди порослими квітучими чагарниками.

Узявши зброю та собак, уся група вирушила крутим схилом. Іноді їм доводилося підтягуватися, тримаючись за кущі бузку та глоду. Собаки видерлися нагору першими. Коли піднялися інші, їхнім очам відкрилося розлоге плато завширшки в тисячу кроків. За ним проступала чимала водойма, а вдалині синіли невисокі гори,

що складали правий берег могутньої ріки. Зліва плато полого спускалося до з'єднання річок і закінчувалося справжнім морем очерету. Розділене воно було на безліч острівців, відокремлених між собою протоками. Праворуч плато розширювалося, проступаючи аж до гірської гряди.

– Ми потрапили на злиття нашої річки й тієї, якою сюди прибули, – зробив висновок Дан. – За заплавою річки – Велике море. Про нього розповідав Ор. І Хор про нього згадував. А в цих горах, я впевнений, можемо натрапити на печеру. Якщо знайдемо печеру з того боку гір, то це буде близько трьох-чотирьох днів шляху на південь від нашого племені.

– Уже вечоріє. Пропоную зупинитися тут. Ночуватимемо в човні. Там і зручніше, і безпечніше, – запропонував Ан. – А завтра рушимо в гори.

– Ми прив'яжемо човен он до тієї верби, яка наполовину стоїть у воді, – розпорядився Дан. – І вже час приготувати щось свіже на вечерю, бо ми з нашими запасами обходимося не дуже розумно.

– То, може, половимо рибу? – запропонував Арун. – Снасть маю. А риба он як хлюпоче.

Над річкою то тут, то там лунали гучні сплески риб, що вистрибували з води. Навіть біля самого берега плавали великі коропи й карасі. Риби в річці було справді дуже багато.

Арун дістав зі свого клунка моток мотузки, зробленої з тонких, витягнутих і висушених жил. На кінці був прикріплений великий гачок із зазубриною, вирізаний з міцної кістки, а трохи вище – невеличкий камінець із дірочкою посередині. Вирізавши собі вудлице з бамбука, що ріс тут густо, він прив'язав до нього мотузку. Потім зайшов у воду й почав щось шукати в заростях очерету. Витягнувши на берег кілька черепашок, Арун насадив м'ясо однієї з них на гачок і, сівши на корму човна, закинув вудку.

Чекати Арунові довелося недовго. Через короткий час він витяг карася в лікоть завдовжки. Потім іще одного. Поки на березі розгоралося багаття й готувалися шпички, він наловив риби для людей і собак, які з нетерпінням чекали знайомих їм ласощів.

Ел спритно почистила рибу, натерла її сіллю, поклала всередину трав і якогось коріння, а також дикого часнику й насадила її на шпички.

Собаки їли рибу сирю, без трав і коріння. Кожен отримав по рибині, і тепер вони лежали й, задоволено ричачи, гризли її кістки.

Уже зовсім стемніло, коли закінчили вечеряти, а потім усі повернулися в човен. Тільки собаки залишилися лежати на березі біля багаття. Вогнище вирішили вночі підтримувати з човна, розподіливши порядок чергування. Як завжди, перед сном попросили Вічного про

захист і подякували за охорону протягом дня, поклонились у бік Саду й уляглися.

– Ане, чи знаєш, що це за тварини полюють тут на інших риб? – запитав брата Ва.

– Це дельфіни. Їх багато в морі, на березі якогось місто, де я жив. Але водяться вони і в річках, щоправда, не такі великі, як морські.

– Може, краще посидимо біля багаття, щоб не заважати своїми розмовами. Усе одно спочатку мені, потім тобі чергувати, – запропонував Ва.

Брати спустилися у воду, не забувши взяти свою зброю, і пройшли кілька кроків до берега. Влаштувавшись біля багаття, вони продовжили розмову, а поговорити їм було про що.

Виплив місяць, освітлюючи тихе плесо, де усе ще хлюпала риба та плавали дельфіни. Незабаром захвилювалися собаки. Тварини, жалібно повискуючи, притиснулися до людей. Такої поведінки собак Ва ще не доводилося спостерігати.

Раптом від річки почувся якийсь дивний шум, нібито по воді йшов велетень. Так воно й було! Місяць заступило страховисько⁴: величезне тіло було наполовину приховане у воді, але довга шия піднімалася так високо, що інколи закривала світило. Потім поруч з'явилася друга величезна істота, можливо, трохи менша

⁴ Опис динозаврів зустрічається в Біблії. Див. Йова, 40. Є в Біблії вказівки на різні види.

за першу. З'явилися вони з очеретяних заростей. Страховиська пропливли або пройшли вгору по річці, не звернувши уваги на вогнище й людей, які сиділи біля нього. Здійняті ними хвилі захитали човен, і всі, хто там спав, прокинулися. Величезні, неначе повалені бурею дерева, хвости спінювали за ними воду. Шиї та голови чудовиськ були схожі на величезних змій.

– Мені ще ніколи не доводилося зустрічати таких гігантських тварин, – сказав Ва з тремтінням у голосі.

– Вони різні бувають, – відповів Ан. – Ці не хижаки. Вони харчуються травою, очеретом і листям дерев. Вони такі величезні, що майже ніколи не залишають води чи болота.

– Ти бачив ще й інших?

– Якось це сталося. До берега, неподалік від нашого міста, прибило одного гіганта. Він був схожий на крокодила, тільки значно більший. Усе місто ходило на нього дивитися. Він був поранений. Потім закляк. Поки птахи та дикі тварини його не з'їли, сморід навкруги стояв страшний. А ті, хто на човнах у море ходять, розповідають, що у глибокій воді таких багато зустрічається. Вони харчуються рибами, дельфінами та іншими чудовиськами, що менші за них.

– Що це було? – почувся з човна голос Аруна.

– Страховиська, – відповів Ан. – Але вони безпечні, якщо не чіпати.

– Наші довгожителі розповідають, що високо в Смолястих горах є страховиська, які можуть літати. На вигляд вони як птахи, тільки замість пір'я в них товста шкура, а замість дзьоба величезна зубата паща.

– Оце жахіття! – вигукнув Ва. – Чого тільки не буває?!

– Я думаю, що в заростях очерету ми бачили не острови, а цими гігантами прокладені дороги, по яких вони ходять або плавають, – припустив Ан.

– Цілком імовірно, – погодився Ва. – Якщо тут мешкають такі тварини, значить, і люди житимуть. Думаю, що це гарне місце, щоб оселитися надовго, тільки б знайти печеру.

– Подивимося, що нам подорож у гори покаже.

– Ет, як добре жити в мирі з природою і Вічним! – сказав Ва, розтягнувшись біля багаття.

Собаки заспокоїлися, поклали голови на лапи й заплющили очі.

– Я про це мріяв усі ці роки, що був у полоні, – зізнався Ан. – Немає нічого кращого за світло в серці.

– Ти його не втратив у місті чорнолицих?

– Утратив. Але пам'ятаю це відчуття, і я радий, що знаю, що втратив. Я знаю, що шукати. Тому я пішов з міста чорнолицих і шукав вас – тих, хто живе в мирі з природою і Вічним. А Він

мені не тільки свободу подарував, а й тебе, – у голосі Ана звучали і гіркота втрати, і радість набуття. А ще набуття надії.

– Ти розучився спілкуватися з Ним?

– Так. Але не тільки це. Спосіб життя в місті такий... Усе робиться для задоволення людських потреб. Усе є, усе доступне, до всього заохочують. І я сам так жив. Не робив тільки двох речей: нікого не вбивав і не поклонявся духам. І хоч оберігав себе від цих двох речей, але в моєму серці світла більше не було. Я його втратив.

– Я переконаний, що Ор тобі допоможе. Він на таких речах дуже добре знається.

– Ви всі з великою повагою про нього говорите. Навіть Хор його знає.

– Він дуже мудрий, дуже старий і дуже сильний. А ще дуже добрий.

– А ти його дуже любиш, – зробивши наголос на слові «дуже», засміявся Ан.

– Так. Він замінив мені батька. Я не знаю, що було б зі мною, якби не Ор і плем'я Мисливців на оленів.

– Ти поспи трохи, Ва. Я повартую. Потім ти зміниш мене, – у голосі Ана звучала щира ніжність. Він відчув серцем, що прийшов додому, що й для нього є надія віднайти світло в серці.

Біля мети подорожі

На багатті пеклася на шпичаках риба, вилонена рано-вранці Аруном, який чергував останнім. Ел накопала голівок часнику та цибулі, а ще знайшла довгий солодовий корінь, який добре вимила й розрізала на п'ять частин. Підкріпившись рибою, мандрівники витягли човен із води й заховали його в заростях очерету, поблизу великого засохлого дерева. Потім, зібравши речі, піднялися на плато й вирушили до гір, що виднілися неподалік. Гори немовби перегороджували плато. Йшли звичним строем, спокійним кроком, жуючи дорогою терпкувато-солодкий корінь.

На плато, порослому низькою травою та безліччю квітів, було багато нірок ховрахів і бабаків. У небі над ними кружляло кілька великих орлів і шулік. Повітря було наповнене пташиним гомоном, писком дрібних тварин, дзвоном цикадок та інших комах. Плато дедалі розширювалося. Уже не видно річки, якою вони вчора припливли.

Гори виявилися далі, ніж здавалося спочатку. Невдовзі Дан запропонував новий темп: піти швидким кроком, а потім побігти. Здавалося, собаки цьому дуже зраділи, і з веселим гавкотом помчали вперед. Бабаки й ховрахи при їхньому наближенні зі швидкістю блискавки ховалися у своїх норах. По невисокій траві бігти було легко, тож відстань до гір, куди прямували мандрівники, швидко скорочувалася.

Ось уже й перші пагорби подолано. Дан перейшов на швидкий крок, а потім стихився. Угледівши перевал, він повів друзів до нього по прокладеній гірськими козами стежці, яка підіймалася вгору крутими зигзагами. А те, що це саме козяча стежка, не було сумнівів: вони залишили стільки посліду, що йти було м'яко.

– А ось і самі кози, – зрадів Дан і вказав на стадо, що паслося неподалік.

Один з козлів, очевидно, ватажок, уважно подивився на них і продовжив скубти траву.

– Вони нелякані, – сказала Ел. – Тут люди не полюють. Це добра ознака.

– Це може означати, що тут полює дехто інший, – зауважив Дан. – Будьте пильні. Ва й Аруне, дивіться ліворуч, а Ел і Ан – праворуч. Я буду дивитися вперед.

Нарешті мандрівники досягли пологого перевалу, що лежав між двома скелястими вершинами. Піднявшись на нього, вони завмерли від

подиву. Їхнім очам відкрилася чудова картина. Перед ними простягалася величезна долина. Починалася вона біля підніжжя гір, що утворили відкрите на північ півколо. Закінчувалася долина на самому обрії темною лісовою смужкою. Розділена вона була річкою, що брала свій початок біля підніжжя гір. Тут паслися череди антилоп і коней, зубрів і жирафів.

Долина була вкрита зеленим килимом густої трави, забарвленим безліччю відтінків, подекуди виднілися гаї невисоких дерев, у тіні яких лежало кілька лев'ячих прайдів. Біля річки рухалися стада якихось тварин, які прийшли на водопій. Через велику відстань неможливо було визначити, які саме це тварини.

– Таким я уявляла собі Сад, про який розповідав Ор! – захоплено вигукнула Ел. – Дивіться, он там, унизу праворуч, водоспад.

– Оце краса! – вигукнув Ва. – Ходімо, спустимося до водоспаду.

– Ходімо, – сказав Дан. – Таку красу мені ще ніколи не доводилося бачити.

– Ане, ходімо! – покликав Ва брата.

Коли вони почали спускатися вниз ледь помітною стежкою, юнак тихо, щоб ніхто не чув, запитав Ана, що йшов попереду:

– Ти чого?

– Це від радості, – відповів Ан, нишком витираючи очі.

Водоспад виявився невеличким, вода в ньому була прозорою та холодною.

– Ніхто не заперечує проти купання? – запитав Ва, уже скидаючи клунок, ковдру та складаючи на свої речі зброю.

– Місця тут незнайомі, тому один повартує, – відповів Дан. – Це може зробити я.

Ва з головою пірнув у невеличке озерце, куди і водоспад линув. Вода з озера витікала крізь вузькі скелясті проходи, декількома каскадами спускаючись у долину й утворюючи там початок річки, що перетинала долину.

– Ух! – закректав Ва, із захопленням виринаючи. – Вода – те, що треба, дуже свіжа.

Один за одним у воду стрибнули Ан, Арун і Ел. Коли Ел скинула сукню, Ва звернув увагу, що груди Ел більше не схожі на хлопчачі. Від цих споглядань його відірвав Арун, який спробував затягнути друга на глибину. Ва вирвався, під водою заплив через водоспад і, виринувши, сховався за ним. Крізь пелену вертикального потоку юнак бачив Аруна, який усюди його шукав, й усіх інших, натомість його ніхто не бачив. Потім Ва озирнувся й побачив, що вода поступає в озеро не тільки зверху, а й виходить широким потоком з низької печери під водоспадом. Заплисти туди він не наважився. Тому знову пірнув і виринув поруч з Аруном, який уже почав турбуватися, куди це його друг подівся.

– Дане, тобі потрібно на це подивитися, – збуджено сказав Ва. – Іди-но сюди.

Дан швидко зняв із себе накидку й поклав на неї свою зброю. Кивком голови він наказав Анові замінити його на варті і плюхнувся у воду. Молодик вийшов на берег і, взявши в руки свій спис, піднявся схилом трохи вище, щоб бачити друзів і всі околиці озерця.

Цим часом вони запливли за водоспад і вступилися в зяючу за ним порожнечу печери. Вода звідти йшла широким стрімким потоком.

– Попливли! – сказав Дан і повільно рушив у печеру, склепіння якої спочатку було дуже низьке, а потім стрімко піднімалося вгору. Вони опинились у великій печері, майже всю площу якої займало озеро. Висвітлена гірська порожнина була тьмяно, лише крізь вузький вхід. Притому й це світло було послаблене товщою водоспаду. Біля далекого краю печери вода виявилася неспокійною, там вона била звідкись ізнизу.

Дан і його друзі вибралися на вузький скелястий берег.

Навколо озера тільки три береги, на які можна ступити, дальня стіна піднімалася прямовисно з води і плавно переходила у стелю, що ховалася в темряві на середині печери.

– Ходімо зі мною, Ва. Ви двоє почекаєте тут, – наказав Дан і пішов уздовж стіни печери.

– Ти куди? – запитав Ва, ідучи за ним.

– Ти не відчуваєш руху повітря?

– Так, зараз, після того як ти сказав. Знизу вгору...

– Це означає, що в печери є інший вихід, вищий за цей.

Очі друзів поступово звикли до темряви й уже розрізняли тьмяні обриси скель і каменів, за якими вони піднімалися дедалі вище.

– Усе гаразд? – гучною луною пролунав знизу голос Аруна.

– Так-так, усе добре, – відповів Дан і поліз далі.

Аж раптом вони натрапили на високу стіну. Друзі були ліворуч від її початку, стіна праворуч йшла кудись нагору, у цілковиту темряву. Ліворуч можна розрізнити вузький лаз, у який Дан почав протискатися. Ва поліз за ним. Лаз виявився коротким, тож за одним поворотом вони одразу опинились у величезній печері майже з прямими стінами й високою стелею у два-три зрости дорослої людини. Печера була розділена скелями на три частини: дві великі й одна менша. Розглянути її вони могли вільно, оскільки спереду та зверху до печери потрапляло сонячне світло. Завширшки печера була кроків на сто, завдовжки – двісті, якщо не більше. Дан пригнувся.

– Тільки кажани, – зробив він висновок.

Природними сходами з широких каменів хлопці піднялися до виходу. Він виявився таким вузьким, що вони ледь протиснулись, і знаходився між двох скель: одна накривала вхід, щось на кшталт кам'яної тераси, інша приховувала вид на долину. Вийшовши з-за скелі, дослідники мало не натрапили на Ана, що вже приготувався метнути в них списа. Він спостерігав за озером, притулившись до скелі, з-за якої з'явилися Ва й Дан.

– Я вже думав, що лев чи барс, – сказав Ан, полегшено зітхнувши.

– Ми знайшли, що шукали! – мовив Дан так урочисто, як тільки міг, на radoщах обійнявши Ва й Ана. – Ходімо вниз.

Спустившись, Ва знову заплив через водоспад і покликав Аруна й Ел. Коли всі зібралися й одяглися, Дан, ставши обличчям до півдня, схилив коліна. Усі наслідували його приклад. Здійнявши руки до неба, Дан звернувся до Бога:

– Вічний, Ти вчинив милість дітям Своїм і подарував нам нову оселю. Ти вибрав для нас таке прекрасне місце, де пасуться стада тварин, де тече чиста вода, де ми можемо жити в безпеці від ворогів наших. Дякуємо Тобі.

Дан схилився до землі, й усі вклонилися разом із ним.

Облаштування печери

До вечора було ще далеко, але мандрівники вже вирішили ночувати в новій печері. Звісно, для такої групки людей вона надзвичайно велика, проте в ній краще, ніж на дереві або в човні. І як не крути, усе одно її необхідно обживати.

Ва й Ел вирушили на полювання, а решта взялася за найнеобхідніше, щоб упорядкувати печеру. Спершу розвели багаття, щоб з'ясувати, куди линутиме дим. На їхню превелику радість, дим ішов угору й у кінець печери, де, ймовірно, був іще якийсь вихід. Виявити його не так і складно: у багаття підкинули молоде гілля із зеленим листям, і дим повалив такий, що не помітити, куди він виходить, було важко.

Дим виходив серед величезних скель біля вершини найближчої гори. Але сам вихід знайти було неможливо: скелі величезні, а щілини між ними дуже вузькі. Це означало, що головне багаття в печері можна розкласти в кінці найбільшої частини печери, біля дальньої стіни.

А ще виявилось, що в дальній великій печері, так само як у розташованій ліворуч від входу, жили кажани. Про це свідчив товстий шар посліду на землі. Тож вирішили, що виселити кажанів буде простіше, коли тут назавжди оселяться люди. Можливо, миші залишать печеру вже й зараз, поки люди її обживатимуть. Але впевненості в цьому не було. Тож в печери мисливці нанесли стільки хмизу, скільки могли знайти неподалік. Вони вирішили завтра зранку розвести великі багаття, щоб кажанам стало непереливки.

Поки Дан, Арун і Ан займалися всіма цими справами, повернулися з полювання Ва та Ел.

– Ел знову відзначилася! – сказав Ва, підходячи до друзів, що вже чекали перед печерою, помітивши мисливців, коли ті піднімалися схилом. – Вона з першого пострілу поранила антилопу. Ще так, що тварина не могла більше бігти. Спіймати її було дуже легко.

– Тут полювати може й дитина, – зніяковіла Ел. – Звірі ще нелякані. Але це зміниться, коли тут оселиться наше плем'я.

Вогнище мисливці розпалили, коли сонце вже торкнулося верхівки гірської вершини, а на мирну долину лягла швидко тінь від гори, яка щохвилини збільшувалася в розмірах. Біля багаття всі сиділи дуже задумливі: вони досягли мети своєї подорожі. Тепер плем'я має вирішити, кому оселитися тут.

– Як на мене, то печера така велика, що в ній може оселитися все плем'я й іще доволі місця залишиться, – сказав Дан, висловивши цими словами загальний настрій. Ніхто не хотів залишати плем'я, вони вже сумували за рідними та друзями.

– Коли ми розповімо про печеру, річку й цю прекрасну, як Сад, долину, то довгожителі погодяться, – у голосі Ва лунала впевненість.

– Не знаю, – заперечив Дан. – Їхня думка зазвичай відрізняється від більшості. Але вони дуже рідко помиляються.

– Подивимося, це справа майбутнього, – як завжди примирливо сказав Арун.

– А чому в печері не оселився ніхто зі звірів? – запитав, не звертаючись до когось особисто, Ан.

– Я думаю, що тут їх немає, або, що більш імовірно, вхід у печеру розташовано на очах у всієї долини, а це небезпечно для молодняка, – припустив Дан. – У будь-якому разі ми не знайшли жодного натяку на те, що тут ночував печерний лев чи ведмідь. А звичайні леви влаштовують собі лігво в гущавині, у колючих заростях терну або у високій траві. Ведмедю така велика печера ні до чого. Йому спокійніше у значно меншій і прихованій від сторонніх очей.

– У цій долині стільки тварин, що нашому племені не доведеться далеко вирушати на пошуки. Вийшов з печери – і вже полюєш, – сказала Ел.

– Розледащіємо, – пожартував Арун.

– А ваше плем'я щось вирощує? – поцікавився Ан.

– Ні, ми спеціально нічого не вирощуємо, але використовуємо. Там, де ми зараз живемо, росте дуже багато пшениці, сочевиці, біля річки доволі очерету⁵, бульби якого можна сушити й потім використовувати для отримання смачного борошна, – відповів Дан. – Припускаю, що й у цій долині таких рослин достатньо.

– Просто дуже зручно, коли знаєш, де пшениця, де сочевиця, – усміхнувся Ан, – бо сам їх посіяв. І посіяв стільки, скільки потрібно.

– Це зрозуміло, що зручно, проте наші батьки, а з ними й ми вирішили жити в мирі з природою. Напевно, така зручність уже виходить за межі наших рішень.

– А я думаю, що таке рішення наші батьки ухвалили не тільки через це. Родоначальник племені Знака, перший чорнолиций, був рільником. Про це мені ще в дитинстві Ор розповідав, – доєднався до розмови Ва.

– Де межа між тим, що добре, й тим, що погано? – задумливо запитав Ан. Видно, що це питання для нього небуденне.

– Я вважаю, що вона проходить і в навколишньому світі й у серці кожної людини. Якщо

⁵ Кореневища деяких видів очеретів мають їстівні бульби, з яких можна виготовляти борошно.

в серці світло, то все добре, а якщо темрява, то погано, – у відповіді Дана не було повчальних ноток. Відчувалося, що він каже те, про що вже не раз думав і говорив.

– Але про це дізнаєшся вже після зробленого. А звідки знати, як потрібно чинити?

– Вічний, створивши перших людей і поселивши їх у Саду, заборонив тільки одне: їсти плоди з дерева пізнання добра й зла. Але наші прабатьки не послухалися Вічного. Тепер, замість того щоб жити за досконалою волею Вічного, люди намагаються зрозуміти, що добре, а що погано. Тому наші батьки й вирішили намагатися жити в мирі з природою і Вічним. А це означає, що ми намагаємося чинити за Його волею.

– І звідки ми можемо цю волю дізнатися? – не вгамовувався Ан. Ці питання непокоїли його давно, й він прагнув отримати відповідь.

– Хто шукає волю Вічного, той її завжди знатиме, вважає Ор. Я теж так думаю, хоча такого досвіду, як у нього, я не маю. І ще одне. Коли довгими вечорами Ор біля свого вогнища розповідає історії про творіння, про Сад, про життя в ньому й життя після вигнання, у серці з'являється сильне прагнення жити за волею Вічного, нашого Творця, Бога й Отця нашого. Ці історії якісь живі...

– І слухати такі історії щодня анітрохи не набридає, – подала голос Ел. – Мені й мама від

самого дитинства розповідала ті ж самі історії. Про перші дні творіння, про перших людей і перший гріх – це те, що ми називаємо чорним, – і про перше вбивство. Довгожителі можуть годинами розповідати про ті часи. А Ор це дуже добре вміє робити. Мама й Ор навчили мене ці історії співати.

– Заспівай щось, – в один голос попросили Арун і Ва.

– Пізніше, зараз не маю із собою бубна. З ним набагато легше співати. Я не взяла його з собою, бо ж не на свято, а в подорож збиралася, – відповіла Ел і зашарілася від сорому, згадавши, чим її подорож обернулася.

– У мене в серці темно. Я це відчуваю. А що з цим робити, не знаю, – сумно зізнався Ан, і було помітно, що на сьогодні розмови на цю тему для нього завершено.

– Коли ти поговориш з Ором, воно стане світлим, – упевнено сказав Ва й поклав руку на плече брата.

За розмовами минув вечір. Багаття вже догорало, коли, встановивши черговість варті, усі вклалися спати. Поснули швидко – молодість, утома й звична атмосфера печери зробили свою справу. Біля входу сидів Ан, який зголосився чергувати першим, і братовий собака, що бачив стосунки між Ва й Аном і визнав його членом сім'ї. Ан це помітив, і його серце знову наповнилося щастям.

Ранок першого дня в цій місцевості був прекрасним. Усі мешканці наввипередки побігли до водоспаду та вдосталь поплавали. Навіть собаки перейнялися їхньою життєрадісністю: вони стрибали то на одного, то на іншого, плавали з людьми в холодній воді й, здавалося, навмисне бризкалися нею, коли обтрушували своє хутро після купання.

Цього дня було вирішено розширити майданчик перед печерою, щоб вона мала два виходи із-за скелі. Зайві камені використали для прямокутного входу. Так легше за необхідності затулити його завісою зі шкур зубра. Поки займалися влаштуванням входу в печеру, у середині запалили великі вогнища із заготованого ще з вечора хмизу. Кажани із шумом залишили печеру й полетіли до сусідніх гірських вершин. Та й змії, якщо вони в цих краях водилися, напевно, не захотіли залишатися в печері, де такі багаття палають.

Роботи вистачило на цілий день. Надвечір усі дуже втомилися й зголодніли. Добре, що зі вчорашнього полювання залишилося ще достатньо м'яса. Арун і Ел спустилися вниз річкою і, вирвавши з корінням кілька великих кущів очерету, здобули бульби для коржів. Вечера видалася на славу. Друзі цього вечора багато не розмовляли, можливо, дуже втомилися, а можливо, все ще обмірковували вчорашню інформацію.

Наступного дня мандрівники вирішили пройти вздовж підніжжя гір до західного краю гірської гряди й подивитися, що там. Так і зробили. Виявилося, що гряда утворює собою високий берег річки. Вона тут мала досить глибоке русло. Там, де гряда гір полого спускалася до води, берег був іще дуже високим, скелястим і здавався неприступним. Розвідавши околиці, мандрівники вирушили назад, до своєї печери.

Уранці наступного дня, відразу після купання, поклоніння й сніданку, усі вирушили до іншого, більш віддаленого гірського краю. Спустившись у долину, вони спочатку пішли вздовж річки, потім повернули на схід і подалися прямо через високу й густу траву, що покривала долину. Подекуди мисливці полохали антилоп, дрібних гризунів, а одного разу натрапили на лев'ячий прайд. Усі вервечкою швидко крокували, коли Дан, який був попереду, раптом зупинився, подав знак, щоб не поспішали й не розмовляли. Повз левів, які грілися на сонечку, вони пройшли, не викликавши в тих ні гніву, ні цікавості. Тільки собаки були дуже неспокійними.

Дійшовши до пологого краю гірського ланцюга, мандрівники побачили, що й із цього боку він упирається в річку. Ніяких несподіванок подорож того дня їм не принесла. На зворотному шляху Дан підстрелив із лука двох дров, які мали необережність шукати корм прямо на

стежці, якою поверталися мисливці. Тож на вечерю було що ласувати.

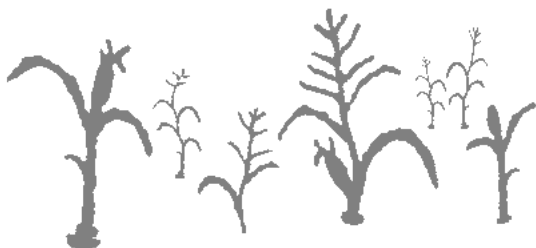
– Завтра вранці вирушаємо у зворотню путь. Тому відпочивати підемо раніше, – розпорядився Дан після вечері. – Ранкові купання завтра скасовуються, не втрачатимемо часу.

– Я чергуватиму першим, – запропонував Ан. – Зміну можна зробити посеред ночі. Трьох на ніч, вважаю, буде достатньо.

– Гарна пропозиція, – погодився Дан.

Ан вийшов із печери, за ним знов ув'язався їхній собака. Юнак подивився на місяць, який щойно вплив на небо й залив усю долину мінливим світлом, і, звівши до неба руки, промовив:

– Вічний і Великий, ось перед Тобою Ан. У моєму серці світло таке слабке та мерехтливе, як від місяця в цій долині. Якщо Ти бажаєш і можеш це зробити, наповни моє серце світлом, як сонце наповнює день, і миром з Тобою та природою.

Смертельна сутичка

Тільки-но проминула пора роси, як Дан, який чергував уночі останнім, розбудив усіх інших. Нашвидку поївши із запасів, мандрівники вийшли з печери, стали обличчям до півдня і вклонилися Вічному ранковим поклонінням. Цього разу молитву здійснював Арун. Здійнявши руки до неба, він промовив:

– Вічний і Великий наш Отче, ми приймаємо з Твоїх рук цей новий день. Ти повелів сонцю прогнати темряву ночі й зійти на височінь неба. Тобі поклоняємося та просимо зберігати нас від зла ззовні й темряви зсередини.

– Збираймося! – наказав Дан. – Ми йтимемо деякий час уздовж річки. Вона тече приблизно в тому напрямку, куди й нам треба. А там, де вона завертає праворуч, ми рушимо прямо до лісу.

Збори були короткими: усе з вечора упаковане й укладене. Закинувши за плечі клунки й сагайдаки зі стрілами та луками й узявши в руки списи, вони вирушили в дорогу. Спустившись

з гори, мандрівники опинилися на березі річки. Через деякий час вони перейшли на похідний темп, і незабаром їхня групка почала швидко віддалятися від долини, яка за кілька днів стала їм рідною.

До того місця, де річка робила плавний вигин праворуч, дійшли до середини дня. Уже було чітко видно, що темна смужка на півночі – дійсно ліс. До нього мандрівники й вирушили. А незабаром з'ясували, чому річка зробила тут вигин: долина почала підніматися.

– А я дивувався, – сказав, не перериваючи швидкої ходи, Дан. – Чому ми смужку лісу бачили, а вона так далеко опинилася? Уся долина на вигляд як великий, тільки не круглий, а видовжений лист водяної лілеї, краї якої полоγο підняті.

– Цікаво, наскільки далеко розкинувся цей ліс? – запитав, ні до кого не звертаючись, Арун. – Я люблю ліс.

– Я думаю, було б розумно повернути трохи ліворуч, щоб вийти до річки, а потім підніме-мося вгору вздовж берега, – запропонував Ва.

Так і зробили. Напившись наостанок води з річки, мандрівники подалися до лісу, що попереду виділявся темною смугою по всій ширині долини.

Коли Дан помітив, що ліс наближається не так швидко, як очікували, він прискорив крок

і незабаром перейшов на біг. Бігли вони досить довго, перш ніж досягли узлісся, на якому паслося велике стадо зубрів. При наближенні мисливців зубри занепокоїлися й рушили праворуч у лісову гущавину. Величезні тварини зникли тихо і швидко.

Дан вибрав одну зі стежок, яка вела ліворуч від того місця, де вони досягли лісу, й повів друзів по ній швидким бігом, добре, що ліс сосновий і не дуже густий. То тут, то там стежка вела через широкі ділянки голих скель, посеред яких теж росли сосни. Повітря було напоєне ароматом нагрітої сонцем смоли. Спів птахів був таким гучним, що здавалося, ніби всі пернаті зібралися вздовж стежки привітати прибульців.

Невдовзі Дан різко стишив ходу. Він підняв руку й покрутив головою на всі боки. Собаки шкірили зуби, гарчали, і шерсть на загривку піднялася дибки.

– Ведмідь, – прошепотів Дан. Пригнувшись, він заходився розглядати стежку, якою вони рухалися. – Нам потрібно перейти на інший маршрут.

– Пізно! – сказала Ел, указуючи рукою на брунатні скелі, що проступали посеред сосон. Одна із цих скель рухалася на них.

– Тікати пізно! – вирішив Дан. – Зберігаймо спокій, можливо, він пройде повз нас або ж поверне вбік. Сюди, до дерева!

Уся група зібралася під величезним деревом, забиратися на яке не було сенсу, оскільки ведмеді дуже добре лазять, та й часу на це не залишалося. Мандрівники скинули на землю клунки й міцно стиснули в руках списи, виставивши їх перед собою. Собаки тулилися до їхніх ніг і голосно гарчали. Дан затиснув їм пащі, подавши знак мовчати. Ведмідь наближався повільно, розгойдуючи вліво й управо свою величезну голову. Стоячи на чотирьох лапах, він був вищий за Ана. Це був не звичайний ведмідь, якого б мисливці не злякалися, а печерний. Очі звіра налилися кров'ю, він глухо, але голосно гарчав.

– Сядьмо, – скомандував Дан. – Може, він прийме це за знак поваги й підпорядкування.

Мисливці присіли навпочіпки, хоча м'язи в усіх були напружені до межі. Ведмідь підійшов зовсім близько: виразно чулося дихання та сморід із його пащі. Прямо перед ними, кроків за десять, ведмідь зупинився, ніби вирішуючи, що робити далі.

Дан тихо і спокійно, наскільки це можливо за таких обставин, промовив:

– Ми не хочемо тобі зла й не залишимося у твоїх володіннях, ми просто пройдемо ліс і підемо.

Зачувши людський голос, ведмідь перестав хитати головою й раптом грізно загарчав. Звук його голосу був таким потужним, що здавалося,

чути навіть у далеких горах. Ведмідь загарчав іще раз і піднявся на задні лапи.

– Він наших слів не зрозумів або не прийняв, – голосно промовив Дан.

– Я виб'ю йому очі, – сказала Ел, що стояла скраю групи. Вона кинула, не чекаючи відповіді, спис перед собою, вихопила лук і вклала стрілу.

Ведмідь рушив на них. Ел вистрілила й потрапила в ліве око. Дівчина вклала другу стрілу, але тут велетенський ведмідь, страшенно заревівши, зробив кілька кроків і ударив її правою лапою так, що вона, відлетівши від дерева на десяток кроків, ударилася об сусіднє й упала між валунами біля його коренів. Ведмідь обернувся до Ел, яка лежала нерухомо. З його лівої очниці стирчала стріла. Він змахнув її лапою. І тут усі мисливці кинулися на звіра. Вони встромили в нього списи: хто в бік, хто в шию. Але найбільше, чого вони цим досягли, – це продірявили шкуру. Собаки теж кинулися на ведмедя, однак він і на них не звернув уваги. Звір навіть не обернувся, а зробив іще декілька кроків у напрямку Ел.

Ан двома стрімкими стрибками опинився попереду ведмедя й випростався, намагаючись відвернути його від Ел. Звір височів над Аном, немов величезна круча. Коли ведмідь підняв обидві лапи, усім здалося, що він зараз плесне ними в долоні й розчавить Ана, як ту комаху.

Цієї миті собаки вчепилися мертвою хваткою в його лапи, трохи вище п'ят, як вони це часто робили з оленями, щоб завалити. Ведмідь, мабуть, відчув якусь небезпеку від цього, тому що опустився на чотири лапи, підім'явши під себе Ана й Ел, що лежала за ним. Опустившись, ведмідь раптом заревів і якось осів. Трохи нижче загривка зі спини в нього стирчало товстелезне вістря списа. Це Ан, побачивши, що ведмідь опускається на лапи, підставив списа навпроти грудей. Звір уже не міг зупинитися й навалився на хлопця всією своєю вагою.

Ва, Дан і Арун, переконавшись, що ведмідь мертвий, кинулися його перевертати, щоб вивільнити похованих під ним друзів. Але це було не так просто. Довелося спочатку перевернути звіра на спину, що вимагало величезних зусиль, а потім на бік. Спереду у ведмедя, навпроти серця, стирчав держак списа. Він майже повністю увійшов у тушу. Але хлопці не мали часу розглядати це диво, вони кинулися до Ел і Ана. Ел лежала, де впала, між двома валунами біля коренів дерева. Вона не ворушилася й не розплющувала очей. Ва приклав вухо до її грудей. Ледь чутний стукіт серця здався Ва музикою.

– Вона жива! – вигукнув він.

Тим часом Дан і Арун нахилилися до Ана. Його тіло опинилося поряд із Ел, а рука була

неприродньо вивернута. Ан був увесь залитий кров'ю. Дан приклав руку до зап'ястя.

– Він теж живий! – вигукнув Дан, і в його голосі звучало здивування. Він промацав усе тіло Ана зверху донизу й сказав: – Рука зламана й вивихнута у плечі, інші кістки цілі, принаймні зовні. Туша ведмедя на валуни сперлася, а то б точно їх розчавила. Що з Ел?

– Не знаю. У неї розірвана шкіра над лівою лопаткою й обличчя у крові. Поки важко сказати, ще які поранення, – відповів Ва.

– Аруне, допоможи мені покласти їх на рівне місце. Ва, принеси кори, щоб зафіксувати Ано-ві руку. Ти краще на цих речах розумієшся, ніж я, – сказав Дан.

Ва помчав у пошуках молоді осики або, ще краще, берези, щоб зняти зі стовбура гарний цільний шмат кори. Незабаром знайшов берізку потрібної товщини. Кам'яним ножом юнак зробив вертикальний надріз необхідної довжини до самої деревини, зверху та знизу провів поперечні надрізи по всьому стовбуру й легко зняв кору в лікоть завдовжки. З корою в руках Ва помчав назад. Тим часом друзі перенесли поранених на рівну місцину.

– Ва, зроби це ти. Тебе ж Ор не дарма вчив, – мовив Дан.

Ва зворушила довіра, що звучала в голосі старшого мисливця. Водночас юнак із подивом

відзначив, що в такій ситуації може думати про ці речі, і йому стало соромно. Але виду не подав і став до справи.

– Краще зараз вправити плече, поки Ан у нестямі й немає набряку, – сказав Ва й попросив: – Аруне, потримай його ось тут, тільки якомога міцніше.

Ва став позаду Ана, просунув руки під його руки, зчепив їх на потилиці пораненого і, перевірівши ще раз, чи все у правильному положенні, зробив різкий рух. Рука з неприємним хрускотом стала на місце, Ан застогнав.

– Так, тепер складемо кістки руки, – промовляв собі під носа Ва, спостерігаючи, як Арун із Даном обробляють рану Ел, і навпомацки складаючи зламану кістку (перелом був закритим) правого передпліччя. – Аруне, мені знову потрібна твоя допомога. М'язи не дозволяють зламаній кістці залишатися у правильному положенні. Мені потрібно її скласти й одночасно закріпити руку в корі берези.

З допомогою Аруна це, хоч і з труднощами, але вдалося. Укладаючи руку в кору дерева, Ва здивувався твердості м'язів брата. Він навіть засумнівався, хто сильніший: Дан, якого вважали силачем племені, чи Ан. Але одразу ж прогнав і ці думки. Міцно зв'язавши кору й закріпивши руку до живота, він залишив брата й повернувся до Ел. Вона, як і Ан, усе ще була непритомна.

Рана, з урахуванням похідних умов, оброблена чудово. Відірвану шкіру над лопаткою прикладено на місце, кровотечу зупинено, рану накрито дрібним мохом, перетертим із листям подорожника й порошком сушеного гриба із сумки Ва, й перев'язано тонкими шкіряними ремінцями. Ліву руку Ел теж довелося прив'язати до тіла, щоб випадкові рухи не потривожили рану.

Нарешті все, що можна було зробити, зроблено, й залишалось чекати, поки поранені опритомніють, щоб дізнатися, чи не пошкоджено в них щось усередині.

– Ночувати ми будемо десь тут, неподалік, – сказав Дан.

І тільки зараз Ва й Арун помітили, що почало сутеніти. На щастя, печерні ведмеді – одинаки. Тільки-но самка виводить приплід, вона відразу проганяє ведмедя.

– Думаю, що ми встигнемо зняти шкіру з ведмедя до темряви, – запропонував Арун. – А то вночі на його тушу багато охочих поласувати з'явиться.

– Добре, ви з Ва знімайте шкіру та спостерігайте за пораненими, а я піду в розвідку. Мені здається, що печера ведмедя має бути десь неподалік. Припускаю, що ми потривожили його біля лігва, тому він і був таким розлюченим, – промовив Дан, покликав свого собаку та зник

з ним у напрямку скель, що виднілися між деревами.

Не встигли ще Ва й Арун оббілувати ведмедя, як Дан повернувся:

– Його печера геть поруч. Закінчуйте швидше, нам пора перебиратися.

Поки юнаки перенесли в печеру шкуру ведмедя, на яку поклали поранених, спис Ана, свої речі й досить великі шматки м'яса, зовсім стемніло. Печера виявилася дуже просторою – усі п'ятеро й собаки вільно розмістилися в ній. Щоправда, собаки вважали за краще лежати поза печерою. Вхід до неї, прихований між двома скелями й зарослий густим чагарником, був на схилі пагорба. Відразу за печерою була глибока улоговина, у якій лунав шум струмка.

Усю ніч ніхто не зімкнув очей. Дан, Арун і Ва сиділи перед розкладеним біля входу в печеру багаттям і мовчали. Говорити не хотілося. Кожен наново переживав події минулого дня. Ва часто підходив до поранених і клав руку на лоби, оглядав пов'язки. Посеред ночі Ел кинуло в жар. Вона лежала на шкурі ведмедя, накрита плащем. Ан усе ніяк не приходив до тями. Арун збігав до струмка і приніс води, у якій Ва змочував шмат тонкої шкіри й накладав її на гомілки й гарячий лоб Ел.

З місця, де вони залишили тушу ведмедя, долинали звуки битви – лисиці й вовки воювали за

дармове м'ясо. Потім і там усе стихло. Час роси застав мандрівників пригніченими та сумними. Коли зійшло сонце, Дан один вийшов із печери й підняв руки до неба:

– Дякую тобі, Вічний, що Ти дарував нам учора перемогу над супротивником, проти якого ми були безсилі. Що я можу сказати? Ти явив могутність Свою і створив це диво. Прошу Тебе, зроби ще одне диво: нехай друзі мої одужають. Нехай цей новий день буде днем радості, а не смутку!

Коли Дан повернувся до печери, то побачив спрямовані на нього очі Ана. Він чув слова Дана, звернені до Вічного.

– Що з Ел? – запитав Дан у Ва, який сидів біля хворої.

Той лише сумно похитав головою.

– Усе буде добре, – підбадьорив Дан, поплекавши Ва по плечу. – Правда, Ане?

І тільки тут Ва зауважив, що Ан опритомнів.

– Вічний завжди знає, що робить. Так полюбляв говорити наш батько, – відповів Ан, не зводячи очей з Ва.

Острів

Ранок видався туманним і сумним. Роси цього дня випало дуже багато. Так само сумно було у друзів на серці. Дан наказав витягти шкуру ведмедя й ретельно очистити її від залишків жиру та м'яса, а потім обробити так, як це робили жінки їхнього племені:

– Аруне, хоч наші жінки краще вміють це робити, але доведеться цією неприємною справою зайнятися нам.

Помітивши кинутий на Ва погляд Аруна, Дан додав:

– Ва, нам доведеться їх потурбувати. Ми тихеньку витягнемо з-під хворих шкуру. Ти приглянеш за ними, а ми з Аруном приготуємо все для сніданку, потім обробимо шкуру, щоб було на чому лежати. Припускаю, нам доведеться тут провести чимало часу.

Дан з Аруном розстелили шкуру на рівному майданчику вище печери шерстю донизу й заходилися шкребти своїми ножами. Справа просувалася швидко. Потім Дан подався на пошуки потрібного для обробки шкури коріння,

Арун заходився готувати ведмежатину, якої вони вчора набрали більше, ніж могли з'їсти за день або два. Багаття юнак розвів прямо перед печерою, де розчистив невеличкий майданчик, вирвавши з коренем кілька кущів і склавши до купи каміння. Обід уже був готовий, коли повернувся Дан.

– Тебе довго не було. Знайшов? – запитав Арун.

– Так, гадаю, має вистачити. Я все залишив нагорі, біля шкури. Нам іще знадобиться попіл від багаття. Тож вогнище не заливай – треба, щоб попіл був сухим. Як наші хворі?

– Ан спить. Йому Ва дав його ж порошок. А Ел іще не приходила до тями. Ва тільки раз залишав печеру, а так ні на мить не відходив від неї. Але мені здається, що жар зменшився.

– Ел зараз краще не отямлюватися. Поки вона не знає, що з нею відбувається, рани, дивись, і затягнуться.

– Я боюся, щоб не було жару від внутрішніх ран. Ти бачив, яка на вигляд ліва половина її обличчя? Уся посиніла й почервоніла. Ведмідь її лапою зачепив. Якби влучив прямо, не зачепивши плече, то розтрощив би їй голову.

Арун говорив, як його мати, тихо, м'яко. Він нагадав Данові Лі, і серце чоловіка відразу стислося від бажання побачити її, доторкнутися до її волосся, відчутти її запах. Але Дан одразу ж

відігнав ці думки й повернувся до справи. Час згадувати коханих іще не настав.

До вечора шкуру було оброблено. Тепер вона має висохнути. Потім її потрібно промити з піском і знову висушити, а далі пом'яти – і тоді в печері вони матимуть товсту м'яку підстилку.

– Ва, уже вечір. Тобі теж потрібно відпочити, – у голосі Дана чулася турбота. – Ляж поруч із нею, а я за хворими подивлюся.

Не кажучи ні слова, Ва ліг на землю поруч з Ел і заплющив очі. Чи заснув він – Дан не бачив. Ва цілий день не їв і не пив. Ніхто не примушував його. У їхньому племені такого не заведено.

І наступного дня, і ще через день Ва не торкався їжі та води й нічого не говорив. Тільки прикладав до гомілок і лоба Ел змочені в холодній воді шкурки. Іноді він виходив з печери. Арун випадково побачив, як Ва стояв між великими деревами, обличчям до Саду, зі здійснятими руками і щось гаряче говорив Вічному.

– Він спілкується з Вічним, – сказав Арун Данові.

– Це добре, – промовив Дан. – Це зберігає серце від потемніння.

Ан, як звичайно, спав. Він тільки пив, їв трохи і знову засинав.

Коли Ва повернувся, Дан мовчки подав йому шматок м'яса й голівку часнику. Ва так само мовчки взяв їх і ввійшов до печери. Там він сів

між братом і Ел, поклав на них руки й затих. Судомне здригання плечей видавало його плач. Дан подав знак Арунові, й вони пішли, взявши із собою собаку та зброю.

– Ходімо розвідаємо околиці, – сказав він неголосно, але так, щоб Ва його почув.

Вони рушили до того місця, де вбили ведмедя.

Від туші не залишилося нічого, тільки величезні обгризені кістки валялися між деревами. По слідах видно, що бенкетували тут переважно вовки.

– Там, де живуть вовки, живуть і олені, – озвучив думки Дана Арун. – А це означає, що нашому племені тут буде на кого полювати, якщо довгожителі опиратимуться полюванню на антилоп і зубрів.

Дан без слів поплескав Аруна по плечу і стрімко рушив ледь помітною стежкою вглиб лісу. Вони зовсім недовго бігли, як зустріли перше стадо оленів, що паслося на галявині. Олені, побачивши людей, неспіхом сховалися між дерев.

– Красені які, бачив? – запитав, не сповільнюючи бігу, Дан.

– Кажу тобі, ми знайшли Сад для нашого племені.

Дан і Арун бігли, обираючи стежки ліворуч, і незабаром опинилися на галявині біля підніжжя низьких гір, а радше високих скелястих

пагорбів. Піднявшись на них, вони побачили перед собою річку, широку й повноводну. Вона текла тут повільно, несучи свої води праворуч від них, повз високі скелясті береги аж до Очеретяного моря, як назвали місце проживання динозаврів Дан і його друзі. Подивившись ліворуч, угору за течією річки, Арун і Дан побачили, де кінчається ліс. Там річка роздвоювалася, огинаючи ліс великою дугою.

– Ми на острові, – зробив висновок Дан. – Уяви собі видовжену чашу. Це наш острів. Лише дві третини острова. Кордон – гори, де наша печера. За горами – пологий спуск до Очеретяного моря.

– Ти колись чув про це місце? – запитав Арун.

– Ні. Припускаю, що про нього ніхто не знає. Але нам час повертатися, ми вже й так надовго залишили Ва одного.

Назад бігли дуже легко. Коли дісталися печери, їх уже з нетерпінням очікував Ва.

– Добре, що ви повернулися. Мені дещо спало на думку. Подивіться, як лежить Ел, – у голосі Ва звучала боязка надія. Він відкинув накидку, яким вона була накрита, й подивився на друзів. Але побачивши, що ті нічого не помічають, додав: – Бачите, як вона зігнуто лежить?

Розуміючи, що ні Арун, ні Дан нічого особливого в положенні Ел не помітили, Ва з нетерпінням промовив:

– Принаймні мені потрібна ваша допомога. Аруне, візьми сестру за плечі, а ти, Дане, – за ноги. Ми всі разом, але дуже обережно, перевернемо її на живіт. Ось так!

Коли Ел перевернули, то стало зрозуміло, що мав на увазі Ва. Між лопатками й вище по спині була велика пухлина.

– Це нічого спільного з раною не має, – сказав Ва, проводячи пальцями вгору й униз уздовж хребта. – У неї чотири або п'ять хребців вивихнуто. Потрібно покласти компрес із трав, щоб зняти набряк, після цього спробую вправити ці хребці.

Ва заходився готувати компрес. Наклавши його, юнак укрив Ел накидкою та сів біля її узголів'я.

Наступного ранку Ва покликав друзів до ліжка Ел:

– Аруне, сядь сестрі на ноги і тримай міцно-міцно. Дане, візьми її голову між колін, а руками держи за плечі. Тримай міцно, але обережно з раною, щоб вона не відкрилася. Ор мене всього цього вчив, але на практиці ще не доводилося вправляти хребет. Спочатку я її трохи промасажую, щоб розслабити м'язи, – продовжував пояснювати Ва насамперед для того, щоб додати собі впевнености, ніж для помічників. – Так, тепер основний момент. Увага, тримайте!

Він міцно натиснув долонями на те місце, де день тому була пухлина. Але не зверху вниз, а зліва направо. Почувся хрускіт, Ел застогнала. Ва провів кілька разів руками вгору й униз уздовж хребта, промацав усі ребра, а потім із прикрістю мовив:

– Доведеться ще раз. Увага!

І знову пролунав хрускіт, але вже не такий гучний. Ел знову застогнала. Задовольнившись результатом, Ва знову попросив своїх помічників перевернути Ел на спину.

– Тепер залишається тільки чекати... – сказав Ва й раптом побачив, що густі вії Ел затремтіли й вона розплющила очі.

Вони були ще затуманені, потім прояснилися. Ел побачила схилоного над нею Ва й тихо сказала:

– Ва, що твої руки роблять на моєму животі?

Ва миттєво відсмикнув руки, а по його щоках потекли сльози.

– І чого ти плачеш? – запитала вона ледь чутним шепотом.

– На radoщах, – відповів він так само пошепки. – А тобі потрібно лежати дуже спокійно, не рухаючись і не розмовляючи. Зачекай...

Він нахилився до зануреного в сон Ана й узяв бурдюк з водою.

– Попий трохи, скільки зможеш. Але не підводь голови, я піднесу до губ. Це полегшить

біль, і ти заснеш. Усе буде добре, – Ва говорив швидко, якимось навіть гарячково.

– Що зі мною? – запитала дівчина дуже тихо, випивши води зі знеболювальним порошком Ана.

– Тебе вдарив ведмідь. Але ти вибила йому око.

В очах Ел майнув спогад:

– Що з ведмедем?

– Ти лежиш на його шкурі.

– Як ви змогли його вбити?

– Ми тобі все розповімо, але згодом, – спробував заспокоїти її Ва.

– Його вбив Ан, – сказав Арун. – Він лежить поруч із тобою. Але з ним усе гаразд, тільки рука зламана. Він урятував тобі життя. Прострикнув ведмедя наскрізь своїм товстелезним списом, який йому подарували мисливці на мамонтів.

– Їй потрібно відпочивати, – перервав друга Ва. – У жодному разі не можна втомлюватися.

Але повіки Ел і так почали стулятися. Потім вона глибоко зітхнула й заснула.

Повернення

Поки Ан і Ел одужали, минуло багато днів. Місяць устиг зменшитись і знову округлитися. Цього вечора він висвітлював своїм блідим світлом групу хлопців і дівчину біля багаття перед печерою. А ще двох собак, що ліниво помахували хвостами й дивилися на своїх господарів відданими очима.

– Ел, ти готова вирушати додому? – у голосі Дана відчувався сумнів.

– Уже кілька разів казала, що запросто дійду.

– Я гадаю, що потрібно ще почекати. Принаймні, поки не припиняться запаморочення, – заперечив Ва, визнаний усіма за лікаря. – З цим жартувати не варто.

– А якщо воно в мене ніколи не припиниться? Залишимося тут назавжди? І так, напевно, наші почали турбуватися.

Ан сидів мовчки, свердлячи маленьким кремінним свердлом дірку в пазурах печерного ведмедя. Коли хлопець остаточно одужав і зміг зняти фіксатор з березової кори, Дан від імені усіх подякував за героїство й подав йому всі

десять довгих, більше п'яді завдовжки, гострих пазурів.

– Це твій трофей, – промовив він. – Твої діти й діти дітей твоїх біля багаття будуть розповідати про твою перемогу й показувати на ці кігті. А дівчата співатимуть на твою честь пісні.

– Я нічого не зробив, – збентежено заперечив Ан. – Ведмідь на мій спис просто впав. Якщо комусь належить у цій справі заслуга, то Вічному.

– Але ти став перед звіром і спрямував у його серце спис, – заперечив братові Ва.

– Це міг зробити будь-хто. Просто в мене найкращий спис, а ще я стояв ближче всіх до Ел.

– Ці трофеї – твої, – закінчив суперечку Дан, і Ан прийняв їх і поклав біля свого місця в печері.

Це було давно. Зараз він сидів і свердлив кіготь. Усі вже звикли, що він цим займається вечорами.

– У нас чимало речей, значно більше, ніж на шляху сюди, і два не зовсім здорових учасники подорожі, – продовжував Дан. – Але якщо двоє, Арун і Ва, нестимуть поклажі, Ан з Ел ітимуть упорожні, то ми зможемо здолати відстань у три дні шляху за шість-сім днів. Поспішати нікуди. Якщо Ел стане гірше, то зробимо зупинку й почекаємо, поки їй покращає.

– Я сама можу нести свої речі, – уперто наполягала дівчина. На все ще нездоровій половині її обличчя з'явилися білі плями.

– Мова не про те, що ти можеш чи не можеш, – знову заперечив Ва, – а про те, щоб це запаморочення не залишилося назавжди. Тому потрібно поберегтися, наскільки це можливо.

– Добре. Сперечатися більше не будемо. Завтра зранку вирушаємо. А зараз – відпочивати. Пильнувати нікому не потрібно, я думаю, собаки повідомлять.

За минулий час мандрівники розвідали околиці: пройшли ліс уздовж і впоперек, дослідили долину, визначили тепер уже абсолютно точно, що перебувають на острові, утвореному річкою та морем. Особливо цікаво було дізнатися, куди текла річка, яка брала початок у їхній печері. Виявилося, що там, де вони її залишили й де робила плавний вигин праворуч, вона йшла в ліс, де впадала в досить велике, оточене високими соснами, валунами й химерної форми скелями озеро. Вода була чистою та холодною, а озеро – дуже глибоким.

Окрім вовків у лісі й левів у долині, небезпечних хижаків вони не зустрічали. А в останні два дні друзі вже могли залишити Ел на піклуванні Ана й вирушили по човен. Раніше мисливці планували покинути його там, де висадилися на острів понад місяць тому, але тепер вирішили перенести суденце через ліс у те місце, де планували переправитися через річку. Це зайняло три дні. Спочатку мисливці пройшли усю

долину й уже знайомі їм гори до човна, потім на ньому попливли проти течії до місця злиття їхньої річки й тієї, по якій вони спустилися після звільнення Ел і полювання на мамонтів. А далі повернули у протоку своєї річки, що огинала острів, дісталися зручного місця, сховали човен і повернулися в лісову печеру.

На шляху по човен вони навідалися у свою велику печеру й не виявили там жодних змін.

Тепер, ухваливши рішення рушати, мандрівники, лежачи в затишній печері, що стала вже рідною, відразу поснули: далекий шлях вимагав дисципліни. Останнім забрався у свій кут Ан: він іще посидів біля багаття, закінчуючи саморобку. Собаки залишилися лежати біля згаслого багаття, отримавши від Дана наказ відпочивати.

Рано-вранці всі вже були на ногах і збирали речі. Хвилювання мисливців передалося й собакам. Вони теж нетерпляче рвалися в дорогу.

Коли шкуру печерного ведмеда було згорнуто і прикріплено на жердину, на яку також підвісили ще два клунки, зброю розібрано, а багаття залито водою, Дан запросив усіх обернутися до Саду та вклонитися Вічному.

– Вічний Отче, ми схиляємо наші голови перед Тобою і здіймаємо руки до неба – вислухай нас. Прийми від нас подяку за те, що можемо рушати у зворотний шлях, що в Ел і Ана стане

для цього сил і здоров'я. Збережи нас у дорозі, збережи від звірів і ворогів, а наші серця – від темряви.

Не встиг Дан опустити руки, як усі почули голос Ана. Він промовив:

– Вічний Отче, я розучився спілкуватися з Тобою, але знаю, що Ти зі мною. Я знайшов людей, які шанують Тебе й живуть з Тобою в мирі. Ти подарував мені брата й переміг ведмедя. Дякую Тобі.

Сказавши це, Ан продовжив, але вже звертаючись до своїх товаришів:

– А це вам, друзі мої! – І кожному простягнув по два величезних кігтя на прикрашеному річковими мушлями тонкому шкіряному ремінці. – Ми всі разом здолали ведмедя. З допомогою Вічного. Нехай так розповідають наші діти й діти наших дітей і співають дівчата біля вогнищ.

Ніхто не наважився відмовитися від подарунка, настільки переконливо й урочисто говорив Ан. Коли він закінчив, Арун і Ва взяли на плечі жердину, а списи в руки й пішли за Даном і Ел. Ходу цього разу замикав Ан, озброєний міцним списом, який він прикрасив чотирма іклами з пащі ведмедя. А як через ліс торували не напрямки, а забирали праворуч, до місця, де на них чекав човен, та й ішли спокійним кроком, подорож зайняла майже весь день. Нарешті

мандрівники опинилися на березі протоки, майже там, де заховано човен.

Шукати суденце довелося доволі довго. Усі верби здавалися однаковими, і ліс, який підступав до протоки, теж особливих прикмет на мав. Однак Дан усе-таки віднайшов примічене ним високе й наполовину сухе дерево, а неподалік і човен побачили. Арун відв'язав човен і підтягнув його до місця, з якого легко рушити, не полишаючи на березі слідів. Протока там була не така вже й широка, але через суттєву кількість речей вирішили переправлятися в човні, а не вплав. Тільки собаки пливли за човном, а не в ньому.

Діставшись протилежного берега, який здіймався уступами, мандрівники сховали човен і рушили далі. Піднявшись нагору, вони опинилися на горбистій рівнині. Десь далеко ліворуч текла їхня річка, позаду, обмежений протокою – їхній острів, а праворуч, на схід і на північ простягалася рівнина, укрита невеликими гаями й пологими пагорбами, на горизонті промальовувалися обриси невисоких гір. Мандрівники попрямували на північ. Коли ж вони наблизилися, то гаї виявилися невеликими лісами з буків, дубів і осик. Трава місцями була помережана стежками, що спускалися до водойми, і це свідчило про наявність багатьох тварин.

День хилився до вечора, пора визначатися з місцем для ночівлі. Коли група наблизилася

до пагорба, порослого сосновим лісом, Дан раптом зупинився. Собака, що біг попереду, подав знак. Та міг би й не давати: праворуч від їхньої стежки з-за кущів піднялася величезна голова печерного лева. Усі завмерли. Паща лева була закривавлена. Звір глухо, застережливо гарчав. Дан промовив кілька слів низьким голосом, схилив голову й дав команду так само вчинити й іншим, потім поволі рушив, узявши трохи ліворуч від стежки. Лев зайнявся лосем, що лежав перед ним, більше не звертаючи уваги на людей, які проходили повз.

Мандрівники проминули ще кілька гаїв. Уже почало сутеніти, коли вони нарешті знайшли підходящий для відпочинку гай. У ньому, між іншими деревами, росли великі дуби, на яких можна зробити гнізда для ночівлі. Влаштувалися швидко. Собаки залишилися під деревом. Багаття вирішили не розпалювати. Поїли із запасів, визначилися з вартуванням і повклалися. Утома брала своє. Особливо виснажилися Ел і Ан, які, хоч і намагалися не подавати виду, були дуже раді згорнутися на підстилці з гілок і накидки й заснути.

Уранці, після роси, усі спустилися з дерева, нашвидку перекусили й нагодували собак. Дан подякував Вічному за спокій уночі, захист від лева й попросив зберігати і спрямовувати їх й надалі.

Коли вийшли з гаю та піднялися на невеличке узвишся, виявилось, що ланцюг пагорбів, який вони бачили вчора, уже не так і далеко. Обриси здалися їм дуже знайомими.

– Дивіться, он на тому пагорбі ми ночували, коли чорнолиці викрали Ел, – зрадів Ва. – А там я підстрелив фазанів.

– Нам залишилося до дому всього три дні шляху, якщо більше ніде не затримаємося, – сказав Дан.

Знову вороги

Уранішнє сонце застало мандрівників у цілковитій готовності. Усі встигли поїсти, напитися води; нагодовані собаки рвалися в дорогу.

Ва з тривогою спостерігав за Ел: дівчина бадьорилася, переконувала, що почувається добре, але від його уважного погляду не вислизнула невпевненість, з якою вона стрибала з нижньої гілки дерева, де вони спали, на землю. Ел явно не могла правильно розрахувати відстань і ледве втрималася на ногах після стрибка. Рана на її спині вже загоїлась, однак шкіра на лівій частині обличчя мала нездоровий вигляд. Ва не знав, яка трава в цьому випадку могла б допомогти. Тут йому дуже знадобилася б порада Ора. Та й координація рухів Ел залишала бажати кращого.

Ан одужав так само швидко, як після поранення стрілою. Правою рукою він іще не міг піднімати важкого, але рухи нею вже не викликали болю.

Друзі залишили позаду дерево, на якому ночували понад місяць тому, пройшли в лісі

повз те місце, де був поранений Ан і захоплена в полон Ел.

– Як добре, що ти мене не вбила! – сказав з усмішкою Ан. – А то б я з тобою так і не познайомився.

– Вічний завжди знає, що робить, казав ваш батько. Так? – відповіла Ел і озирнулася на Ва, який увесь час спостерігав за нею. – Ва, перестань хвилюватися за мене. Якщо твій батько казав правду, то все буде добре.

Натомість Ва нічого не відповів.

Того дня мисливці зупинялися лише для того, щоб напитися й дати юнакам, які несли поклажу, трохи перепочити. Вони давно вже мандрували лісом, який знали з дитинства. На два, а то й три дні шляху вони не раз у пошуках дичини відходили від печери. Звуки лісу були знайомими, а запахи рідними. І що далі вони заглиблювалися в гущавину, то вільніше почувався Дан, а це передавалося й собакам, і всім його друзям. Очі вже не так напружено вдивлялись у відведену для спостереження ділянку, а вуха вже не так чутливо реагували на кожен шурхіт.

– Ел, а ти вже вигадала, що скажеш матері? – запитав сестру Арун.

– Вона знає, куди я пішла. Тож не повинна переживати.

– Ти їй сказала?

– Ні! Ти що?! Вона б не відпустила. Але я взяла свій лук і стріли, а також її спис. І ще я залишила знак...

– Який?

– Я поклала на місце свого спання батькову пращу.

– І що це має означати?

– Ти справді не розумієш?

– Ні, не розумію.

– Тоді тобі не допомогти. Жінки розуміють таке.

На цьому розмова урвалася. Ел на запитання Аруна більше не відповідала. Ва, Ан і Арун тільки перезирнулися та звели брови від подиву. Дан розмови не чув, він подався вперед і попросив, щоб друзі йшли повільно. Коли ж вони наздогнали Дана, то він вивчав якісь сліди на стежці.

– Тут пройшли люди. Не так давно, три дні тому, – сказав він із тривогою в голосі. – Сліди взутих ніг. Тож щодо часу можу помилитися. Раптом хтось із наших вирішив узутися, але дуже сумніваюся. У тій стороні, звідки ми йдемо, гір немає, щоб ходити у взутті.

Ан мимоволі подивився на свої взуті ноги й вирішив: тільки-но вони прибудуть до племені, взуття більше не носитиме.

Ночували й цього разу на дереві. Вогнища не запалювали, а собакам Дан подав знак

поводитися тихо. Мисливці вмостилися під деревом і лежали так усю ніч. Друзям здавалося, що собаки цілу ніч не зімкнули очей: вони дуже добре відчували настрій людей, і їхня тривога передалася їм.

Відразу після часу роси, до сходу сонця, мандрівники вирушили в дорогу. Так вони робили у виняткових випадках: ходити по зеленій траві, укритій рясною росою, було не тільки неприємно, а й вважалося в їхньому племені небезпечним. Одне діло – викупатися в холодній воді, а потім погрітися на сонці, інше – ходити по холодній росі в мокрих шкурах, які від вологи ставали важкими й неприємними на дотик. Та й небезпечно це. Однак друзям кортіло якнайшвидше залишити ліс і повернутися до свого племені.

– Я думаю, що варто було б простежити, куди ті люди йшли і які в них тут справи. Але, на жаль, ми на це не маємо часу. А поки що рушаймо стежкою, якою ішли вони, – це сказав Дан уранці, коли вони збиралися в дорогу.

– Можна поєднати одне з іншим: іти по їхніх слідах, поки вони хоч приблизно рухаються в напрямку нашого племені, а потім подивимося, – запропонував Ва, й усі погодилися.

Тому зараз мандрівники йшли, пильно озираячись навколо. Першими щось відчували собаки. Вони нашорошили вуха й тихо загарчали,

що їхньою мовою означало: чую запах чужинців.

– Залишайтеся тут, ми скоро повернемося, – наказав Дан і, подавши знак Арунові слідувати за ним, зник за своїм собакою. Ва залишив свого пса біля себе.

Минуло небагато часу, і розвідники повернулися:

– Згасле багаття. Дні три чи два тому там ночували чорнолиці, – у голосі Дана звучала тривога. – Їх небагато, п'ятеро чи шестеро.

– Шестеро, – сказав Ан. – У чорнолицьому загоні розвідників завжди шестеро. – Побачивши здивований погляд Дана та здогадавшись, про що той подумав, він швидко додав: – Нас було восьмеро, тому що взяли із собою двох новачків.

– У цій стороні живе тільки плем'я Мисливців на оленів, інших племен тут немає. Напевне, чорнолиці прийшли дізнатися, звідки з'явилася дівчина, яку вони спочатку зловили, потім утратили, – припустив Ва.

– Тоді вони можуть повернутися цим самим шляхом. Якщо це так, то вони вже розвідали й рушили назад сьогодні або вчора, – міркував Дан.

«Хороший у нас буде вождь», – з радістю подумав Ва, але вголос промовив:

– Нам потрібно обійти чорнолицих і вийти до печери вже за їхніми спинами. Головне, не залишати по собі слідів.

– Так і зробимо, – вирішив Дан. – За першої можливості ми зникнемо. Зробимо так, щоб вони подумали, ніби стежкою пройшли мисливці в пошуках дичини. А потім будемо приховувати сліди.

Упродовж подальшої частини подорожі Дан відходив від стежки, ламав кущі й робив іще щось, лише йому відоме, щоб у того, хто буде «читати» їхні сліди, склалося відповідно до їхнього плану враження. Коли стежка вискочила на скелясте місце, Дан повів свою групу далеко вбік. Наближався вечір, час подумати про відпочинок. Незабаром вони знайшли місце для ночівлі.

Ніч минула неспокійно, хоча ніхто не порушував її тиші, але всередині в Дана та його супутників було тривожно. Проте вранці мисливці почувалися бадьорими й натхненими: якщо ніщо не порушить їхнього шляху, то до вечора вони будуть удома.

День тягнувся дуже повільно. Тривога за своє плем'я, очікування зустрічі, пережиті небезпеки – усе це полонило думки й серця мандрівників. Але ось уже почувся далекий гамір порогів, такий рідний і знайомий. Іще трохи, і вони опиняться на березі своєї річки. Усі мимоволі прискорили крок. І все-таки, коли мисливці вийшли на берег, почуття переповнили їх, і вони зупинилися.

– Я пройду зі своїм собакою до місця переправи, вище печери, і перевірю, чи немає там ворогів. Потім повернуся, – сказав Дан і зник у гущавині.

Чекати було ще важче, ніж іти. Але і цей час проминув: у кущах почувся шерхїт, і на галявині, де вони ховалися в тіні дерев, з'явився Дан зі своїм собакою.

– Нікого немає, – заспокоїв усіх Дан. – Ми можемо піднятися вище за течією й переправитися на інший берег.

Далі знову вишикувалися звичним чином і швидким кроком рушили за течією. Гомін порогів робився дедалі тихішим, група віддалялася від них усе далі й далі, усе вище вгору. Вони пройшли повз те місце, навпроти якого була їхня печера. Над протилежним крутим берегом заходило сонце, тож нічого не було видно, та й надто широка в тому місці річка.

– Речі залишимо тут, на нижніх гілках цього дерева. До завтра з ними нічого не станеться, а потім юнаки нашого племені охоче їх доставлять, – повідомив своє рішення Дан.

Усі давно вже звикли, що Дан ними керує. Вони охоче виконували його накази й поважали рішення. Та й сам Дан звик за час подорожі до своєї ролі.

Клунки звільнили й надули. Скинули із себе плащі та, залишившись лише в пов'язках на

стегнах, увійшли у воду. Тільки Ел попливла в одязі. Ва звернув на це увагу. Коли вони перепливли річку й вийшли на берег, Ва зрозумів, чому Ел так вирішила: вона і в одязі на вигляд була як її мати в усій її красі.

Коли почали підійматися схилом, собаки заходилися гавкати. На терасу вийшов Хел. «Уже заступив на своє чергування», – майнула в голові Ва думка. Піднявшись на терасу, мандрівники побачили все плем'я, яке з нетерпінням очікувало на їхню появу.

Але ніхто не вибіг до них, ніхто не кинувся обіймати. Виявляється, так розпорядився Ор. Вони це зрозуміли, коли довгожитель вийшов уперед і, здійнявши руки, прославив Вічного. Подорожні стояли збентежені таким урочистим прийомом. Вони мали дуже мальовничий вигляд: мокрі, м'язисті, і в кожного на грудях висіло намисто з кігтями печерного ведмедя. Після короткого мовчання здійнявся страшенний гамір: скрізь чувся сміх і лилися сльози радості.

– Мамо, правда ж, ти знала, де я? – запитала Ел, звільняючись з обіймів матері.

Ва й Ан стояли поруч.

– Так, я здогадалася.

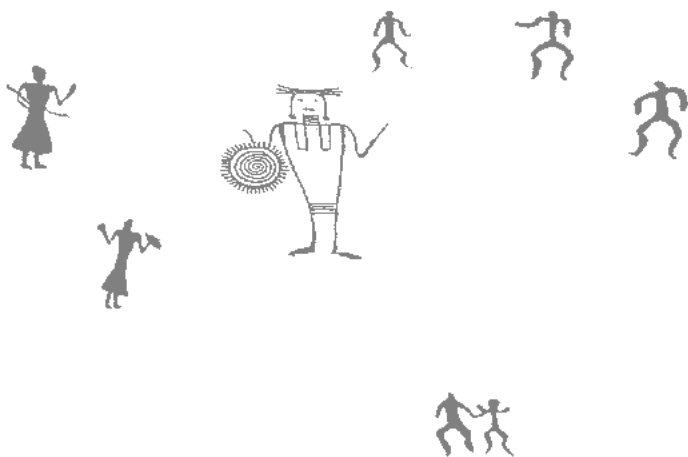
– Як? – не втерпівши, запитав Ва.

Лі подивилася на нього здивовано й сказала:

– Це дуже навіть зрозуміло. Мовою серця.

– Це мій брат Ан, – представив Ва Ана, не знаючи, що відповісти на такі загадкові слова.

– Він урятував мені життя, – додала Ел, і цим викликала наляканий погляд матері. – Але про це, а також про інше нам доведеться розповідати довго й докладно.

Велика рада племені

Запала довга тиша. Ніхто не знав, що ще сказати. Усе сказано, усі переконання надано. Такого на раді племені ще не було. Після довгого міркування, що тривало всю другу половину дня й увесь вечір, не знайшлося рішення, з яким погодилися б усі.

Спочатку Дан докладно розповів про всю подорож загалом, про звільнення Ел і зустріч з Аном, братом Ва, про полювання на мамонтів і гостинність мисливців на мамонтів. Не забув також передати привітання від Хора. Присутні на раді довгожителі й мисливці ставили запитання, уточнювали те, що було незрозумілим. З особливою увагою всі слухали розповідь Дана про те, як вони знайшли печеру.

– Печера дуже добре влаштована, – розказував Дан. – Вона має другий вихід, таємний, який ми знайшли випадково. Точніше, знайшов його Ва. Основний вихід печери прямо на долину, де ходять незліченні стада різних тварин. А посеред долини тече річка...

– Ти прямо Сад описуєш, Дане, – перебив оповідача Хел.

– У нас теж таке враження склалося, відверто кажучи, – усміхнувшись, погодився Дан. – Уся печера складається, не рахуючи нижньої, яка з озером, із трьох частин: двох більших і однієї меншої. Але навіть у найменшу поміститься все наше плем'я. Склепіння в печерах високі, повітря достатньо, місця теж більш ніж достатньо ще на багато років. Нам там дуже сподобалося.

– Так і було задумано, щоб ви туди переселилися, – вставила Нуа, дружина Ора.

– Я не про це кажу, шановна Нуа, – м'яко заперечив Дан. – Я пропоную переселитися туди всьому племені.

Звідусіль почулися вигуки за і проти, зібрання зашуміло. Ор підняв руку й попросив тиші:

– Друзі, ми не поспішаємо. Ніхто не казав, що потрібно ухвалити рішення сьогодні. Ми всі подумаємо, порадимося, заспокоїмося, – на цьому слові він наголосив, – а там подивимося. Ми обов'язково дійдемо якогось прийняттого рішення. Дане, дякую за детальну розповідь. Слава Вічному, що Він зберіг вас у дорозі, що змогли визволити Ел з біди, у яку вона з власної вини потрапила. Але Вічний не без милости. Ми не завжди несемо на собі наслідки власних помилок. А іноді наслідки бувають зовсім не такими, яких очікуємо. Але зараз перейдімо до

іншого питання, щодо якого ми б хотіли порадитися. Нас особливо тішить, що Ва віднайшов свого брата. Ан сказав мені, що бажає стати членом нашого племені. Є думки?

– Це велика милість Вічного, що Ан натрапив на Ва, – промовив Хел. – Як мені сказав Ва, Ан і пішов з групою розвідників чорнолицих, щоб утекти від них. Я за те, щоб його прийняти. Він уже й взуття зняв, – хрипко засміявся Хел.

Ніхто не заперечував. Дан підвівся та виїшов на терасу, де Ан розмовляв із Ел, а юнаки племені саме розкладали переправлені через річку речі:

– Тебе довгожителі кличуть на раду племені.

– Я зараз, – відповів схвильовано Ан. – Потримай, будь ласка, мої речі.

– Ане, ти казав, що бажаєш приєднатися до нашого племені, – замість привітання промовив Ор, даючи зрозуміти, що зараз не просто розмова, а вирішення питання на раді.

Ан зупинився неподалік від кола членів ради й коротко відповів:

– Так. Тут мій брат. Також тут люди, які шанують Вічного і природу.

– Ти погоджуєшся виконувати всі правила племені й коритися рішенням ради навіть тоді, коли вони суперечитимуть твоїй думці?

– Я радий, що є в племені люди, які мають великий досвід і знання, яких мені ще тільки

належить набути, – розважливо відповів Ан, викликавши цими словами прихильність довгожителів.

– Тоді питання вирішене, вважай, що ти вдома. Якщо тебе не обтяжить, то виберіть з Ва місце, де ви надалі ночуватимете. Від щирого серця радий за тебе й бажаю тобі знайти мир із Вічним і природою. Ми спробуємо, наскільки це в наших силах, тобі в цьому допомогти, – голос Ора звучав урочисто і святково, видно, що говорив ці слова від щирого серця.

Ан шанобливо схилив голову:

– Дякую за довіру. Я намагатимуся її виправдати.

Після цих слів юнак зробив крок назад, повернувся й пішов на терасу. А там уже зібралися всі, хто не брав участі в раді. Молоді мисливці розгорнули шкуру ведмедя. Вона заповнила майже половину всієї тераси! Жінки стояли, притиснувши руки до рота, чоловіки здивовано хитали головами, а дітлахи здійняли такий шум і гам, що з печери вийшли довгожителі, вирішивши зробити перерву у своїх роздумах.

Діти і юнаки роздивлялися то Ана, то шкуру, ділячись між собою враженнями.

– Такого в нашому племені ще не було, – усміхнувся Хел. – Вітаємо тебе!

– Нас було п'ятеро, – голосно, проте зовсім спокійно сказав Ан. – Нашим боєм з печерним

ведмедем керував досвід Дана, а вірна рука Ел вибила око ведмедеві. Мій брат Ва й Арун зіпсували шкуру, – в очах Ана промайнув веселий вогник, і Ва згадав їхнє далеке дитинство. Усі навколо почали усміхатися, діти реготали. – А я тільки в правильному місці спис підставив. Бачите, який він міцний. Такими списками наші друзі далеко звідси на кошлатих мамонтів полюють. Мені його подарували. Зверніть увагу, кожен з нас має по два кігті цього велетня, – продовжив Ан, торкаючись прикраси на своїх кремезних грудях.

– Так, але ікла його на твоєму списі... – почувся тонкий голосок якогось хлопчиська, який, злякавшись власної сміливості, поквапився сховатися за кошлатою сукнею матері.

– Молодець! – похвалив його Ан. – Ти правильно сказав: «На списі». Це перемога Вічного, Йому одному хвала і слава.

Тактовне поводження з хлопчиком і останні слова Ана викликали в тих довгожителів і старійшин племені, що стояли за його спиною, схвалення.

– Щоб ця шкура більше нікого не бентежила, ми занесемо її в печеру. Ва, допоможи мені, будь ласка, – попросив Ан.

Прибравши в центрі печери кілька накидок, що лежали на місці, де ночував Ор, вони розстелили шкуру, склавши її вдвічі.

– Це подарунок тобі від усіх нас, Оре, – сказав Ва. – Ми так вирішили, коли ця шкура хотіла нас розтерзати.

Жартувати з Ором міг собі дозволити тільки Ва – він для довгожителів був як син.

– Дякую! – сказав Ор і в душі Ва продовжив: – Моїм старим кісткам пора м'яко стелити.

Наступні два дні мандрівникам доводилося неодноразово розповідати про подорож. У дітей особливе захоплення викликала історія про динозаврів. І про битву з ведмедем вони просили розповідати знову й знову. Цього вечора Ел принесла зі свого кута бубон і сіла біля головного вогнища. Діти відразу обліпили її. Та й не тільки діти – усі, хто міг, розмістилися навколо, бажаючи послухати.

Спершу Ел легенько постукувала по краю бубна, викликавши рівномірний тихий передзвін прикріплених до обідка кісточок і мушель. Наповнивши печеру звуками, дівчина заспівала несподівано низьким голосом:

На темному дереві сиділа я й очікувала.
Вороги кругом, їхній запах линув,
І їхній тихий шепіт розуміла.
Раптом шум і гамір, гавкіт собаки,
Його вереск передсмертний...

Ел розповідала у своїй пісні про неволю, викликавши у слухачів сльози, і про звільнення. Потім лунали радісні вигуки. Слухачі

переживали разом із героями. Слухаючи про те, як мандрівники пливли у човні, діти здивовано штовхали одне одного в бік. Під час пісні про полювання на мамонтів бубон Ел змінив ритм, і що швидше розвивалися події, то прискорювався й прискорювався передзвін, аж поки Ел переможно не вигукнула: «Упав!» І далі потекла розповідь то тихо й повільно, як тече річка і пливе човен, то голосно й тривожно, коли з'явилися динозаври. Тут діти задержали голови й подивилися на місяць: чи не видно голів страховиськ на його тлі. Радісно звучала розповідь дівчини, коли описувала красу долини й чарівну печеру. У цьому місці довгожителі багатозначно презирнулися. Коли Ел заспівала, як Дан разом зі своїм собакою сидів і вив на місяць, поки вона й Ан одужували, усі зі сміхом поглянули на збентеженого Дана, що сидів, обійнявшись із Лі. Усі зрозуміли, чому він, принаймні в пісні Ел, вив на місяць.

Але тут Ор підняв руку, і Ел відразу замовкла.

– Дан і Лі, підійдіть-но сюди, – попросив він своїм звучним голосом.

Коли названі вийшли й опинилися перед Ором, осяяні яскравим світлом, то дуже зніяковіли.

– Дан і Лі попросили мене благословити їх подальший спільний життєвий шлях. Чи є серед вас той, хто знає причину, яка цьому могла б

перешкодити? Ні? Тоді хай благословення Вічного буде на вас і на ваших дітях, хай веде Він вас шляхом світлим і чистим, шляхом радості й миру. Хай буде у ваших серцях світло, на багатті вашому їжа, у родині вашій діти. Віднині так, як це було з першими людьми, створеними Вічним, ви двоє будете одне, поки хтось із вас або ж обоє не повернетесь до Саду назавжди. Там Вічний задумав чоловіка і жінку так, щоб двоє стали як одне.

Ор говорив ці слова, поклавши свої руки на схилені голови Дана й Лі. По щоках жінки текли сльози щастя. Обличчя її дітей, Ел і Аруна, світилися від радості.

Чи будемо ми в Саду?

Минуло декілька днів. У племені тільки й розмови: іти чи не йти. То один, то інший підходили до Дана або Ва із запитаннями. Отримавши відповідь, відходили то із сумнівом, то задоволені. Надвечір третього дня старійшини зібралися на раду.

– Послухаймо ще раз Дана, – почав розмову Ор. – На нашій минулій зустрічі він нам не все розповів. Так, Дане?

– Я не хотів даремно турбувати людей, – відповів Дан тихим голосом. – Та й зараз не дуже впевнений: чи правильно передати те, що я розповів, усім людям нашого племені. Річ у тім, що чорнолиці навчилися робити човни, на яких вони можуть плавати навіть по морю, не кажучи про те, щоб переправитися через нашу річку. Про це нам розповів Ан. Я впевнений, що наше плем'я перебуває у великій небезпеці. Окрім того, на шляху додому ми натрапили на сліди розвідників чорнолицих. Їх було шестеро. Вони стежили за нашим племенем протягом

декількох днів. Якщо хтось хоче в цьому переконатися сам, то знайде їхні сліди на протилежному березі. Чимало слідів навпроти печери, й досить багато – вище й нижче за течією. Ан сказав, що шість чоловік – типовий загін чорнолицих, посланий на розвідку перед нападом на будь-яке плем'я.

– Звідки ми знаємо, що Анові можна довіряти? – почувся голос із лав старійшин.

– Ми прийняли його в наше плем'я. Він – наш, – відповів Ор із натиском. – Сумніви тут ні до чого. Ми не можемо жити з кимось в одному племені й не довіряти йому. Ми не чорнолиці. Продовжуй, Дане. Чи все ти сказав?

– Ні, не все. Я попросив Ана, Ва й Аруна побудувати човен, щоб старійшини мали уявлення, про що, власне, я кажу. Він готовий, ми можемо всі на нього подивитися, спустившись до річки. А після цього продовжимо міркування.

Усі старійшини племені підвелися й вийшли з печери. Один за одним вони спустилися до річки, де на них уже чекали Ва, Ан і Арун. На воді заплави гойдалися два човни: один був виготовлений з очерету, такий самий, як той, на якому мандрівники спускалися вниз по річці, інший – з береста. Берест був склеєний у великі листи й прикріплений до каркаса з легких, але міцних букових гілок. Листи між собою теж були з'єднані клеєм, який жінки готували

з картоплі, виварки з кісток і додаванням соку солодкого очерету. Таким клеєм приклеювали, наприклад, пір'я до стріл. Щоправда, на човен їм знадобився весь запас клею, який був у жінок.

Одноплемінники трохи подивувалися з човнів і з того, як ними можна керувати: Ан і Ва продемонстрували й один, і другий.

– На таких човнах ми можемо піти звідси, не залишивши жодних слідів, – сказав Дан, коли всі знову зібралися в печері біля багаття.

У вогнищі не було особливої потреби, але міркувати, дивлячись на полум'я, старійшинам звичніше. Один за одним висловлювалися довгожителі та інші старші: хтось – за те, щоб піти, хтось – проти. Невдовзі стало зрозуміло, що залишитися прагнуть сім'ї, старійшини яких охоче разом із поклонінням Вічному брали участь і в поклонінні духам тварин перед полюванням.

– Тоді ми зробимо так: завтра вранці всі, хто хоче піти, спустяться до річки, а хто вирішить залишитися, буде на терасі. Так ми побачимо, як діяти далі, – наприкінці гарячих обговорень постановив Ор. – Але одне рішення я хотів би ухвалити спільно. Як ви думаєте, чи прийнятні човни для тих, хто бажає жити в мирі з Вічним і природою?

Усі старійшини одноставно підтримали нововведення, не побачивши в цьому нічого, що несло б із собою в серця людей темряву.

– Тоді питання вирішене. Дане, подбай, щоб було приготовлено достатньо човнів для всіх, хто вирішить піти. Завтра вранці ти побачиш, скільки нас буде.

– Що ми візьмемо із собою з припасів, а що залишимо тут? Це питання теж добре було б вирішити, – порадив Дан.

– Це завтра. Розділимо всі припаси за кількістю дорослих, які залишаються, і тих, що йдуть, – відповів Ор. – Усі згодні?

Усі кивнули головами. Поки тривало обговорення, жінки з нетерпінням чекали рішення. Вони теж гаряче обмірковували ті ж питання, а юнаки, які не брали участі в раді, пішли на полювання в гори на південний захід від печери. Хоча в полюванні не було нагальної потреби, але вони таким чином хотіли згаяти час і збільшити запаси на випадок подорожі. Коли ввечері плем'я готувалося до сну, біля багать тихо гули голоси: усі активно обговорювали ухвалені старійшинами рішення. Біля центрального вогнища залишилися Ан, Ва та Ор.

– Навіщо чорнолицим потрібні дівчата з наших племен, Ане? – запитав Ор.

– Чорнолиці вважають, що в жінок із племен, які живуть у мирі з природою, народжуються здорові діти. Тому всі вельможні люди серед чорнолицих беруть собі таких дівчат. Їх можна придбати на ринку, як худобу, приміром, як

овець. Але вони дуже дорого коштують. Тому деякі воїни організували полювання на дівчат для продажу, а інші чорнолиці, більш заможні, відправляють за ними своїх слуг. Що вони роблять з іншими людьми, ви знаєте. Наше плем'я це спіткало.

– Чи справді діти в наших жінок народжуються такі здорові?

– Звісно. І не тільки здорові та сильні, а ще дуже розумні, винахідливі. Найжорстокіші та найсильніші чорнолиці – це діти чоловіків-чорнолицих і жінок із наших племен, – сумно зауважив молодик.

– Ане, а як ти гадаєш, – запитав Ва, – чому чорнолиці і хлопчаків ведуть у полон?

– Щоб ті стали сильними, сміливими і... чорнолицими.

– І коли це полювання скінчиться? – Ор вирішив цю тему не поглиблювати.

– Я гадаю, що ніколи. Тільки якщо не залишиться більше племен, які живуть у мирі з природою і Вічним. Або племена озброюються, як чорнолиці, і почнуть вбивати мисливців на людей, – відповів Ан.

– Але це означало б перестати бути тими, хто ми є, – сумно зауважив Ва. – Я це зрозумів, коли хотів перебити весь ваш загін, який захопив Ел. Я відчув, як у моє серце почало просочуватись щось темне.

– Я теж це відчуваю, – сказав Ор, викликавши своїм зізнанням здивовані погляди Ана і Ва. – Ходімо зі мною, хочу дещо показати.

Ор підвівся і подався до дальнього кінця печери, де був хід, тобто, лаз у печеру для запасів.

– Ва, візьми вогонь, щоб посвітити, – сказав він і зник у коморі.

Коли хлопці потрапили за ним до комори, то побачили, що Ор розгортає велику шкуру бізона. Таких пакунків тут лежало кілька, зауважили вони. Побачене їх приголомшило: на шкурі лежали самостріли. Вони були невеликі, з дуже міцною тятивою та коротким, але потужним луком на них. Поруч лежало стільки ж великих, набитих короткими стрілами сагайдаків.

– Тому сюди не кожен має доступ, – сказав тихо Ор. – Ці самостріли зробив під час довгих ночей Хел. Він цього навчився у своєму минулому житті.

Наче якийсь гніт упав на Ва і Ана, щосили притиснувши їх до землі.

– І я не заборонив йому. Він їх робив і робив, а я не забороняв. Я не знав, що робити. І зараз я не знаю. Але серцем відчуваю, що ми повинні залишити їх тут, – рішуче мовив Ор. – Допоможіть мені знову загорнути. Старійшини, які залишаються тут, про них знають. Тому вони й не бояться чорнолицих. Вони готові їх убити, якщо ті наважаться напасти. Ходімо звідси.

Заховавши зброю, вони вибралися з комори та знову вместилися біля багаття, яке вже ледь жевріло.

– Я був проти відходу, не хотів, щоб плем'я розділилося. Хотів відокремити кілька сімей, які б підтримували з нами зв'язок, з якими могли іноді разом полювати, святкувати... Чого я не хотів, то тепер настало – ми розділилися через власні переконання.

Коли юнаки знову опустилися на шкуру ведмедя біля багаття, Ан запитав:

– Оре, звідки в серцях людей з'являється темрява?

– Ми з нею народжуємося. Усе виховання батьків, племені, довгожителів спрямоване на те, щоб цю темряву в серці перемогти світлом. А народжуємося ми такими тому, що перші люди захотіли стати рівними Вічному й жити за власною, а не Його волею. І коли вони так вирішили, у їхні серця ввійшла темрява. Ми від них її успадковуємо, як, наприклад, Ел успадкувала від матері колір волосся й очей.

– А чому не можна було залишити перших людей у Саду? – запитав Ва, якого це питання вже давно мучило.

– До порушення спілкування з Вічним люди могли з Ним говорити, як-от ми зараз, а після... Люди просто не витримали Його присутності. Вони сховалися від Нього. У Саду люди не знали

смерти. Вони б жили вічно. А в такому стані хто б хотів жити вічно? Тому Бог із милости поставив між людьми й Садам перешкоду – ангела з вогненним мечем.

– А чому тоді ми говоримо, що після смерти можемо повернутися до Саду? – запитав Ан.

– Ми в це віримо. Ми просимо у Вічного милости, живемо за Його волею, наскільки її знаємо, намагаємося жити так, щоб у серці було світло, – відповів Ор. – Коли знаєш, що втратив, то знаєш, що шукати. Але вже час відпочивати, ми й так усім заважаємо своїми розмовами.

Піднявши до стелі печери голову й заплющивши очі, Ор промовив:

– Нехай буде захист Твій, Вічний, над усіма нами і світло Твоє в наших серцях!

– Як ти вважаєш, Ва, ми будемо в Саду після смерти? – пошепки запитав Ан, коли брати вляглися у своєму закутку.

– Не знаю. Я вірю. Знаю, що Вічний – добрий. Він повернув мені тебе... і Ел.

Ворог у серці

Наступні дні всі готувалися до переходу. Плем'я вирішило провести ще одне велике полювання. Ті, хто відходили, хотіли залишити тим, хто залишався, якомога більше запасів, та й самим рушати без припасів теж не розумно. Близько десятка мисливців, чоловіків і жінок, вирушило в ліс на північ від печери. Їх не було два дні.

Повернулися мисливці з багатою здобиччю: одним оленем, двома дорослими косулями та десятком зайців. Багато жінок збирало і сушило ягоди й фрукти, робило запаси часнику та цибулі.

Дан навчив Лі та кількох інших жінок укладати у шкіряні мішки добре просмажені шматки м'яса й заливати їх розтопленим жиром. Ан, Ва й Арун, закликавши на допомогу підлітків, робили човни.

– Тільки стежте, щоб очерет брали вище за течією й виривали з корінням, щоб не було видно, що плем'я заготовлювало його, – наказав братам Дан.

Вирішили зробити десять човнів з очерету й чотири з бересту. У берестяних човнах мали перевозити речі та припаси. Усі працювали не покладаючи рук. Під вечір втомлювалися від незвичного заняття і внутрішньої напруги й рано вкладалися спати.

Ва був такий зайнятий будівництвом човнів, що останні дні майже не бачився з Ел. Інколи навіть здавалося, що дівчина його уникає. Іноді помічав Ел у компанії Ана, проте не надавав цьому особливого значення.

– Та що ти? – здивовано відповідала Ел на його прямі запитання. – Ми всі настільки зайняті приготуваннями, що ні на що не залишається часу.

Одного вечора Ва побачив, як Ан сидів біля багаття з Ел і щось із нею обговорював. Брат її про щось запитав, а Ел тільки похитала головою та заспокійливо поклала йому руку на плече. Ан розчулено подивився на дівчину.

Ця картина позбавила Ва спокою. Він лежав поруч із братом, який мирно сопів уві сні, сушив собі мізки та краяв серце. Ва звернув увагу, що вже більше не радів майбутньому переселенню, новій печері, прекрасній долині. Усе втратило привабливість та інтерес. Він відчув, що в серці стає темно.

І коли Ва спала ця думка, то вжахнувся. Відразу ж пішов до свого названого батька.

– Оре, Оре, маю до тебе важливе питання, – смикав Ва свого наставника за плече.

– Ти заважаєш нам спати, – зовсім тихо забурчала Нуа, штовхаючи чоловіка ліктем. – Прокинься, Оре!

– Що сталося? – запитав Ор, упізнавши Ва в напівтемряві.

Від багаття залишилося лише кілька жаринок, які кидали навколо нерівне червоне світло. Ва присів на шкуру поруч із розпатланим сивим Ором і тихо промовив:

– Я не знаю, що робити. У моєму серці оселилася темрява. Світла зовсім немає, ані краплиночки. Сама лише темрява.

– Розкажи-но, як ти це відчув і що ти при цьому думав або ж робив.

Ва докладно розповів усе Орові: він звик довіряти йому й розповідати про все.

– Усе ясно, Ва. Ми ще побалакаємо з тобою про це. Зараз найголовніше – не говори про це ні з ким, не виказуй власних думок, будь спокійним і врівноваженим, не ухвалюй жодних рішень. У такому стані правильного рішення не буває. Я вірю, що все владнається. А зараз іди спати.

Ніч для Ва тяглася нескінченно довго. Удень вони знову займалися спорудженням човнів. Ан був таким само привітним із братом, а ще особливо радісним.

Цього вечора серце Ва зазнало великого випробування. Ан сидів біля багаття поруч з Ором, Ва та Ел і щось майстрував зі шматка свіжої гілки. Він спритно орудував гострим ножем, вирізуючи з одного кінця рогатини голову собаки, а на іншому залишивши кору. Потім зняв кору цілком, зробив невеличкий надріз на гілці й повернув кору на місце.

– Це тобі, – сказав Ан і подав Ел.

– Що це?

– Це свисток для собак.

– І як ним користуватися?

– Якщо дути ось сюди, то свисток видаватиме звук, який людина не почує, а собака – може, – Ан узяв у Ел свисток і показав, як треба свистіти.

Коли він підніс до губ свисток і дмухнув у нього, собаки нашорошили вуха й подивилися на нього.

– Бачиш! Я ж казав! Якщо зробити надріз глибше, то звук почує й людина, але його тоді не так далеко буде чути, як тепер, – пояснював хлопець.

Ва звернув увагу, що руки Ана й Ел стикалися, начебто невимушено, але його серцю було боляче.

– Ва, не хотів би ти зі мною пройтися трохи? – запитала Ел, чим вивела хлопця з болісних роздумів.

– Звичайно! – скочив на ноги Ва, і так квапливо, що ледь не наступив на Ора, який лежав біля вогнища й тихо усміхався.

Коли вони відійшли трохи від печери й сіли поряд на валуні, Ел узяла Ва за руку і пригорнулася до його плеча:

– Ти ж знаєш Ену?

– Доньку Урука? Звичайно, знаю. Вони залишаються тут.

– У тому-то й проблема. Вона залишається тут, а твій брат через неї втратив спокій.

– До чого тут вона, якщо ти з ним постійно? Дівчина поклала йому легенько руку на губи й продовжила:

– Ан хоче, щоб вона пішла з нами в нову печеру, проте не знає, як це зробити. Боїться він порушити якісь правила й порядки, боїться, що вона не захоче з ним іти, боїться, що батьки й довгожителі не погодяться. Загалом, йому потрібна моя допомога. Я поговорила з Еною. Ан їй подобається. Ще коли він стояв над розстеленою шкурою печерного ведмедя й розказував про битву, вона відчула, як її серце озвалося до Ана. Їй захотілося взяти його за руку, пригорнутися до нього, обійняти. Тож із нею все гаразд. Ор сказав, що Ена – гарна пара твоєму брату і що Ану краще визначитися якомога скоріше, інакше всі наші дівчата через нього втратять розум, і тоді всім буде непереливки.

– То, значить, ви...

Ел знову м'яко поклатла руку йому на губи й сказала:

– Вічний створив чоловіка й жінку, щоб вони були разом і стали одне ціле. Він створив Ва і Ел, щоб ті були разом. Але зараз не час займатися такими питаннями. Коли переселимося до нової печери, то попросимо Ора дати нам своє благословення.

Ва узяв руку, яку вона все ще тримала на його губах, у свою, притулив і поцілував:

– Пробач, що через ревності я дав у своєму серці місце темряві.

Ел підвела голову, подивилася йому в очі і тихо проказала:

– Прощаю. Ти ніколи не матимеш на це підстави, – вона погладила його довге хвилясте волосся і рвучко підвелася: – Нам час. Ще не можна так довго бути удвох наодинці.

Тримаючись за руки, вони пройшли повз Хела, який подивився на них з усмішкою, і зникли в печері. Усе там було як завжди: знайомі запахи сушених трав і смаженого м'яса; собаки, безліч людей, сміх дітей, розмови пошепки за завісами та біля маленьких багать, – тихий рідний світ печери.

Усе було як завжди, проте все інакше, усе нове, і це Ва відчував неабияк гостро: він тримав Ел за руку, а та дивилася на нього своїми

синьо-зеленими, з відблисками від багать очима, і серце його наповнилося таким світлом і щастям, що навіть сльози проступили.

Що таке щастя?

Прощання було недовгим. Власне, за час підготовки впродовж останніх днів усі вже попрощалися одне з одним.

Усе плем'я зібралося біля заплави, де Ва та його друзі щоранку плавали. На воді, уздовж усього берега, хиталися очеретяні човни, до деяких були прикріплені навантажені шкурами та припасами берестяні суденця. Свою зброю мисливці й мисливиці тримали в руках. Луки зі стрілами висіли в сагайдаках за плечима.

Коли Ор підвищив голос, усі замовкли. Запала цілковита тиша. Навіть собаки перестали снувати між ногами людей і посідали на землю.

– Я сподіваюся, ми ще будемо зустрічатися, що юнаки та дівчата наших двох племен співатимуть біля вогнищ весільних пісень. Чотири дні шляху – не така вже й велика відстань. Усім, хто залишається тут, я бажаю шукати миру з Вічним і жити в мирі з природою. І ще одне хочу сказати: Ена вирішила піти з нами. З цим згодні її батьки. Коли ми влаштуємось у новій печері, то благословимо Ену та Ана на спільне життя.

На цих словах Ена пригорнулася до матері, а та тільки погладила її по голові і щось тихо прошепотіла на вухо.

Закінчивши промову, Ор здійняв руки і благословив усіх – і тих, хто залишався, і тих, що вирушав у путь. Усі розмістилися по човнах, які невдовзі один за одним відчалили. Першим ішов човен з Даном, Лі, Аруном і Ел. Окрім них, у човні були ще три собаки. У другому сиділи Ор, Нуа, Хел і подружжя довгожителів. Останнім відчалив човен з Аном, Ва, Еною і трьома молодими мисливцями, які відзначалися особливою хоробрістю і спритністю. Досвід племені свідчив, що найвідповідальніші й найнебезпечніші під час подорожі місця – у голові та хвості.

Домовилися, що до порогів вони рухатимуться вздовж правого берега річки, бо той вирізнявся крутизною. Низка вутлих суденць витягнулася на велику відстань. Деякі собаки виявляли занепокоєння, бо їм уперше доводилося перебувати на чомусь такому, що гойдається під лапами і чого вони раніше не бачили.

Гомін порогів дедалі гучнішав. Незабаром перші човни пристали до берега, де вздовж кручі можна було по валунах і вкритою великою галькою вузькій смузі спуститися нижче порогів. Мисливці тут часто бували, коли йшли полювати на косуль на схили південних гір.

Речі знову розвантажили й поклали на плечі. Навіть діти не залишилися без поклажі. Чоловіки й деякі жінки підняли на плечі човни й рушили першими. На перехід уздовж порогів витратили чимало часу, оскільки іноді доводилося частинами переносити на певну відстань клунки, тож чимало разів ходили одним і тим самим маршрутом.

Час наближався до вечора, пороги залишилися позаду, човни знову спущено на воду, а речі завантажено. Дан, Ва і Ан пройшли весь цей шлях іще раз. Там, де виднілися сліди великої групи людей, вони все ретельно приховували, змивали водою або замітали відбитки пишними віттями.

– Тепер ніхто не побачить наших слідів, – запевнив Дан Ора, перекрикуючи шум води. – Але ночувати доведеться у човнах. Це не настільки незручно, як видається спочатку. Я думаю, що перш ніж стемніє, ми ще пройдемо на човнах до того місця, де річка робить правий поворот, огинаючи гірський масив. Там уздовж берега росте чимало верб. Під ними ми можемо сховатися від роси, а до стовбурів прив'яжемо човни.

І знов уся низка суденець рушила з місця й попрямувала річкою вниз. Оскільки всі веслярі були недосвідченими, човни йшли неспокійно, однак з часом вирівнялися й уже спускалися в тіні високого правого берега, абсолютно

невидимі з протилежного. Дан навмисне спрямовував човен так, щоб перебувати в тіні берега.

Нарешті дісталися місця, де річка робила вигин праворуч. Далі цього місця плем'я ще ніколи не заходило. Тут було багато дичини, але й багато інших мисливців, з якими не хотілося зв'язуватися.

– Не думаю, що довгозубі й печерні леви будуть спускатися тут до води: дуже незручний для них берег. Але спочатку я перевірю, чи немає тут слідів, – запропонував Дан.

Невдовзі він повернувся і сказав, що жодних слідів великих хижаків не виявив.

– Розводити багаття не будемо, човни прив'яжемо під вербами, – наказав Дан, ідучи вздовж річки повз величезні дерева, що піднімалися над берегом і закривали пів неба, й оглядаючи кожен човен. – Вирушаємо рано, одразу після часу роси.

Коли розпорядження були виконані, усі заспокоїлися й одне за одним поснули. Не спало тільки троє чергових на човнах: на початку вервечки, у середині й у кінці.

Човни Дана й Ора торкалися своїми низькими бортами і злегка погойдувалися на воді, поскрипуючи стеблами очерету.

– Оре, ти ще не спиш? – запитала тихо Ел.

– Ні, дитино, не сплю.

– Хочу про дещо запитати.

– Запитуй. Якщо зможу, відповім. Останнім часом ви дуже складні запитання почали ставити...

– Звідки я знатиму, що, коли прийде час і по мені в племені заплачуть, я потраплю до Саду? Ти так добре розповідаєш і співаєш про це, проте я хотіла б бути впевненою, що потраплю туди після смерти.

– Я думаю, – сказав Ор після такого тривалого мовчання, що Ел уже вирішила, ніби довгожитель заснув, – на це запитання достеменною відповіді ніхто не знає. Переконаний, що заслужити Сад неможливо. Минулого не зміниш. Творець, Вічний і Великий, вигнав нас із Саду. Я знаю по собі, що це заслужено.

– То що ж робити?

– Я вірю, що Великий доручив нам зберігати землю, природу, доручив нам усіх тварин і птахів. Ми за них відповідаємо. Якщо ми робимо, що Він очікує від нас, то в нашому серці світло. Такими Він нас створив. Ми це називаємо совістю. І я вірю, що коли жити так, щоб у серці було світло, і так піти з життя, то потрапиш у Сад. Це питання послуху й довіри. Але знати цього... Я не знаю. Лише вірю. Ось навіть зараз, коли я з тобою про це говорю, то в моєму серці світло збільшується. Тому я вірю, що це так. Вічний же нас для Себе, а не для п'ятьми створив.

– Якось ти розповідав, як змії спокусив першу жінку, а та – свого чоловіка. Це тому ми не любимо змії?

– Можливо. А може, тому що вони отруйні. Один укус – і людина вмирає. Змії небезпечні. Такі самі, як гріх. Начебто невеличка справа якась, а наслідки страшні: темрява в серці і страх смерти.

– А ти не боїшся смерти, Ор? – зовсім уже осмілила Ел.

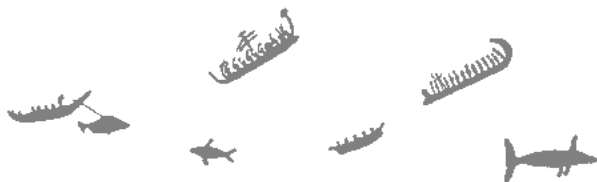
– Спи, спи, дитино, – почувся голос Нуа. – Ор смерти не боїться. Він боїться тільки Вічного.

– І тебе, дружино, – пожартував Ор.

– Ви щасливі одне з одним? – запитала, повернувшись на голос Нуа, Ел.

– Ми вже так довго разом, що не можемо уявити собі життя одне без одного. Так, ми щасливі, – упевнено відповіла Нуа. – І ви з Ва будете щасливі, я знаю. Ви ставите гарні запитання й шукаєте, як правильно жити.

– Це щастя, щастя сім'ї, – додав Ор, – єдине, що ми винесли із Саду. Щастя в тому, щоб чоловік і дружина раз і назавжди стали одне ціле. Ми, Ел, дуже щасливі. І я згоден з Нуа, що й ви будете щасливі.

Прибуття в долину

Уранішнє сонце застало плем'я в човнах, що вже спускалися вниз за течією вздовж правого берега.

– Дивись-но, скільки тут риби! – вигукнув захоплено Арун, показуючи на темні силуети, що сновигали поряд із їхнім човном. – А он там, біля берега, – це осетри. А які величезні!

– Так, вище порогів риби небагато, – погодився Ор. – Тут можна жити однією рибною ловлею, навіть немає особливої потреби полювати на оленів і косуль.

– У річці на острові теж дуже багато риби, особливо форелі, – додав Арун. – Коли ви на власні очі побачите долину, то зрозумієте, чому ми так хотіли, щоб усе плем'я туди переселилося.

За порогами річка робила величезне, майже повне коло, по якому тепер пливли човни. Праворуч височів крутий виступ, приховуючи все, що за ним, а ліворуч, за широким плесом, проступала смужка лісу.

– Якщо до списа прив'язати мотузку, то осетрів ловитимемо прямо з човна, – ніяк не міг заспокоїтися Арун.

– Або до стріли. Щоправда, тоді риба буде не такою великою, як оці велетні.

– Ще й вістря на списі повинні мати задирки, щоб ними чіпляти рибу. Такі наконечники можна зробити з міцної кістки. Наприклад, із мамонтових бивнів, – промовив Ор. – А то тільки даремно рибу пораниш.

– Гадаю, для дрібної рибини наконечники з будь-яких кісток підійдуть, – доєдналася до міркувань Ел. – Я сьогодні спробую зробити такий наконечник. Я візьму ось цю кісточку.

Ел дістала зі свого заплічного мішка довгу кісточку, з дірочкою посередині, якою вона скріплювала на своєму плечі накидку.

– Часу маємо доволі, спробуй! – заохотив Ор.

Дан із цікавістю слухав розмову своїх супутників, не зводячи очей з берегів. Нарешті річка почала робити плавний поворот уліво. Гори праворуч поступилися широкій рівнині, а ось ліворуч так само тягнулася лісова смуга. До вечора плем'я досягло того місця, де річка зробила поворот праворуч, а ліворуч, за смугою лісу, стало видно високі скелясті пагорби, подекуди порослі струнками соснами.

– Он на тих пагорбах ми ночували, коли почувли в лісі гавкіт собаки Ел, – сказав Дан. – Отже,

ми недалеко від розділу річки. Потрібно триматися лівого берега, щоб не пропустити місце, де один із рукавів відхилиться вліво. Там починається наш острів.

Дан спрямував свій човен навкоси до лівого берега. Невдовзі правий берег зникнув удалині, а лівий піднявся перед ними високими деревами й густими заростями очерету. Човни поволі рушили вздовж берега. Дан боявся пропустити початок протоки, що йде вліво. І не даремно переймався. Мандрівники пливли вздовж лівого берега майже півдня, а протоки все ще не було. Ліворуч зарості очерету змінилися високими неприступними скелями.

Коли річка зробила ще один плавний поворот і спрямувала свої води широким могутнім потоком прямо на південь, Дан, поспілкувавшись з Аруном і Ен, сказав:

– Гадаю, ми проскочили поділ річки. Він мав бути десь вище за течією. Нам доведеться повертатися.

Давши команду всім човнам повертатися, Дан знову посів місце в голові валки. Угору за течією ішли на веслах, тому просувалися вже не так швидко.

– Ви почекаєте тут, а ми розвідаємо, – вирішив Дан, коли подорожні досягли місця, де берег покривали густі зарості очерету і круглясті валуни, що стирчали з води.

Пройшовши між валунів, Дан спрямував свій човен прямо на стіну очерету, вибравши місце, де було більше молодих рослин. Незабаром чоловік зник у гущавині. Коли Дан уже вирішив повернутися, очерет розступився й відкрив вид на широку протоку з повільною течією. Ліворуч до протоки підступав ліс, а праворуч майже прямовисно піднімався скелястий берег.

– Це наш острів, – зрадив Дан, показуючи на скелі праворуч. – Ми знайшли рукав річки, який огинає острів з півночі.

Уже майже стемніло, коли човен Дана на решті з'явився із заростей. Усі в інших човнах полегшено зітхнули.

– Ми пройдемо у протоку там, де проскочив наш човен. Намагайтеся точно триматися одне одного, щоб прохід залишити непомітним. Відразу за цими заростями ми повернемо праворуч, потім – ліворуч, а там уже й геть недалеко. Коли ми ввійдемо в протоку, то будемо триматися правого берега. Це наш острів. Там і залишимося ночувати. Завтра ми пройдемо протоку до того місця, де вона впадає в іншу річку й висадимося на берег. Там є зручний підйом на острів, – віддав останні розпорядження Дан і спрямував своє суденце назад у зарості.

Коли останній човен з Ва й Аном на веслах зник з очей, очерет випростався, і вже ніщо не вказувало, що тут сховалося ціле плем'я.

– Ми виставимо варту, але багать розпалювати не будемо. Сподіваюся, це наша остання ніч у човнах, – сказав Дан, коли суденця зібралися на правому березі протоки.

Прив'язавши човни до дерев, усі розташувалися на відпочинок. Та й час був пізній, зовсім темно. Сонце сховалося на заході, а місяць іще не зійшов.

Усі вже, напевно, поснули, коли собаки гучно загавкали. З боку протоки, трохи нижче за течією, чувся якийсь шум. Там точилася боротьба. Шум від спіненої води, сопіння й гучне бурчання незнайомої тварини сполохали плем'я. Потім усе стихло. Але собаки ще довго не могли заспокоїтися, тож час від часу гарчали, поглядаючи на протоку. Якщо хто і спав цієї ночі, то дуже тривожно: чужа річка, чужі звуки, незрозумілі нові запахи позбавляли спокою.

Уранці, коли зійшло сонце, а страхи зникли, усі поснідали із запасів і приготувалися до подальшої подорожі. При перевірці виявилось, що один берестовий човен розклеївся й затонув. Добре, що це сталося біля берега: усі речі вдалося врятувати й розподілити між іншими човнами. Закінчивши й цю справу, подорожні продовжили путь. Трохи нижче за течією, на березі між каменями, вони побачили розтерзаного осетра: хвіст і величезну голову. Думка про те, що за чудовисько запросто посередині

перекусило такого осетра, викликала неймовірний трепет.

А невдовзі всі побачили, що це було. Посеред протоки з неймовірною швидкістю над водою пройшли зубці хребта якогось велетня: тварини чи риби – не зрозуміло. Потім істота зникла, і річкова поверхня стихла, тільки піна залишилася на тому місці, де збив воду потужний хвіст. Човни посунулися ближче один до одного, наскільки це можливо, і продовжили шлях униз за течією. Вона була несильною. На воді біля берега колихалися водяні лілеї, білі й червоні, на їхніх величезних круглих листях сиділи жаби, які при наближенні човнів із шумом стрибали в річку. Повітря було наповнене співом птахів, скрекотом крил гігантських бабок, що над водою сновигали за комахами, і шумом від сплесків риби, якої було безліч. Вода в протоці була чиста й глибока.

Коли човни здолали половину шляху, день наблизився до своєї середини. Мирні тихі звуки навіювали спокій. Розмови люди вели пошепки, оскільки ті, хто через нічну тривогу не склепив очей, тепер мирно дрімали в човнах, що тихо йшли по воді вздовж правого берега протоки.

Раптом лівий борт останнього човна, у якому були Ан, Ва, Ена і три інших мисливці, різко піднявся. Човен перекинувся. Сталося це так швидко й несподівано, що ніхто не встиг і голос

подати. Але з інших човнів помітили це і здійняли тривогу. Човен продовжувало зносити течією, а мисливці у воді кількома сильними гребками дісталися берега. У момент катастрофи один молодий мисливець і Ва втримали у своїх руках списи. В інших зі зброї залишилися тільки сагайдаки зі стрілами й луками.

Раптом вода поблизу човна спінилася, і гігантський хвіст упав на нього. Човен розлетівся на друзки. З води з'явилася страхітлива голова з неймовірною зубатою пащею і маленькими очицями. За нею – велетенський тулуб із плавниками по боках і гребнем посередині. Скаламутивши воду, потвора розвернулася і зникла в глибині протоки.

Хлопці опустили підняті за звичкою списи, які тепер здалися їм смішними поряд з таким величезним ворогом. Усі човни пристали до берега нижче за течією, де зручніше було висадитися. Ва і його команда пішли вздовж річки до того місця, де пристали суденця. Там до берега течією прибило й рештки човна.

– Ане, Ва, ось ваші клунки, – сказав Дан, – вони не потонули. Тут є ще один мішок і накидки, які були прив'язані до носа. Нам залишилося не більш як пів дня шляху, тому не варто витрачати час на будівництво нового човна. Ви всі розмістяться по інших. Ва, ти сядеш у човен, який тепер ітиме останнім.

Від такої довіри у Ва потеплішало на серці. Він вдячно глянув на Дана й уместився на своєму місці. Мокрий клунок Ва узяв із собою. Коли всі розсілися, човни рушили з місця й за вказівкою Дана трималися зовсім близько до берега, де чудовисько не могло їх зненацька захопити.

Сонце ще не досягло горизонту за їхніми спинами, коли Дан наказав пристати до берега.

– Тут ми спустилися до протоки, коли залишали острів, – пояснив він. – Ми візьмемо всі човни із собою й залишимо їх біля озера, куди впадає річка в долині. Це зовсім недалеко звідси.

Найсильніші чоловіки та жінки племені підняли човни на крутий берег, знову спустилися до протоки й узяли свої речі. Йти з човнами між дерев було не дуже зручно, тому просувалися повільно. Але все-таки незабаром досягли озера, що лежало посеред лісу та скель. Озеро перед ними було таке прекрасне, що всі замовкли, зупинившись на його березі. У тихій прозорій воді відбивалися сосни та скелі, і важко визначити, де проходить межа між ними. Озерне плесо віддзеркалювало небо з високими хмарами. Вітально лунав спів птахів. Від цієї краси було важко відірватися, але, залишивши човни в тіні високих сосон, усе плем'я попрямувало вгору за течією вздовж берега невеличкої річки, що впадала в озеро. Потім мандрівники повернули трохи ліворуч,

бо річка тут робила вигин, і йти вздовж її берега означало б подовжити шлях.

Незабаром ліс порідшав, дерева стали вищими й розлогішими. І раптом перед ними відкрилася долина. Подекуди були розкидані групи дерев, у тіні яких лежали стада тварин, трава була соковита, зелена й висока. Удалині виднілися гори, що оздоблювали долину півколом з усього південного боку, і навіть трохи на сході й заході, де саме заходило сонце.

– У цих горах, там, де починається річка, розташована печера, – наважився перервати тишу Дан.

Коли Ор повернувся до нього обличчям, то Дан помітив, що в його очах бриніли сльози.

– Ти мав рацію. Ця долина дійсно схожа на Сад нашої мрії, що ми можемо її прийняти тільки як дар Вічного.

Нова батьківщина

Ночувати всі залишилися біля вогнищ, на узліссі північного лісу, під великими гіллястими деревами – для захисту від роси. Праворуч від них, десь неподалік, текла річка, за спинами шумів ліс, а попереду стелилася широка долина з її нічними шумами й пахощами.

– Завтра ми прибудемо на місце, – сказав Ор Ану і Ва, які розташувалися неподалік від довгожителя. – Там для всіх нас, а для вас особливо, почнеться нове життя. У новій печері ви отримаєте місце разом із вашими дружинами.

– Я дуже радію цьому, – зізнався Ан. – Коли цей момент настане, тоді я нарешті відчую себе по-справжньому вдома.

– Не знаю, Ане, – задумливо відповів Ор. – Я живу вже дуже багато років. Не злічити скільки. І з Нуа ми дуже щасливі. Але ніколи за всі ці роки я не почувався вдома повністю. Глибоко в серці я відчуваю якусь порожнечу, якусь тугу за втраченою батьківщиною.

– Я думаю, що всі, хто має світло в серці, відчувають цю тугу за Садам. Інакше люди не говорили б про нього й не мріяли, не співали пісень і не прагнули після смерти потрапити туди, – промовила Нуа.

Нічні звуки змінили щебет і спів птахів, далеко почувся лев'ячий рев.

– Колись звірі жили в мирі з людьми, – почав Ор, потім замовк і раптом заспівав. Заспівав неголосно, наче сам для себе.

Але біля вогнищ усі замовкли, прислухаючись до співу. Підійшла Ел і подала бубон. Ор легенько почав ним відбивати в такт своїм словам, а потім кінчиками пальців стукати по напнутій шкірі.

Перед очима всього племені попливли картини Саду. Деревя стояли перед їхнім внутрішнім зором усі в цвіту, струменів запах розквітлих троянд, і, наче наяву, юнак і дівчина йшли Садам і пестили тварин, які підходили до них. Люди щось говорили тваринам, а ті весело, грайливо відповідали: хто риком, хто гавкотом, хто муканням. А люди розуміли їх і радісно сміялись у відповідь. Далі посеред Саду з'явився Вічний. Він приєднався до людей, і вони пішли по доріжках Саду, у тіні прекрасних дерев, жваво розмовляючи. Потім картина змінилася. Голос Ора затремтів і зашипів, розповідаючи про великий відступ, і раптом замовк. Над табором нависла гнітюча тиша. Здавалося, минуло нескінченно

багато часу, поки бубон знову затремтів і почувся голос Ора, тихий, упевнений, спокійний, який говорив про те, що вони в дорозі, у дорозі до нової батьківщини, але істинний шлях, яким усі йдуть, – це шлях до втраченого Саду. Він співав, що потрапити туди можна тільки з чистим і світлим сумлінням.

Ел, Ан і багато інших знаходили у словах Ора відповіді на свої запитання і відгомони своїх бесід із ним.

Наступного дня всі прокинулися дуже рано. Навіть роса ще не перестала випадати, коли люди вже були на ногах. Усі прагнули якнайшвидше вирушити в дорогу, хотіли нарешті побачити свою нову печеру.

Піддавшись загальному настрою, Дан наказав вирушати. Племя витягнулося в довгу вервечку. Попереду йшли Дан із Лі й Ор із Нуа, останніми – Ва й Ан, хоча вони, лише цього разу, охоче поступилися б своїм почесним обов'язком охороняти тил будь-кому іншому. Неначе почувши їхні думки, по ланцюжку прийшла від Дана вказівка перейти вперед, а в кінці залишилися троє молодих мисливців, з якими Ва і Ан були в човні.

– Я подумав, що ви захочете показати племені печеру, – сказав Дан і засміявся, побачивши їхні збентежені обличчя, а потім продовжив: – Щоб угадати ваше бажання, не потрібно бути довгожителем.

І Дан знову голосно засміявся. Видно, що й він перебуває в напруженому очікуванні: як плем'я сприйме нову печеру і як довгожителі поставляться до її розташування на відкритому схилі гори. Тим часом подорожні торували повз високі зарості. Ор відійшов убік і, зірвавши кілька качанів, приніс їх іншим.

– Це маїс. Зараз він іще молодий, його можна просто так їсти, він дуже смачний і поживний. А коли зовсім дозріє, то з його борошна можна пекти смачні коржі або їсти, просто розмоловши й замочивши у воді. Дуже смачно. Я знаю його смак з дитинства, – розповідав Ор, гризучи качан. – Я завжди шкодував, що він не ріс там, де ми жили останні роки.

Тим часом мандрівники впритул наблизилися до гір – плем'я вийшло на берег річки, що неподалік від озера, з якого вона витікала. Шум водоспаду створював особливо приємний фон.

– За цим водоспадом, – сказав Ва Орові, – другий вхід до печери. Якщо ти визнаєш мою пропозицію розумною, то я б нікому в племені про нього не розповідав. Нехай це залишиться таємницею. Можливо, колись стане нам у пригоді.

– Слушно. Тоді веди нас до головного входу.

– Вхід он за тими великими скелями, – уже голосно, щоб його чули всі, промовив Ва. – Оре, прошу тебе ввійти першим.

– Речі залишмо тут, – розпорядився Дан.

Усі піднялися слідом за Ором на схил гори, де між скель був невеличкий майданчик, на якому всі ледве помістилися. Ор увійшов до печери, за ним пішли довгожителі, потім усі інші.

– Я ніколи ще не бачив такої зручної печери, – сказав Хел. – За весь довгий вік мені не доводилося жити в такому прекрасному місці, як це!

Коли всі оглянули нову домівку, довгожителі й Дан зібралися перед печерою. Перед ними стелилася долина, залита м'яким сонячним світлом, удалечині проступав ліс, річка тонкою стрічкою виблискувала між деревами та чагарниками, великі стада тварин лежали в соковитій траві й неспішно жували.

– Я пропоную в печері праворуч оселитися довгожителям, а в тій, що позаду ліворуч, – молодим сім'ям. У великій печері поселяться мисливці, які ще не мають сімей, і нехай там буде наше головне багаття, – запропонував після деяких міркувань Ор.

– Вітер тут дме, думаю, як завжди, із заходу, тож місце для сміття зробимо в тій ущелині. Вона вузька і глибока, – запропонував Дан. – Там залишки нікому не заважатимуть. Недалеко від печери і водночас не так відкрито.

Настав вечір. Усі розселилися в печері по своїх місцях і збуджено обговорювали останні події. Потім усі зібралися у великій печері біля багаття. Уже настала ніч.

– Сьогодні знаменний день, – урочисто почав Ор. – Ми знайшли нову прекрасну батьківщину. Я хочу, щоб наше життя тут ми почали з поклоніння Вічному, Який дарував цю прекрасну печеру й чудесну долину.

Ор здійняв вгору руки й урочисто вимовив слова подяки, хвали і поклоніння. Усі схилили голови.

– А зараз маю ще одну справу, – усміхнувся Ор. – Ва й Ел, Ан і Ено, йдіть-но сюди, до багаття. Станьте ось тут.

Коли названі зробили, як їм веліли, Ор продовжив:

– Благословенний Ти, Вічний, Який створив чоловіка і жінку і ще в Саду звелів їм стати одне ціле. Ти передбачив, щоб Ва і Ел, а також Ан і Ена виконали Твою волю і стали подружжями. Тож благослови їх Своїм благословенням, нехай буде біля їхніх багать їхній спів і дитячий сміх, а на багатті – їжа, нехай виконання Твоєї волі буде радістю для них. Бережи їхні серця світлими, а думки – чистими.

Потім Ор, уже звертаючись до молодят, промовив:

– Відтепер ви – молоді сім'ї. Ви можете вибрати собі місце в печері на власний розсуд. Чи вже вибрали?

Усі четверо трохи зніяковіло кивнули. Коли все плем'я розійшлося по своїх місцях, а біля

головного багаття залишився тільки Ор, Ва підійшов і сказав:

– Оре, ми з Ел хочемо пожити в тій печері, яка колись належала ведмедю. Ти не заперечуєш, якщо ми ще до роси туди підемо?

– А дорогу в темряві знайдете?

– Знайдемо. Поглянь, місяць уже сходить. Ми такі сповнені вражень, що хочемо побути наодинці.

– Якщо Дан не заперечує, то і я не буду. Скільки ви хочете бути відсутніми?

– Не знаємо ще. Щойно почнемо нудьгувати...

– Тоді чимало води спливе, – перервав довгожитель Ва і засміявся юним сміхом.

Епілог

Минуло доволі багато днів відтоді, як Ва з Ел оселилися в невеличкій печері серед скель. Удень вони ходили по лісу, полювали або збирали фрукти, вечорами сиділи біля вогнища і співали. Ел навчила за цей час Ва співати ті пісні, які чула від Ора.

– Коли Ор піде від нас до Саду, комусь доведеться розповідати нашим дітям, що було від самого початку, – говорила Ел і, притискаючись до Ва, з іскоркою в очах додала: – А це має робити чоловік – шанована всіма людина.

Одного вечора, коли вони вже розташувалися біля багаття, у кущах за скелями щось зашаруділо. Але Ва і Ел анітрохи не стривожилися, бо їхній собака продовжував спокійно лежати біля вогнища. І незабаром вони побачили на стежині Ана й Ену.

– Вам не набридло бути самим? Місяць уже повне коло зробив, – сказав замість привітання Ан.

– Невже так довго? – здивувалися Ва і Ел і поглянули на небо.

– Ніхто особливо не переймається вашою безпекою, але ж ви не збираєтеся залишитися тут назавжди? – запитала Ена.

– Ні, звичайно, – відповіла їй Ел. – Ми незабаром повернемося. Побудьте з нами кілька днів. Можемо завтра сходити на берег річки. Ми давно там не були.

– Ми повернемося додому завтра, а ви – за два дні, – постановив Ан.

– Ти – мій старший брат. Як скажеш, так і зробимо, – сказав з усмішкою Ва, за що отримав дружнього стусана.

– Як у дитинстві, – промовив Ан із теплотою в голосі.

– Так, трохи не забула, – усміхнулася Ена. – Є ще одна новина. На раді племені Ор розповів, що залишив бойову зброю в тій печері, де ми раніше жили. Усі погодилися, що це правильно. Він сказав, що наявність зброї була тягарем на його серці. І ще одне рішення ухвалила рада. Ми тепер не плем'я Мисливців на оленів, а плем'я дітей Ора⁶.

– Чому? – запитала Ел.

– Тому що майже половина людей племені – нащадки Ора й Нуа. Але не це головне. Головне, що всі вирішили завжди йти шляхом світла, завжди жити в мирі з природою і Вічним.

– Мені така назва подобається, – сказав Ан.

⁶ «Ор» на івриті означає «світло». – *Прим. ред.*

– Мені теж, – погодився Ва.

Уранці, після купання у струмку та снідання вчорашньою дичиною, Ан і Ена повернулися до племені, а Ва і Ел вирушили в ліс.

– Поглянь, які кістки! – сказала Ел, коли проходили повз місце, де вона була поранена, а печерний ведмідь убитий.

– Важко уявити, що людина може перемогти такого звіра, – сказав Ва. Раптом він підвів голову й прислухався: – Тихо! Ти чуєш?

– Так, тепер і я чую, – кивнула головою Ел. – Що це за звуки?

– Ходімо швидше, – відповів Ва і побіг у бік річки.

Звук ставав дедалі голоснішим. Як ритмічні удари у великий бубон: бум-бум-бум... Коли вони прийшли до берега, то, сховавшись у тіні дерев, побачили, як два великі човни пливли по річці. Від них лунав звук бубна. У кожному човні сиділо по десятку веслярів з кожного боку, а на щоглі тріпотіло напнуте вітрило. Воно було чорне, з великим білим знаком посередині. Човни йшли дуже швидко. Над бортами виднілися ряди списів із блискучими вістрями.

– Це бойові кораблі чорнолицих. Бубном вони задають ритм гребцям, – промовив Ва.

– Як вчасно ми покинули нашу печеру на березі, – сказала Ел і замовкла. Вони подумали про друзів, які там залишились.

– Навіть якщо безупинно бігти день і ніч, чорнолицих не випередити, – Ел неначе прочитала думки Ва. – Можливо, розповімо про чорнолицих тільки Ору.

– Гарзд, – погодився Ва.

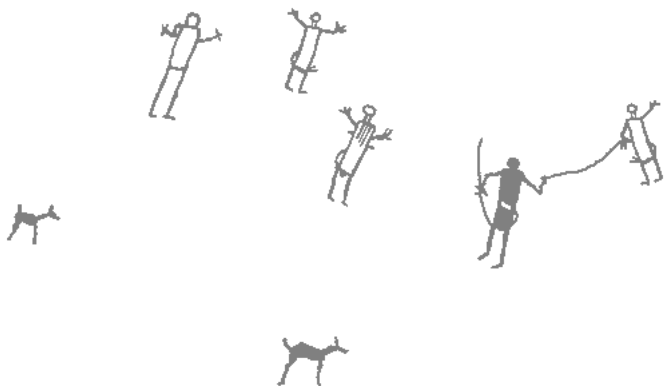
Звук дедалі віддалявся, поки зовсім не зник там, де річка робила плавний вигин на захід.

– Ходімо додому, – сказав Ва, обійнявши свою дружину. – Вічний вирішив зберегти нам життя. Я ніколи не стану чорнолицим! – додав він і, повернувшись, помчав до гір.

Його дружина обігнала його й побігла попереду. Її вогненно-червоне волосся, зав'язане в пучок, що схожий на кінській хвіст, гоїдалося в такт її пружним крокам. Вона озирнулась на Ва і блиснула синьо-зеленими очима:

– Спробуй наздогнати!

Ва був щасливий.

ПЛЕМ'Я ДІТЕЙ СВІТЛА

Повість Вальдемара Цорна «Плем'я дітей Світла» є першою частиною дилогії про життя людей після їхнього вигнання з раю.

Події книжки відтворюють той далекий час, коли люди не боролися з дикою природою, а жили з нею в гармонії, неначе намагалися зберегти те, що Творець заклав у неї від самого початку.

Рада старійшин посилає спритних мисливців у небезпечну, але необхідну подорож – знайти печеру, яка буде новою домівкою племені. Та чи впораються герої з таким непростим завданням, адже на їхньому шляху чимало перешкод і неочікуваних зустрічей? Дізнаєшся, прочитавши книжку.

Якщо цікаво, що з героями буде далі, то радимо прочитати «Шлях до Саду».

